

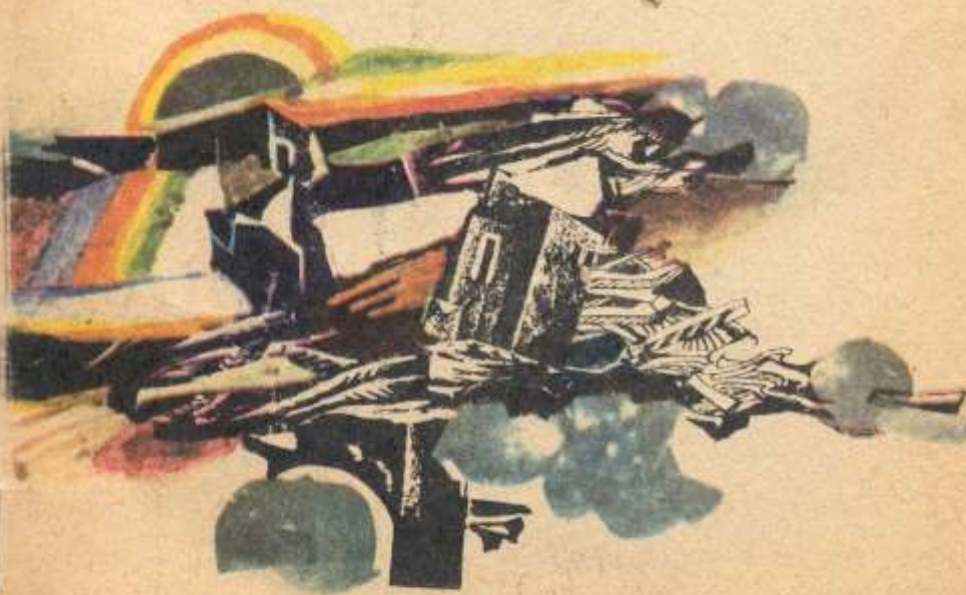
Анвар Обиджон

ЭЙ, ЁРУҒ ДУНЁ...

Анвар Обиджон
**ЭЙ, ЁРУҒ
ДУНЁ...**

Тошкент
Гафур Гулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти
1983

Тақризчи
БАХТИЁР МУҲАММАДИЕВ

Ўз

0–14

Обиджон, Анвар.

Эй, ёруғ дунё... Қисса.–Т.: Адабиёт ва санъат нашр., 1983–64 б.

Бу қиссада буюк мамлакатимиз фарзандининг жасорат ва эзгуликка ташна ички дунёси очиб берилган. Қисса қаҳрамони одамларга иложи борича кўпроқ яхшилик қилиш орзуси билан яшайди ва ана шу йўлда ҳар қандай қийинчиликларга чидашга ҳам тайёр.

Абиджан, Анвар. Светлый мир: Повесть.

4803010200 – 103

А _____

М 352 (04) – 83

Ўз2

© Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1983 й.

Она юртимнинг жасур фарзандларига бағишлайман.

ТОШТАҚАЛИК ҚИЛИЧБОЗ ЁКИ МУҚАДДИМА

Тоштақа қишлоғи Елкантоғнинг тик ва забардаст қоялари билан уч тарафдан қуршаб олинган. Юқоридан туриб қарсангиз, қишлоқ афсонавий девлар тулпоридан тушиб қолган баҳайбат тақанинг ўртасида турганга ўхшаб кўринади.

Тақанинг очиқ қисмини Қўчқорсойнинг асов тўлқинлари кескир шамширдек тўсиб турар, бу сой кунчиқардаги қоя устидан таралиб тушадиган шаршаранинг давоми бўлиб, кунботардаги ўрқач остига етганда, айлана ҳосил қилганча шимолга томон бурилиб кетарди. Жаннатариқдан оқадиган бир тегирмон сув шаршара бўлиб пастга тушгач, бирдан улкан сойга айланиб қолиши қишлоққа биринчи марта келганларни қаттиқ ҳайронликка солар, шаршара остидан биқиллаб булоқ чиқиб туриши фақат шу ерда яшайдиган кишиларгагина маълум эди.

Қишлоқнинг пастқам иморатлар тобора сийраклашиб борган жанубий қисмида Елкантоғ этакларига қадалувчи барра яйлов ўтхўрлар олдига ёйиб қўйилган улкан дастурхондек ястаниб ётарди. Тоғ чўққилари остига қурилган пиллапояни эслатувчи ўрқачларнинг биринчиси пистазор бўлиб, унинг кунгай жойларида исириқлар гўжғонланиб ўсар, бу ернинг ҳар бир гиёҳи шифобахш эди.

Иккинчи ўрқачга кўтарила борганингиз сари, ёлғиз-ёрти арчалар учраётгандек туюлади, лекин нафасни ростлаб олиш учун бироз тўхталиб, атрофга назар солган пайтингизда қалин ўрмон ичига кириб қолганингизни сезиб, бирдан ҳайратга тушасиз. Энгашволиб юқорига кўтарилишнинг мана шунақа ғалати сеҳри бор.

Бу ўрқачга қадам босган киши ер юзида насли камайиб кетаётган попуқдор хилолқалиқларнинг тиникиб сайрашини эшитиб, хузур қилганича беихтиёр

айиқтовонлар оғушига ёнбошлайди. Кекса овчилар бу ноёб парранда галаси Жандағорда қишлаб, ўша жойда болалашса керак деб тахмин қилишар, чунки ғор ичида хилолкакликларнинг рангдор патлари тўзғоқдек сочилиб ётарди.

Ундан кейинги ўрқачни тоштақаликлар «кашта» деб аташади. Ўрқачда қизил, сариқ, пушти лолалар оила-оила бўлиб очилар, бодрокдек гуллаган чечаклар кўк мато устига сочилган турфабўёқ қоғоз тангачаларни эслатар, ҳатто бу ернинг капалаклари ҳам ранго-ранг эди. Елкантоғнинг ям-яшил ўрқачлари узра қад кўтариб турган кумуш чўққилар «кашта»дан янада кўркамоқ кўринар, бу манзарага маҳлиёланиб боққан кишининг кўз ўнгида сокин денгиз уфқини қамраб олган сонсиз елканли қайиқлар тизмаси намоён бўларди.

Мустаҳкам қалъани эслатовчи бу жаннатмакон қишлоққа фақат битта йўл орқали кириш мумкин эди. Кўчқорсой устига қурилган кўҳна осмакўприк Тоштаканинг фахрий дарвозаси ҳисобланади.

Биз ўзимизни ўша осмакўприкда тургандек фараз қилайлик. Кўприкдан пича нарироқдаги япаски харсанг устига ўтириб олиб, кўпиктил тўлқинларга оёқларини обжувоз тўқмоқларидек галма-гал чапиллатиб ураётган қийғиркўз бола қиссамизнинг бош қахрамони Аламазондир.

«Аламазон» тоштақаликлар шевасида гуркираб ёнаётган гулханни англатади. Тўй ва базмларда уйқусизликдан гандираклаб юрувчи қишлоқ болалари учун давра ўртасидаги гулханга мой сепилган чоғда «аламазо-о-н, гулдирамазон» деб чапак чалиб ирғишладан ортиқроқ завқ бўлмас, бу қийқириқлар мунтазам равишда қиссамиз қахрамонининг жиғига тегиб келар, шу туфайли у бирон баҳона топиб, бу анъанавий маросимни оммавий шапатибозликка айлантириб юбориш пайида юрарди.

Аламазон учта нарсани хуш кўради: биринчиси – футбол ўйнаб чарчагач, чўзилволиб китоб ўқиш; иккинчиси – китобда ўқиганлари ҳақида мириқиб хаёл суриш ва хаёл суришдан жунбушга келган туйғуларини қоғозга тўкиб шеър машқ қилиш; учинчиси – оқ қоғозга термулишдан кўзи тинганда дунёдаги барча ташвишлардан воз кечиб, силласи қуригунча яна тўп тепиш. Лекин киши ўз истақларига осонликча эришганини ҳали ҳеч ким кўрмаган. Бу фикрни жумладан Аламазон ҳам тасдиқлаши мумкин. У тўп тепавериб, тупроққа беланиб қайтган чоғда аясидан «қулоқчўзма» олади; ёшига тўғри келмайдиган китобларни ўқигани учун акаси тирақайлатиб қувиб қолади; хилватроқ жойга писиб олиб шеър машқ қилиш ва узоқроққа чўзилган санғишлар эса дадасининг шимдан камар суғуриши билан яқунланади. Бу етмаганидек, болақайнинг аллақачон тўқсонни уриб қўйган бувиси ҳар учала ҳолатда ҳам «бу маҳмадананинг тизгинини тортиб қўйиш керак», деб тергагувчиларга далда бериб туради. Ўзингиз сезиб турибсизки, қахрамонимизнинг меъдасига тегиб кетган нарса меҳрибонлари томонидан қилинадиган таъқиблардир.

Ҳаммадан ҳам одамларга ўхшаб хоҳлаган китобини танлаб ўқиёлмаслиги Аламазонга жуда алам қиларди. Болафақир Чиполлино, Буратино, Том Сойер, Гек Финн, Равшанбек, Алпомиш каби қахрамонлар билан «Алифбе»ни ёд олгандан буён олишади. «Робинзон Крузо» билан «Маугли»ни азбаройи бошқа дурустроқ китоб йўқлигидан уч-тўрт марталаб ўқиб чиқди.

Охири, бир куни таваккал қилиб, акасининг китоб тахмонига ҳужум бошлади. Тахмоннинг Аламазон учун тақиқлаб қўйилган қисмидан «Ўткан кунлар» деган китобни шартта суғуриб олди-ю, уч кун яйраб мутолаа қилди. Бу воқеа бундан роппа-роса икки йил бурун, у бешинчи синфни тугаллаб, худди ҳозиргидек таътилга чиққан пайтда юз берган эди.

Кунлар ўтаверди. У акасидан ҳадиксирай-ҳадиксирай «Сароб», «Чолиқуши» ва «Эл қизи»ни ўқиб чиқди. «Анна Каренина»нинг биринчи қисмини тугаллай деб турганда ниҳоят ўша хунук иш содир бўлиб, акаси уни бехос қўлга туширди. Бу – қахрамонимизни келгусида кутаётган ўнлаб кўргуликларнинг бошланиши эди холос.

Болалар учун ёзилган китоблардан Аламазон одамларга яхшилик тилашни ўрганган, ҳақиқат ва эзгулик ёлғон ва олчоклик устидан ғалаба қилиши муқаррарлигини тушуниб етган эди. Катталарга аталган китобларни ўқиган сайин унда одамларга бевосита яхшилик қилиш истаги кучая борди, ҳақиқат ва эзгуликнинг ғалаба қозониши учун ёлғон ва олчокликка қарши курашиш лозимлигини тобора чуқурроқ англай бошлади. У одамларга иложи борича йирикроқ яхшилик қилиш ва унинг бу иши кам деганда бутун бир мамлакат миқёсида катта «шов-шув»га сабаб бўлишини истарди.

Аламазоннинг яна бир ғалати хислати шу эдики, бирон-бир китобни ўқиб чиққач, ундаги бош қаҳрамонга беихтиёр тақлид қила бошларди. Масалан, у «Гамлет»ни ўқиб юрган паллада бироз паришонхотир ва босиқ бўлиб қолди. Муаллимлар, «шумтакага инсоф кирганга ўхшайди», деб севиниб юришганда у «Шум бола»ни ўқишни бошлаб юборди-ю, яна айниб кетди. «Спартак»ни тугатгандан кейин эса ёғоч қилич билан синфдоши Карим кўчирмачининг бошини ёриб қўйгани ҳақида бутун қишлоққа «миш-миш» тарқалди. Бундан хабар топган мактаб қиличбозлик тўғарагининг раҳбари, «менга мана шунақа тиришқоқ талаба керак эди», деб уни зўрлаб тўғаракка аъзо қилди.

Дадиллик ва чапдастлик Аламазоннинг туғма қобилияти эди. Кўп ўтмай у ўзи истамаган ҳолда (унинг кўнгли ҳамон футболни тусарди) мактабда доврўғ таратган шамширчи бўлиб қолди. Бошланғич синфдаги болалар уни кўрганда, «ана, энг зўр қиличбоз келяпти», деб ўзаро шивирлашиб қўйишарди. Лекин, қиличбозликдан қанча обрў-эътибор топган бўлмасин, рақибга «укол» санчиш ўзгалар дарвозасига тўп киритишчалик завқ беролмасди унга. Шу боисдан бўлса керак, Аламазон бора-бора тўғаракдаги машғулотларга номунтазам келадиган бўлиб қолди. «Алвидо, курул!» деган китобни ўқиб чиққандан кейин эса, қиличбозликдан бутунлай воз кечиб, яна футболга берилиб кетди.

Янглишмасам, сиз билан биз ҳозирча Кўчкорсой устидаги осмакўприкда турибмиз. Уёқ-буёқни кузатишда давом этайлик. Аламазондан тўрт қадамча нарида сўппайиб ўтирволиб, сой ёқасида шиғил-шиғил пишган итузумларни каплаб ютаётган лавоққина бола бош қаҳрамонимизнинг инжиқ пиёдаси Эшмат ишма бўлади.

Эшмат ўзини ортиқча уринтириб юрадиган лақма болалардан эмас, фақат битта нарсани хушлайди ва бор-йўғи биттагина нарсани ёқтирмайди. У яшашни тўйиб-тўйиб овқатланиш деб тушунади ва шу нуқтаи назардан қараб, кавшанишни ҳаддан зиёд яхши кўради.

Мактабга қабул қилинмасдан аввал Эшмат бирон нарсани астойдил ёмон кўрмаган. Лекин синфга «Арифметика» ўқитувчиси кириб келган биринчи кундаёқ дунёда одамларнинг асабини эговлаш учун атайлаб яратилган ёвуз воситалар мавжудлигини у дарҳол фаҳмлаб етди. Қитмир арифметик рақамлар мужмал алгебраик белгиларга айлана боргани сари Эшматнинг математикага бўлган муносабати тобора совуқлаша бошлади, охири бу фанни инсониятнинг душмани деб билди.

Энди осмакўприкдан аста узоқлашайлик-да, келгусида ғаройиб воқеаларни бошдан кечириши лозим бўлган қаҳрамонларимизни ўз ҳолларига қўяйлик.

ЭШМАТНИНГ ФРЕНСИС БЎЛГАНИ

- Нималарни ўйлаяпсан, вей, Аламазон? – итузумни каплаётиб сўради Эшмат.
- Хазинани.
- Ие-ие, қанақа хазина?
- Қанақа бўларди, ростакими-да, – оёғини сувдан олиб, шериги томонга ўгирилди Аламазон. – Нима, китобни ўқиб бўлмадингми ҳали?
- Ўқиб кўрдим.
- Шундан кейин ҳам хазина тўғрисида ўйламаяпман дегин?

Аламазон таътилнинг дастлабки кунларида Жек Лондоннинг «Уч қалб» деган китобини ўқиб чиққан, қоронғу ғор ваҳималарини заррача писанд қилмайдиган, ҳатто

Ўлим даҳшатидан ҳам титрамайдиган қувноқ ва қайсар хазина қидирувчилар жасорати уни қаттиқ ҳаяжонга солганди. Шундан сўнг «Уч қалб»ни мақтаб-мақтаб Эшматнинг қўлига тутқазди. Қизиқ! У китобни ўқиб тугатибди-ю, барибир итузумдан бошқа нарсани ўйламаяпти.

– Йўқ нарсага бошимни оғритиб жинни бўпманми? – қавшанганича жавоб қилди Эшмат. Сўнг лунжидагини ютиб, қўшиб қўйди. – Очиғини айтсам, ўша хазина ахтарацифонларинг менга ёқмади. Тилло топаман деб ўлиб кетишларига бир баҳя қолди-я. Тағин оч қопкетишганини айтмайсанми.

– Бир ўйлаб кўргин-а, – жаҳлини ичига ютиб, иложи борица силлиқроқ гапиришга тиришди Аламазон, – хиндунинг ғорида хазина бўлади-ю, ўзбекида бўлмайдами? Қулоғимни гаровга тикиб айтаманки, ўзимизнинг Жандағорда ҳам хазина бижиб ётибди. Уни топадиган одам йўқ, холос.

Аламазоннинг офтобда қорайган юзларида кулдиргич ўйнади.

– Ўша хазинани топиб олсак борми, ҳеҳ-ҳей, одамларга қанча яхшилиқлар қилиш мумкин бўларди-я!

Кейин у, асосан, қандай яхшилиқлар қилиш мумкинлигини санай бошлади. Биринчи галда яйлов этагига ўн минг кишилик стадион қуриладиган бўлди.

– Ие-ие – таажжубдан кўзлари олайди Эшматнинг, – қишлоғимиздаги одам жа борса икки мингтадир. Бошингга урасанми мунақа стадионни?

– Кейинчалик одам кўпайиб кетади, – сира иккиланмай башорат қилди Аламазон. – Масалан, Ориф тоғанинг ўн битта боласи бор. Унинг ҳар қайси боласи яна ўн биттадан бола кўради. Болаларининг болалари яна ўн биттадан. Ҳисоблаб кўр-чи.

Эшмат ўзини математика дарсида ўтиргандек ҳис этиб, афтини бужмайтирди. Аламазон ўзича хомчўт қилиб кўрса, бунақада одам жуда кўпайиб кетаркан. Қишлоқда эса жой тор. Шунда у топилиши мўлжалланаётган хазина ҳисобидан бирмунча кўпқаватли уй қуриб ташлаш керак деган қарорга келди. Мармар деворли каттакон чойхона қишлоқ қариялари кўп тўпланадиган гузарда қад кўтарадиган бўлди. Ҳамма кўчаларга асфалт ётқизиблиб, Кўчқорсой устидаги кўприк янгиланиши керак эди. Кўприкнинг панжаралари соф қумушдан бўлармиш. Эшмат шу тўполонда қишлоққа беш қаватли ошхона ҳам қуриб қўйиш кераклигини қистириб ўтди.

– Аҳмадали отага атаб терак бўйи хайкал ўрнатамиз, – қатъий аҳд қилди Аламазон.

Бутун умри бошланғич синфларга дарс бериш билан ўтган Аҳмадали Обидий бундан икки йилча бурун, пенсияга чиқишига бир ойгина қолганда кўкқис вафот этганди. Унинг собиқ ўқувчиларидан иккитаси урушда қаҳрамон бўлган, биттаси ҳозирда вазир, яна биттасини шаҳардаги ёғ заводида директор дейишади. Узоққа бориб ўтирмайлик, шахсан Аламазоннинг ўзини ҳам биринчи синфда Аҳмадали ота ўқитган.

«Яна нима қилсам экан? – ўйланиб қолди Аламазон. Сўнг ўзича қўл силтаб қўйди. – Ҳа, майли, хазина топилгандан кейин тузукроқ ўйлаб кўрарман. Мирзақанд пиён вайсаганидек, пулинг кўпайган сари сарфинг ҳам ошиб бораверади».

– Борамизми, ошна? – Эшматнинг кўзига тикилди Аламазон.

– Қаяққа?

– Қаёққа бўларди, хазинани топгани-да.

– Ўзинг боравур, – ияк отиб минғирлади Эшмат. – Ғорда пишириб қўйибдимми?

– Қўрқоқ! Тағин сени Френсис деб чақирмоқчи бўлиб юрибман-а. Хайф сенга бу ном.

«Уч қалб»даги хазина қидирувчилар орасида икки асосий қаҳрамон бўлиб, улардан бирининг исми Генри, иккинчисиники Френсис эди. Френсис! Агар имконини топса, Эшмат ўзининг «Ишма» деган хосиятсиз лақабини жон-жон деб Френсисга алмаштирган бўларди. У ўйланиб қолди.

Эшматга бу номни ваъда қилишдан олдин Аламазон ҳам анчагина бош қотирганди. Унинг фикрига кўра Эшмат на Генриликка лойиқ эди, на Френсисликка. Иккала номга

хам фақат Аламазоннинг ўзигина муносиб эди. Аммо инсоф юзасидан биттасини барибир Эшматга беришга тўғри келарди.

«Майли, унга биттасини бераман, – кўнглидан ўтказди Аламазон. – Лекин мендан ортганини олади».

У аввал Френсликни танлади. Френсис – ақлли, ботир. Бунинг устига аслзода. Генри-чи? У ҳам мард ва жасур бўлса-да, Френсисдек сермулоҳаза эмас.

Шу пайт китобдаги бир воқеа дабдурустдан Аламазоннинг эсига тушиб қолди. Унда, енгилганнинг қулоғини кесиб олиш шарт билан бўлган олишувда Генри Френсисдан ғолиб келган ва рақибининг қулоғини кесмай олижаноблик қилган эди. Биргина шу нарса Френсиснинг бор афзалликларини сариқ чақага чиқариб қўйди. Аламазон Эшматдан кўра маданиятсизроқ бўлишга чидаши мумкин эди, аммо олишувда келиб-келиб шу ишқамбадан мағлуб бўлишдек иснодни ўз гарданида кўтариб юролмасди. Хуллас, у Генриликни танлади.

– Дарров жирракилик қилавурма-да, – дабдабали лақабни ўзлаштириб олиш умидида кескин мулойимлашди Эшмат. – Жандағорингда тилло бормикин ўзи?

– Бор. Ишонмасанг, қулоғимни гаровга қўяман. Ғорнинг охирида Зимистонсарой деган жой бор дейишади. Хазина ўша ерда бўлиши керак.

– Сен олволадиғон нарсаларимизни лўнда гапирмаяпсан, – ғорга боришга рози эканлигини билдириш билан бирга, нафси учун қайғуришни унутмади Эшмат. – Нима, қорнимиз очмайдимиз?

– Ташвишланма, мен пиёдаларимнинг ғамини еб қўйганман, – Аламазон шундай дея харсанг устига чиқиб, қаддини ростлади. Кейин бошини баланд тутиб, тантанавор оҳангда эълон қилди. – Тайёрлан, Френсис! Муқаддас юришни бошлаймиз. Олдинда – Жандағор!

Улар эртаси куни барвақт сафарга отланишди. Пистазордаги чангалларга бет-қўлини таталатиб юрмаслик учун Аламазон Эшматни кунчиқардаги қояларга тирмашган илонизи сўқмоққа етаклади. Улар шаршара ёнидан юқорига кўтарилиб олишгач, Жаннатариқ ёқалаб Елкантоққа чиқа бошлашди. Бу ариқ Жандағорнинг шундоққина устидан оқиб ўтарди.

ЗИМИСТОНСАРОЙ

Ғорнинг ичи совуқ ва намхуш эди. Ўзидан кучлироқларга ем бўлган ҳайвонларнинг қоқмоч суяқлари оёқ остида қалашиб ётар, ҳилолқалиқларнинг тўзғоқ патлари киши нафас олаётган пайтда гоҳ лабга келиб ёпишар, гоҳ бурунни қитиқларди.

Тугмачирокларни ёқиб олган хазина қидирувчилар ғорга сарбозлардек кеккайиб киришган бўлса, жиндай ўтгач энгашиб, кейинроқ букчайиб юришга мажбур бўлишди. Охири, циркдаги кизикчиларга ўхшаб, эмаклай бошладилар.

– Ке, ошна, пича тамадди қилволайлик, – анча эмаклашгач, туйнукнинг кенгрок ерида тўхталиб деди Аламазон. – Балки бунақа қулай жой бошқа учрамас.

Эшмат ҳансираганича, индамай ёнбошлади. Аламазон тугмачирокни ёқиб, кавакдаги тоқчага қўйди-да, осмақопчикнинг оғзини очди. Қаттиқ нонга қўшиб озгинадан қалла гўшти ва тухум ейишди. Кейин сувдонга ёпишишди.

Овқатланиб бўлишгач, ғорнинг тобора торайиб, туйнукка айланиб бораётганини назарда тутган Аламазон осмақопчикни шу ерда қолдириб кетиш керак деган қарорга келди.

– Сувдонни олиб, чўнтақларга озгинадан қаттиқ нон солволамиз, – деди у буйруқ оҳангида.

Эшматнинг Френсликдан кўнгли совиб бораётганди.

Бу ерда бекордан-бекор эмаклай юриш ғирт аҳмоқлик эканлигини очик гапиришга ботинолмаган Эшмат қурбақага ўхшаб ўзимизни хор қилиб юрамизми, деган маънода гап бошлади ва силлиққина қилиб, орқага қайтиш ҳақида таклиф киритди.

– Галварс! – шу захоти уни жеркиб ташлади Аламазон. – Биз орқага қайтсак, Аҳмадали отага ким ҳайкал ўрнатади? Стадион-чи?

– Жичча шошилмасанг, давлатнинг ўзи бизга келишган битта стадион куриб берарди.

– Давлатга ўлигингни ҳам ортвол, – ўшқирди Аламазон. – Сендақа текинхўрлар кўпайиб кетса, давлатнинг уйи куйди деявер. Кимлигингни айтайми ҳозир?

Эшмат «керакмас» дегандек нохуш қўл силтади. Агар Аламазон истаса, хоҳлаган одамани ҳар қандай йўл билан айбдор қила олишини у яхши биларди. «А» синфда ўқийдиган Бўтавой деган боланинг бўйнига йўқ нарсадан айб қўйганини Эшмат ўз кўзи билан кўрганди.

Ўшанда Аламазоннинг беҳига отган тоши қайтиб тушиб, дарахт тагида турган Бўтавойнинг пешанасини ғурра қилган эди. Суриштирадиган бўлсангиз, дувонадан тортиб донишмандгача гуноҳ Аламазонда деб айтади. Аламазон эса, Бўтавойни юпатиш ўрнига бирдан унга дағдаға қилиб қолса бўладими!

– Нега физикани ўқимайсан? – дея дўқ ура бошлади у Бўтавойга. – Нега дарс вақтида анқайиб ўтирасан?

Бўтавой дарс пайтида анқайиб ўтиради, йўқми – бунисини билмаймиз-у, лекин Аламазоннинг гапидан кейин у ҳақиқатан ҳам анқайиб қолди. Эшмат ҳам ғурра бўлган бошга физиканинг қандай дахли бўлиши мумкинлигини тушунолмай гаранг эди. Ҳар ҳолда дахли бор экан.

– Ўқишим билан нима ишинг бор? – кўзёшини арта туриб чийиллади Бўтавой. – Нима демокчисан?

– Физикадан балони ҳам билмайсан демокчиман.

– Бекорларни айтибсан! – айтаётган гапи ўз бошига кулфат бўлиб ёғилишини хаёлига ҳам келтирмай шанғиллади Бўтавой. – «Беш»га биламан ўша физикангни.

– Бундан чиқди, ернинг тортиш қонунини ҳам билар экансан-да, – баттардан қизишди Аламазон. – Вой, муғамбир! Вой, муттаҳам! Тепага отилган тошнинг ерга қайтиб тушишини биларкансан-ку!

Бўтавойнинг тили гўлдираб қолди. Бундан фойдаланган Аламазон пўписани янаям кучайтириб юборди.

– Нега дарахтнинг тагидан қочмадинг? Нега мен отган тошнинг тагига қасддан бурнингни тикасан? Ё мени дадамга калтаклатмоқчи бўлувдингми? Ниятинг шумиди хали?

Бечора Бўтавой ўшанда нима дейишини билмай, кўзи гўлайганича туриб қолувди.

Эшмат ана шуларни ҳисобга олиб, Аламазон билан баҳслашиб ўтирмади.

– Ие-ие, дарров қизишавурма, – деди у, тездаёқ юввошланиб. – Шундай... бир айтдим қўйдим-да.

Ғор тобора торайиб борди. Улар энди эчкиэмар сингари қоринларини ерга ишқаб эмаклай бошладилар. Бунинг устига тоза ҳаво камлиги туфайли нафас олиш анча оғирлашиб, хазина кидирувчиларнинг кийим-бошлари қуйилиб келаётган тердан шилта бўлиб кетди.

– Ке, энди қайтоврайлик, – яна илтижо қилди Эшмат. – Бу туришда бирор жойда қисилиб қопкетмайлик тагин.

– Қўрқма, туйнук ҳали кенг, – деди Аламазон. – Хазина энди унча узоқ бўлмаса керак.

– Мени ҳалиям анчагина лақиллатдинг, – ниҳоят қўнглидагини очиқ-ойдин тўкиб солди Эшмат. – Мунақа сассиқ жойда тилло бўларканми?

– Сен худбинсан!

– Нима десанг диявур, мен қайтаман.

– Сотқин! – Аламазоннинг жазаваси тутиб қолди. – Хайф сенга Френсислик, сен Эшмат ишмасан!

– Френсисингни пишириб егин!

– Шунақами? Унда жўнайқол! – бақириб берди Аламазон. Сўнг олдинга эмаклашда давом этаркан, кўшиб кўйди. – Тезроқ кет, қорангни бошқа кўрмайин. Ўзи ҳаво етишмай турибди, сен уни баттар бузаясан.

Эшмат орқага қайтишини ҳам, олдинга эмаклашини ҳам билмай, иккиланганича анча вақт туриб қолди. Олдинга эмаклаш хатарли, орқага ёлғиз қайтиш эса ваҳимали эди. У ночор олға силжиди.

Туйнукнинг охири шунақаям тор эдики, калласини Зимистонсарой томонга чиқарганича, замбаракка солинган ўқдек қисилиб қолган Эшматни Аламазон зўрғалатдан ичкарига суғуриб олди. Бу ер кишининг баҳр-дилини очадиган даражада салқин ва баҳаво эди. Эшмат тўйиб-тўйиб нафас оларкан, каламушнинг инидек тор туйнукда ҳаво йўқлигидан бўғилиб ўлмаганининг сабабини ниҳоят тушуниб етди.

– Гувиллаётган нима? – хавфсираб сўради у, шилинган елкаларини силаётди. – Чироғингни ёқвор-чи. Меники анави торт-тортда мажакланиб кетди.

– Бу сувнинг гувиллаши, – Аламазон тугмачироқ нуруни улкан ғор шипидан гувиллаб тушаётган шалолога тўғрилаган чоғда, у кумуш нарвондек ярқираб кетди. Ғордаги оромижон муҳитнинг сабабчиси – ана шу зилол шалола ҳосил қилган серкўпик ҳовуз бирдек лимиллаб турар, ортиқча сув қаерга сизиб кетаётганини билиб бўлмасди. Деворлари пўпанак босиб ётган бу ғор ўзининг шипга бориб тақалган арчасимон тош устунлари, қатор-қатор хоналарни эслатувчи сон-саноксиз кавак-кандиклари билан ҳашаматли ва ҳувиллаган саройга ўхшаб кетарди. Теварак-атрофда ярқираган бирон нарса кўринмагач, Эшматнинг хуноби ошди.

– Тилло қани? – сўради у ҳовлиқиб.

– Саройни топдик, унияям топамиз, – бепарво жавоб қилди Аламазон.

Ҳазина қидирувчилар дуч келган кавакни бир бошдан тимирскилашга тушишди. Калла суқилмаган каваклар сони камайган сари Эшматнинг тўйиб-тўйиб йиғлашга бўлган хоҳиши шунча кучая борди. Охирги кавак ҳам диққат билан титкиланиб, безовта қилинган калтакесакнинг зорланиб чириллаши эшитилган маҳалда унинг кўзларидан ёш сиза бошлади.

– Ҳеч бўлмаса, битта пачоқ қумғон топганимиздаям алам қилмасди, – пиқиллади Эшмат. – Энди нима деган одам бўлдик?

– Бунча пўнғиллайсан, ҳей ишма! – ўшқириб берди Аламазон. Тошларни титкилайвериб кўчиб ва қонаб кетган тирноқларидаги оғриқ зўрайиб, шу топда унинг жаҳли чиқиб турганди.

Шундан сўнг у Зимистонсаройнинг чағир деворларини тугмачироқ ёруғида қайтадан кўздан кечира бошлади. Туйнукнинг қарама-қарши томонидаги пастдан шипгача чўзилган ёрикка кўзи тушиб, яқинроқ борди. Аламазон чироқ нуруни ичкарига қаратди ва бир қарич кенгликдаги бу ёриқ икки қулоч жойгача торайиб боргандан кейин эшикдек жипслашиб қолганини кўрди. Ёшлигида бувисидан эшитган Али Бобо ҳақидаги эртак кўққис ёдига тушиб, икки-уч қадам ортга тисарилди-да: «Сим-сим, оч эшигингни!» – деб кичқирди. Тош ўрnidан силжимагандан кейин ҳам Аламазон умидсизликка тушмади.

– Биласанми, ҳазина қаерда, – қайсарлик билан Эшматни шалола тарафга етаклади у. – Ана шу ҳовузнинг таги олтинга тўлиб ётипти. Ишонмасанг, қулоғимни гаровга қўяман.

Ҳужум қилувчиларнинг фикрига кўра тахминан Зимистонсарой ўрамида ётган хазинани ўлжа қилиш учун эрта тонгда Жандағор оғзидан бошланган жанг-у жадал энди ҳовузда давом эттирилди. Мазкур вазият ўпкага иложи борица кўпроқ ҳаво тўплаб, мумкин қадар чуқурроқ шўнғишни талаб этарди. Охири шу нарса аниқландики, ҳовуз тубидан олиб чиқилган бир неча ҳовуч «намуналар» ташқи кўринишдан Кўчқорсойдаги шағалларга жудаям ўхшаб кетаркан.

Муздек сувга шўнғийвериб дилдираб қолган ҳазина қидирувчилар шоша-пиша кийимларига бурканишди.

– Энди дорини ишга соламан, – охирги ўқи қолган жангчидек асабий қиёфада чўнтагини кавлай бошлади Аламазон. – Балки тоғам мендан хафа бўлар, лекин бошқа иложим йўқ..

Машхур профессор Оғабек Турконий Аламазонга тоға бўларди. Профессор дам олгани Хиндистонга кетаётиб, синглисини йўқлаб ўтиш учун кеча Тоштақага келганди. Чамаси, у эртага кечки пайт шаҳар аэропортига етиб боришим керак, деяётгандек бўлувди.

Аламазон кеча ғорга бориш ҳақида Эшмат билан келишиб олгандан сўнг, уйга қайтиб, тоғасининг ёнида анча гаплашиб ўтирди. Бир вақт профессор чўнтагидан кумуш қутича чиқариб, уни аста тоқчага қўйди. Аламазон унинг нима эканлигини сўради.

– Дори, – деди тоғаси ва жилмайганича қўшиб қўйди. – Уни ичган киши худди эртақлардагидек ният-мақсадига етади.

– Дўхтир тоғангда ана шунақа ажойиб дорилар бор, – кулди Аламазоннинг ойиси. – Шунинг учун ҳам ишлари доимо олдинга юради.

Аламазоннинг алламаҳалгача уйкуси келмади. Унинг миясида, «ўша дорини ичиб олсанг, хазинани албатта топасан», деган сўз қайта-қайта такрорланар, ичига бир жуфт сарғиш тугмадори солинган кумуш қутича кўзи олдида суратдек қотиб турарди.

«Ҳар эҳтимолга қарши дориларни олволсаммикан? – ўйлади у. – Ё сўрамай олганим учун тоғам хафа бўлармикин? Бе-е, дўхтирларда нима кўп, дори кўп».

– Ие-ие, – кўзлари жовдираб, Аламазоннинг кўлидаги сарғиш тугмачаларга тикилди Эшмат. – Нима бунинг?

– Дори деяпман-ку. Буни ичган ниятига етади.

– Зап опқочасан-да.

– Ишонмасанг, ўзинга. Мен ҳозир ичаман-у, нијатимга етаман.

Бирон нарсани тотиб кўриш имкониятини шу вақтгача қўлдан бой бермай келган Эшмат, тугмачаларга суқланиб қаради.

– Иккаласиниям ўзинг ичворасанми, Аламазон?

– Биттасини сен ичасан, – кўнглингдагини сезиб турибман, дегандек унга муғамбирона кўз ташлади Аламазон. – Чунки, иккаламизнинг нијатимиз бир.

Улар дориларни ичиб олишгач, мурод-мақсадларига етишдан олдин ҳовуз бўйида ёнбошлаб, бироз хордиқ чиқармоқчи бўлишди.

– Ўзиям роса чарчабмиз-ей, – пишиллади Эшмат. – Чўзилиб ётиш бирам хуш ёқяптики.

Бу пайтда Аламазон ҳам ўзини сархуш ҳис қилаётган эди. Унинг этлари ёқимли жимирлаб, пайлари тобора бўшашиб борар, бутун вужудини тўйиб-тўйиб ухлаш истаги камраб олаётганди.

ҚОНХЎР ҚОЯЛАР

Момақалдиروقни эслатувчи гулдирок товушдан Зимистонсарой ларзага келди.

– Ие-ие, – қулоғини динг қилиб, Аламазоннинг пинжига суқилди Эшмат. – Ер қимирляптими?

Аламазон тугмачирок нуруни гулдирок товуш келаётган томонга тўғрилади ва боя ўзи: «Сим-сим, оч эшигингни!» – деб қичқирган жойдаги харсанглар икки томонга силжиб бораётганини кўриб, донг қотиб қолди.

Харсанг силжишдан тўхтагач, момақалдиروق ҳам тиниб, унинг ўрнини зириллок товуш эгаллади. Бу товуш бўш пақир ичига тушиб қолган саратон кўнғизнинг зўр бериб қанот қоқшини эслатарди.

Хазина қидирувчилар силжувчи харсангларга яқинроқ бориб, бу жойда бир киши зўрға сиғадиган торгина йўлак пайдо бўлганини кўришди. Йўлакнинг хар икки томонидаги қояларда камалакранг нурлар жилоланиб турарди.

– Гавҳар шунақа товланади, – тажрибали заргарлардек ишонч билан гапирди Аламазон. Сўнг ҳаяжондан товуши титраб, Эшматни олға юришга даъват етди. – Мукаддас юриш давом этади, тўлпоқ пиёдам. Олдинда – хазина!

Эшмат оёғи тортиб-тортмай унга эргашди. Улар олдинга юрганлари сари йўлак кенгайиб борди, айна чоғда зириллоқ товуш тобора авжга минаётганди.

«Бу ўша очкўз ўрманчик! – «Уч қалб»даги конхўр ўргимчакни эслади Эшмат. – Товушига қараганда, оғзи тандирдан кичик бўлмаса керак».

Йўлак ичидаги ҳарорат кадамма-кадам ошиб бораётгани боис улар терга ботиб кетишди, бора-бора иссиқлик этни ачиштирадиган даражага етди, бироздан сўнг сочлари жизиллаб қуяётганини ҳис қилишди. Нафас олиш жуда оғирлашиб кетди.

– Яна ўн кадам юрсак, сариёққа ўхшаб эриб кетамиз, – иссиқдан юзлари кизариб кичқирди Эшмат.

Аламазон энги билан пешанасидаги терларини артиб, юқорига – зириллоқ товуш келаётган томонга қаради. Чамаси, иссиқлик ҳам ўша тарафдан уфураётганди. Деворларда товланаётган камалакранг нурлар гавҳарлардан эмас, балки жуда баланд жойда зириллаб ёнаётган қандайдир нарсдан таралаётганини у бирдан англаб етди. Девор терак бўйи юксакликкача тик бориб, кейин ўнг ёққа оғиб кетгани туфайли нур таратаётган нарсани пастдан туриб кўриб бўлмасди. Аламазон умидсизликдан бўшашиб, аста деворга суянди, шу заҳоти «ух» деганча елкасини чангаллади. Девор офтобда қолган темирдек жизгин эди.

– Бу жаҳаннамдан тезроқ жилиш керак, – жизгин ва тап-тақир жаҳаннам ҳақида бувисидан эшитган гапларни эслаб, Эшматнинг дилидагини айтди Аламазон. – Жаҳаннамда гавҳар бўлмайди.

Шу пайт зириллоқ товуш кескин сусая бошлади. Девордаги жилокор нурлар ҳам аста-секин хиралашиб, иссиқлик пасайиб бораётгандек туюлди. Хазина қидирувчилар нима воқеа юз бераётганини англаб улгурмай, яна момақалди роқ янгради. Тепадан майда тошчалар дўлдек қуйила кетди. Эшмат сувдонни ташлаб юбориб, иккала қўли билан бошини тўсди. Деворнинг юқори қисми ўнг томонга оғиб кетгани учун тош ёмғирлари фақат чап девор бўйлаб ёғилаётганди. Бу қулайликдан фойдаланган Эшмат биринчи бўлиб ўнг девор ёқалаб қочишга тушди.

Ландавурлик кишига ҳар кадамда панд беради. Олдинда дуппа-дуруст шаталок отиб бораётган Эшмат бирдан тошга қоқиниб кетиб, ерга чалпак бўлиб йиқилди. Бунинг устига шошилишда, Аламазон унинг қоқ белидан босиб ўтди-ю, эндигина ўрнидан кўзғалаётган Эшмат яна ерга қапишиб қолди.

– Сенга нима бўлди, Эшмат? – Аламазон тугмачироғини ерга қўйиб, унинг қўлтиғидан кўтарди. – Қани, турақол. Ҳадемай Зимистонсаройга етволамиз.

Эшмат инқиллаб ўрнидан тургач, бир қўли билан бошини пана қилиб, иккинчи қўлини жароҳатланган тиззасига тираган қуйи оқсоқланиб олдинга юрди. Аламазон энгашиб, тугмачироққа қўл чўзди-ю, ҳайратдан сўррайиб қолди. Деворга қадалиб турган тугмачироқ тош қуйкумларини сурганича аста судралиб бораётганди. Аламазон деворларга диққат билан разм солди. Икки забардаст қоя бир-бирига тобора яқинлашиб келаётганини кўриб, юраги орқага тортиб кетди. Йўлакнинг боши аллақачон беркилиб қолганлигини пайқагандан кейин юраги баттар гупиллаб, «нима бўлсаям, ичкарига, ичкарига қараб юриш керак», деган фикр бошида қуюндек чарх ура бошлади.

– Эшмат, қайт орқага! – жон-жаҳди билан кичқирди у. – Қайт! Ўласан!

«Ўласан!» деган сўздан қаттиқ таъсирланган Эшмат ҳаққалаганича дарҳол ортга қайтди.

– Вей, нима деяпсан? – сўради у гезариб.

Аламазон вазиятни лўнда қилиб тушунтираркан, икки тарафдан қисиб келаётган қоя Эшматнинг кўзига баҳайбат оғзини имиллаб ёпаётган конхўр махлук бўлиб кўринди.

Улар ҳаллослаганларича яна ичкарига қараб юришди. Оксаётган Эшматнинг кўлтиғига кириб олган Аламазон уни судрагудек бўлиб жадал юришга ундар, тезроқ ҳаракат қилиш лозим эди.

Аламазон ерда ётган сувдонни кўрмай дангиллатиб тепиб ўтаркан, боя ўзи жаҳаннам деб атаган жойга етиб келишганини англади. Бундан бир неча дақиқа олдин бу ерда арава сиккулик йўлак бор эди, энди эса бир қулочча жой қолганди холос.

Хазина қидирувчилар чангдан йўтала-йўтала тўхтовсиз олға интилишар, қаёққа бораётганларини ўзлари ҳам билишмас эди. Улар дунёдаги жамики лаззатлардан минг марта ширинроқ бўлган ҳаёт илинжида бутун онг ва вужудлари билан олдинга, фақат олдинга интилишаётганди.

АЖАЛ ПАНЖАСИДА

Кутилмаганда, юқоридан дўлдек қуйилиб турган тошчалар оқими аста-секин тўхтаб, майда-майда илиқ сув томчилари тома бошлади ва бироздан сўнг расмана ёмғирга айланди. Чанг сепсилиб, нафас олиш анча енгиллашган шароитда хазина қидирувчилар янада жадалроқ ҳаракат қила бошладилар.

Ёвуз қоялар эса ҳамон уларни икки тарафдан қисиб келаётганди. Ёнма-ён юришнинг иложи қолмагач, Эшматга ёрдам бериш имкониятидан маҳрум бўлган Аламазон подачидек орқага ўтволиб, «Чаққонроқ юр, чаққонроқ!» – дея ярадор пиёдасини кисташга тушди.

Улар йўл-йўлакай умид билан олдинга тикилишар, лекин йўлакнинг охири кўринмасди. Бир-бирига жудаям яқинлашиб қолган қоялар орасида кўндаланг юришга мажбур бўлишган маҳалда, «энди тамом бўлдик», деб ўйлади Аламазон юраги дукиллаб.

– Форда ўладиғонга ўхшаймиз! – нафаси бўғзига тикилиб хирқиради Эшмат ва бўғин-бўғинларидан бўшашиб, ўзини ерга ташлади.

– Нега ётволдинг? – Эшматнинг елкасидан тортиб қичқирди Аламазон. – Турсанг-чи, тўнка!

– Тиллоларингга қўшилиб гумдон бўл энди, – Эшмат бир силтаниб, унинг қўлидан чиқиб кетди. – Менга тегма! Тегма!

Аламазон йиғламас, лекин ўлим даҳшати уни ҳам анча мадорсизлантириб қўйганди. Омадсиз Генри ёмғирлар совитиб қўйган деворга суяниб, жон талвасасида хиқиллаб ётган сохта Френсисга дил-дилидан ачинганича туриб қолди. Бу пайтда шундайинам жуда хиралашиб кетган камалакранг нурлар батамом сўниб, ғорни қоронғилик қоплади. Бу янада ваҳимали эди.

Аламазон тугмачироқни ёқиб, ўзининг поёнсизлиги билан уларни ўлимга маҳкум этаётган бераҳм йўлакка мунгли назар ташлади. Чироқ нури қоялар остини ёритган дамда унинг қийғир кўзлари сўнги умид учқунидан олмосдек чакнаб кетди. Бир-бирига яқинлашиб келаётган қояларнинг пастки қисми шувшиган бўлиб, бу қавак қадамма-қадам юқорига кенгайиб, ичкарига чуқурлашиб борганди. Аламазон бир қарашдаёқ қоялар жипслашганда уларнинг остида туйнук ҳосил бўлишини англаб етди.

«Бу ерда ҳосил бўладиган туйнукка одам сиғмайди, – ўйлади у, – тезроқ олдинга силжиш керак».

– Биз тирик қоламиз, ошна! – бутун ғорни бошига кўтариб қичқирди Аламазон. – Жонингдан умидинг бўлса, олдинга юр!

Эшмат жонидан умидвор эди. У ярадорга хос бўлмаган чаққонлик билан ўрнидан туриб, тўпиғига чиқиб қолган сувни шалоплатганича олдинга ҳаққалади.

– Тезроқ, тезроқ! – унинг елкасидан тинмай турткилай бошлади Аламазон. – Лаллаймасанг-чи, ишма!

Бу бўралашлар ўз фойдасига айтилаётганини пайқаган Эшмат турткилардан хафа бўлмай, жон-жаҳди билан ликонглаб борарди. Қоялар хазина қидирувчиларнинг кўкрак ва куракларига яқинлашиб қолган чоғда Аламазон Эшматнинг елкасига қаттиқ мушт урди.

– Ёт!

Эшмат гурсиллаганича ўзини ерга ташлади.

– Нега чалпак бўлиб олдинг? – яна куюкди Аламазон. – Эмакла! Бошингни кўтармай эмакла, тўнка!

Улар тобора кенгайиб бораётган каваклар бўйлаб эмаклай кетишди. Ниҳоят момақалди роқ кучайиб, иккала қоя қарсиллаганича бир-бирига урилди. Ёмғир таққа тўхтаб, ҳаммаёқ бирдан жимжит бўлиб қолди. Шу сукунат ичида ўзининг тирик эканлигини ҳис қилган Эшмат севинганидан яна йиғлаб юборди.

Туйнук кенгая бориб, охири киши тик юрса бўладиган ғорга айланди. Озгина юришгач, ғорнинг бир четидан тарнов бўлиб тушаётган сувни кўришиб, чанқовбости қилишга ошиқибди, лекин сув негадир қайноқ эди. Уларнинг ҳафсаласи пир бўлди. Аламазон чўнтагини кавлаштириб уч дона қаттиқ нон қаламчасини топди, иккитасини Эшматга берди.

– Менимча, Елкантоғ орқасидаги биронта дарадан чиқсак керак, – деди у нонни ҳузур қилиб сўракан.

– Бу томонлардаям чўпон-мўпонлар бордир, – энди унча оксоқланмай бораркан, оғзи сувлашиб минғирлади Эшмат. – Бир пишлоқхўрлик қиладигон бўлди, а?

Аламазон насиё гапларга ҳеч қачон «ҳа» деган эмасди, бу сафар ҳам индамади. «Бу ишқамбага овқат бўлса бас, – нонни шимиб бораётиб, хаёлидан ўтказди у. – Шундан бошқа шерик қуриб кетувдименга?»

Аламазон кўпинча Эшматдан нолиб юришига қарамай, бўш вақтининг талай қисмини у билан бирга ўтказарди. Бунга сабаб, биринчидан, Аламазон яшайдиган оила қишлоқ марказидан анча четда жойлашган етти хонадоннинг бири бўлиб, бу атрофда унинг Эшматдан бошқа тенгдоши йўқ эди. Иккинчидан, спартакликка иштиёқи баланд қахрамонимиз ўзининг итоаткор пиёдаларига эга бўлишни тун-у кун орзу қилар, Эшматнинг гўл ва бўйсунувчанлиги унинг учун айни муддао эди.

Эшмат иккинчи қаламчани ҳам ямлаб бўлган пайтда ғор ёруғлаша бошлади. Бора-бора тугмачироқ ёқиб юришга ҳожат қолмади. Бало-қазолардан омон қолиб, бу мудҳиш ғордан соғ-саломат чиқиб бораётганига қарамай Аламазоннинг кўнгли ғаш эди.

«Тайёр ғордан хазина тополмай қайтпмиз-а, – алам билан ўйлади у. – Ҳе, аттанг, энди ҳамма иш давлатнинг елкасига тушадиган бўлди».

ТИРТИҚ ВА ШИЛПИҚ

Улар ғордан чиқиб, ҳайратдан анграйганларича тўхтаб қолишди. Аламазон ўзини юзлаб прожекторлар нури қалашиб кетган улкан саҳна қаршисида тургандек ҳис қилди. Агар бу чинданам саҳна бўлса, у шунчалар зўр маҳорат билан безатилган эдики, кўриниб турган нарсаларнинг ҳаммаси табиий эканлигига кишининг ишонгиси келарди. Уфққа илоҳий тус ато этган қизғиш туман, туман остидан сийлиқиб чиққан пасткам адирлар ва бу адирлар қуршовида ястаниб ётган кўм-кўк водий кишини оҳанграбодек бағрига чорлар, Аламазон ўзи сезмаган ҳолда бу фусункор оғушга тезроқ отилишни истаб турарди.

Ғордан бироз четроқдаги баҳайбат харсанг устидан тушаётган шовванинг гувиллаши, шовва остидан бошланиб, адирнинг бир парча камалакранг туман бутунлай тўсиб қўйган қисмига сингиб кетувчи сой сувининг жимирлаши ҳам табиий эди. Фақат саҳна устида чараклаб турган сон-саноксиз юлдузларнинг сохталиги яққол сезилиб турар, бу юлдузлар орасида ойнинг йўқлиги номаълум саҳна безатувчининг бирдан-бир хатоси эди.

Сеҳрлангандек қотиб қолган хазина қидирувчилар ногаҳон шилдирай бошлаган тошлар товушидан сесканиб ўзларига келишди. Ғорнинг ўнг тарафидаги жарликдан қуролланган икки сипоҳи чиқиб келди ва найза ўқталган куйи уч-тўрт қадам нарида тўхталишиб, уларга бошдан-оёқ разм солишди.

«Қаерга кепқолдик ўзи? – баттар ҳайратланиб ўйлади Аламазон. – «Ўрта асрлар тарихи»-ку бу!»

Сипоҳилардан бири девсифат қомати борлигидан талтайганича болакайларга ғўдайиб боқар, унинг оёғи тагида ўралашиб қолмасликка тиришаётган паканаси эса, қизил чопон ичида килдираб, каттакон сариқ салла остида букчайиб турарди. Новчасининг лаби тиртиқ, паканасининг кўзи шилпиқ эди.

– Хих, тфу!

Учрашув маросими ҳеч бир миллий луғатда қайд этилмаган, лекин барча миллатга бирдек тушунарли бўлган ана шу «халқаро сўз» билан очилди.

– Қимирлама, хўп-па! – тупуриб бўлгач, тумшуғи илгақдек қайтарилган этигини ерга дўпиллатиб буйруқ берди Тиртиқ.

– Хўп-па! – такадек ирғишлаб, чийиллади Шилпиқ ҳам.

– Ашқал-дашқалингни ташла, хўп-па!

– Хўп-па!

Аламазон гап унинг қўлидаги тугмачирок устида бораётганини фаҳмлаб, «курол»ини аста ерга ташлади.

– Кимсан иккаланг? Хих, тфу! Нима қилиб юрибсанлар бу ерда?

– Нима қилиб юрибсанлар, жунбошлар?

Ранги бўздек оқариб кетган Эшмат мунғайганича ғўлдиради:

– Шундай, айланиб...

«Қочоқлар! Ёш болаларни қўрқитиб, хумордан чиқишмоқчи, – ғижиниб ўйлади Аламазон. – Сенларга майна бўлиш учун атайлаб ғордан ўтиб келадиган аҳмоқ энди туғилади».

Кир-чир уст-бошларга бурканиб олган ирkit сипоҳиларнинг аҳволини кўриб, булар ўрдани ташлаб қочган аскарлар бўлса керак, дея ўзича тахмин қилиб қўйганди у.

– Бундан баландроқ дўқларни ҳам эшитганмиз, – сипоҳиларнинг кўзига тик боқди Аламазон. – Ўзларинг ким бўласизлар?

Тиртиқ бароқ қошларини нақ тўрт энли юқори кўтариб, мушукнинг думидек келадиган узун мўйловини силаганича Аламазонга ўқрайиб қаради. Шилпиқнинг қизғиш кўзлари Тиртиқ билан болалар ўртасида тинимсиз ғилдираб, чамаси у шеригининг ҳукмини кутаётганди.

Чақчайган кўзлар хиёл қисилиб, бароқ қошлар томдан пўстак ташлагандек яна ўрнига қайтиб тушгач, Тиртиқ «хеҳ» деб кулиб қўйди. Бу ерга келгандан бери расмиятчиликка кўниколмаб бетоқат жилпанглаб турган Шилпиққа кўнгил ёзиб олиш учун ниҳоят баҳона топилди.

– Хих-хих хий-й-й, – Аламазонга бармоғини бигиз қилиб қийқирди у. – Бу жунбош бизнинг кимлигимизни сўраяпти. Энди сен саволга жавоб беришинг керак. Ва-а-а...

У қорин кучиб куларкан, бақатўн босган ҳовузни эслатувчи кўзларидан итбалиқдек липанглаб ёш тома бошлади.

Аламазон эса қўққис берилган иккинчи зарба билан уларнинг хашагини очиб ташлашга уринди.

– Иккалангиз ҳам қочоқсиз!

Шилпиқнинг кулгиси томоғида тикилиб қолди. Тиртиқ бу сафар пинагини ҳам бузиб қўймади. У, «ҳийла овсар борсан-ов», дегандек Аламазонга диққат билан пича тикилиб турди.

– Яхшиямки, қорним тўқ, – бурнини жийириб, масхараомуз гап бошлади у. – Йўқса, сен зумрашани сихга тортардим-да, бир ўтиришда хомталаш еб ташлардим. Вох-хох-хо...

– Қорним оч бўлганда, мен ҳам битта-яримтангни еб кўярдим, – тўтиқушликни давом эттирди Шилпиқ. Сўнг ўзини ваҳший кўрсатишга тиришиб, асирларга тиш ғижирлатди. Ранги ўчиб кетган Эшматнинг кўзига боқиб кўнгил сал таскин топган бўлса, Аламазоннинг ҳамон гердайиб турганини кўриб хўрлиги келди.

– Сенга гап таъсир қиладими, сурбет? – кўркмагунингча қўймайман дегандек жирракилик билан Аламазонга яқинлашди у. – Ҳазиллашяпти деб ўйлаяпсан-да, а? Шартта еб қўйсам, аттанг қилиб юрмагин тагин.

– Э-э, – бепарво қўл силтади Аламазон, – барибир еёлмайсиз.

Шилпиқ найзасини жаҳл билан ерга дўқиллатиб, сурнайдай шанғиллади:

– Нега еёлмас эканман, жунбош?

– Одам одамни емайди-да.

Чиндан ҳам одамни еёлмаслиги Шилпиққа жудаям алам қилди шекилли, асабий типирчилаб, айюҳаннос солди:

– Мен... одаммасман! Мен... ейман одамни! Мен... мен...

– Юм оғзингни, хўп-па! – калваклигинг билан менинг обрўйимни ҳам икки пул қилдинг дегандек, шеригини жеркиб ташлади Тиртиқ. ва ўша жаҳл билан Аламазонга юзланиб, жиддий қиёфада сўради:

– Қаёқдан келяпсанлар, ярамастар?

Тиртиқнинг совуқ кўзларида ҳақиқий ёвузлик белгиси яққол акс етиб турарди. Аллақачон тиззаси қалтирай бошлаган Эшмат, «жон ошнажон, шулар билан ўчакишмагин», дегандек Аламазонни аста туртиб қўйди.

«Робинзоннинг Жумавойини тириклайин емоқчи бўлганлар ҳам одамлар эди, – ўйлади Аламазон. – Ҳарҳолда сал-пал эҳтиёт бўлиш керак».

У бирдан мулойимлашиб, Тиртиққа самимий жилмайиб қаради.

– Мана, сиз билан яйраб гаплашса бўлади, – «похол солиш»ни бошлаб юборди у, – чунки анави чийиллоққа ўхшаган пандавоқи эмассиз.

Шилпиқ аламдан увлаганича кўк белбоғига қистириғлиқ турган ханжарга қўл чўзди-ю, шеригининг «Кишт!» деганини эшитиб, дарров шаштидан қайтди. Тиртиқ ўз шахсига қаратилган мақтовнинг давомини эшитиш мақсадида Аламазонга умидворлик билан кўз қадади.

– Зўр одамлигингни шунданам билса бўладики...

«Маугли»даги лаганбардор чиябўри Табоқига таклид қила бошлаган Аламазон Тиртиқни зўр бериб шиширишга тушди. Тиртиқ бошидан дўлдек ёғилаётган пойма-пой мақтовларни ҳеч бир ўнғайсизланмасдан қабул қилар, Шилпиқнинг эса ҳасаддан кўзлари сузилиб бораётганди. У «кўрмайин ҳам, куймайин ҳам» дегандек, мақтовхўр шеригидан узоқлашиб, теварақда бир зум ивирсиб юргач, Эшматни секингина ёнига имлади. Эшмат оёғи қалтираганича унга яқинлашди.

– Мендан кўрқасанми, йўқми? – кўзларини соққадек ўйнатиб, паст товушда ўдағайлади Шилпиқ.

Эшмат елкаси ёнидан Аламазон тарафга мўралади. У авваллари ҳам, яъни математика ўқитувчиси қалтисроқ савол берган пайтда, Аламазонга ана шундай умидворлик билан қараб кўярди. Ҳамроҳининг Тиртиққа «похол солиш» билан овора эканлигини кўрган Эшмат, бўйинини қисганича аста минғирлади:

– Қўрқаман.

Ундан ҳам кўрқадиган одам борлигидан севиниб кетган Шилпиқ шоша-пиша яна бир поғона юқори кўтарилди.

– Сени еб қўйсаммикин?

– Мени еманг, жон тоғажон!

– Майли, емайман, – дарров мурувват қила қолди Шилпиқ.

– Раҳмат, тоғажон. Жудаям яхши одамга ўхшаяпсиз.

Аламазоннинг Тиртиққа тинмай узатиб турган «масаллиғи»га нисбатан анча таъмсиз бўлса-да, бу ҳам ҳарҳолда мақтов еди. Шилпиқнинг чехраси ёришди.

Яхши гап билан итнинг оғзидан суякни олиш мумкинлигига ишонч ҳосил қила бошлаган Аламазон бу вақтда Тиртиқни ҳаддан зиёд ялпайтириб ташлаганди.

– Ёмон болага ўхшамайсан, – мамнун лаб ялаб кўйди, мақтовлардан қорни тўйган Тиртиқ.. – Лекин, хафа бўлма-ю, барибир сизларни хуфия ишлар бошлиғи Фискиддин Макру Маразнинг ихтиёрига топширишимиз керак. Вазифамиз шунақа, хих, тфу!

– Нега энди?

– Чунки иккаланг Аждарободдан юборилган жосуссанлар. Айтмасанглр ҳам ақлим етиб турибди.

«Аждаробод яна қаер бўлди? – ўйлади Аламазон, – «Ўрта асрлар тарихи»да бунақа жой йўқ эди шекилли».

– Яна уч кундан кейин ўрнимизга бошқа соқчилар келишади, – давом этди Тиртиқ.. Кейин ғорнинг куйироғидан бошланган чакалакзор ўртасида элас-элас кўзга ташланиб турган кулба томонга қўл чўзиб деди:

– Унгача хў ўша хужрада, Ҳумо Хартум билан яшаб турасанлар.

– Ким у... Ҳумо Хартум?

– Жиннироқ бир чол, – хиёл тиржайиб кўйди Тиртиқ.. – Бир пайтлар ҳамма унга эгилиб салом берарди. Кейин, омади кетди-ю, ҳамма уни масхара қиладиган бўлди. Хих, тфу!

Сенларни унга қўшмаслик керак эди-ю, бошқа илож йўқ.. У жиннининг алжирашларига кулоқ солманглр.

Тиртиқ шеригини пойлоқчиликда қолдириб, тутқунларни сўқмоқдан пастга бошлади.

– Қани, кетдик, хўп-па!

– Хўп-па! – қувлик билан унинг гапини такрорлади Аламазон ва Эшматга қараб кичқирди:

– Шимни баландроқ кўтар, тўлпоқ пиёдам. Муқаддас юриш давом этади. Олдинда – Ҳумо Хартум!

ҲУМО ХАРТУМ

Ҳумо Хартум деганлари мирзатеракдек новча ва ингичка бир чол экан. Унинг ноқсимон калласи бўйин устида эмас, елкалари орасида қистириғлик турганга ўхшарди. Сипоҳи болаларни эргаштириб хужрага кириб борганда у қандайдир жулдур китобни шоша-пиша тахмон устига қўяётган эди.

– Қалайсан, чол? – дўриллади Тиртиқ.. – Аждарободлик жосусларни ушладик. Кулбангда кун кўриб туришар. Кейин буларни Тандирга олиб кетамиз.

«Тандир» сўзини эшитиб капалаги учган Эшмат кўзи жовдираб Аламазонга қаради, унинг бепарво турганини кўриб, ғаши келди.

Чол жосусларга разм солмоқчи бўлди-ю, лекин очиқ эшикдан тушиб турган нурдан кўзи қамашиб, уларнинг афт-ангорини туслаб ололмади.

– Сенга айтиб қўяй, буларинг жуфтакни ростлаб қоладиган бўлишса, кетидан кувиб юрадиган аҳволим йўқ, – жавобгарликни бўйнидан соқит қилди Ҳумо Хартум.

– Қаёққа қочишарди, – «хих» деб кўйиб, қаерга тупуришини билмай тургач, бир ютиниб, сўзда давом этди Тиртиқ.. – Иссиқғорнинг оғзида биз турибмиз. Аждарободга борадиган биттаю битта йўл – Қоратуйнук. У ерни пошшоликнинг камончилари кўриқлашяпти.

Чол ковоғини уйиб, бошини қуйи солди. Чамаси, жосусларни сақлаб беришдан кўра зарурроқ ишлари кўп эди.

Тиртиқ болаларни ташқарига чиқариб юбориб, чолга тугмачироқни узатди.

– Жосуслардан ўлжа олдик. Сандикқа сопқўй.

Сипоҳи чиқиб кетгач, чол тугмачироқни кизиқиб кўздан кечира бошлади. Уни аввал кулоғига яқин тутиб силкиб кўрди, сўнг шишасини авайлаб чертди, охири ботиниб-ботинмай тугмачани босди. Хужра деворида чакмоқ чакнагандек бўлди-ю, чол чирокни кўлидан ташлаб юборди. Пича ўйланиб тургач, миясида кўққис пайдо бўлган фикрдан

каттиқ ҳаяжонга тушиб, ҳаллослаганича ташқарига чиқди. У болаларни синчковлик билан бошдан-оёқ кўздан кечирди, кела солиб Эшматнинг кўйлак ва шимини сийпалади, унинг оёғидаги ботинкага бутун диққатини бериб тикилди.

– Қаёқдан келдиларинг? – Эшматга мурожаат қилаётган онда унинг хира тортган кўзлари бир лаҳза ёрқин чакнаб кетгандек бўлди.

– Биз... биз... – ғўлдиради Эшмат. – Шундай...

– Сизга айтишди-ку, – Эшматнинг жонига оро кириб, гапга аралашди Аламазон. – Аждарободлик жосуслармиз.

– Ёлғон! – Аламазонга ўгирилиб қичқирди чол.

Аламазон Тиртиқ билан суҳбатлашиб ўтирган пайтдаёқ ўрта аср тимсолидаги қандайдир бошқа бир оламга келиб қолишганини англаб етган, масала равшанрок бўлгунга қадар ўзимиз ҳақда ҳеч нарса гапирмай туриш керак деган қарорга келиб, буни йўл-йўлакай Эшматга ҳам шипшитиб қўйганди.

– Бўлмаса, қаерданмиз? – нахотки бу телба бирон нарсани пайқаётган бўлса, дегандек хавотирланиб сўради Аламазон.

– Ёлғон гапиряпсан! – узун ва қалтироқ бармоғини Аламазонга бигиз қилди чол. – Сизлар ёруғ дунёнинг одамларисиз!

– Қизиқ-ку, – жилла пинак бузмай, зарбани даф қилди Аламазон. – Ёруғ дунё деганингиз нимаси?

Эшмат ҳам қатордан қолмаслик учун «ие-ие» деб қўйди, сўнг кўзини чолдан олиб қочиб, устма-уст бурун тортди.

– Салламно-о-о! – ёқа ушлаб Аламазонга термилди чол. – Шу ёшингда-я? Бошинг омон бўлса, сендан ё номдор арбоб, ё бедаво каззоб чиқади. Тошасаблигинг, сурбетлигинг шундан далолат бериб турибди.

Аламазоннинг аллақачон тўқсонни уриб қўйган бувиси, «бу маҳмадана қирқ ёшли одамнинг гапини гапиради-я», деб куюнишида жон бор эди. Кексақари бу болакай «тақиқланган» китоблардан бирмунчасини ўқиб чиқишга улгургани, хатти-ҳаракати ва нутқида ўша китоблардаги қаҳрамонларга тақлид қилишни ёқтиргани учун бўлса керак, кўпинча ўзини вазмин, салобатли тутар, ёшига хос бўлмаган баландпарвоз гапларни тоблаб-тоблаб ишлатарди. Лекин ўйинқароқлик ва хаёлпарастлик барибир унинг болагини ошкор қилиб қўярди.

Ҳумо Хартум қовоғини уйиб, секин орқага бурилди. Туядек лўкиллаб ҳужрасига кириб бораркан, остонада бир зум тўхталиб яна ортга ўгирилди-да, аламзадалик билан деди:

– Марҳум отамни чақимчи сифатида ҳамма ёмон кўрарди. Отам қолдирган мерослардан фақатгина унинг шу хислатини олмаганман. Яширгиларинг келаётган бўлса, менинг ҳам ҳеч кимга индамаганим бўлсин. Лекин сизларнинг ёруғ дунё одамлари эканлигингиз Онаюлдузнинг боқийлиги каби ҳақиқатдир.

Шундай дея, у ичкарига кирди ва қоронғи ҳужра ичра бир лаҳза кўзга чалиниб тургач, тош девор қаърига шарпа мисол сингиб кетгандек туюлди.

– Вой жинни-ей, ёруғ дунёдан келгансизлар дейди-я, – минғирлади Эшмат. – Нима, ҳозир у дунёда юрибмизми?

– Биз томонларни булар «Ёруғ дунё» деб аташса керак, – деди чолнинг кетидан паришон тикилиб қолган Аламазон. – Аммо, бу чол жинни эмас.

– Гапирасан-да, – қўл силтади Эшмат. – Кўрмадингми, сал бўлмаса ботинкамни ечволарди.

– Тўнка! – Эшматнинг анқовлигидан аччиқланди Аламазон. – Гамлетни ҳам эси кўплиги учун жинни дейишган. Чолдан кечирим сўраш керак, билдингми?

У шеригининг жавобини кутиб ўтирмай, ҳужрага қараб юрди. Эшмат шумшайганича унга эргашди.

– Бизни кечиринг, Ҳумо Хартум, – деди Аламазон, остонадан ҳатлаётган Эшматни ҳам қаторга қўшиб. – Биз...

– Мени исмим Ҳумо Хартум Али Абдурахмон, – унинг гапини бўлди чол. – Сен мени «ҳазрат Ҳумо» деб чақир. Чунки мен шу мамлакатдаги жамики ўрмалаган зот-у, уларнинг подшоҳидан ҳам минг карра ақллиман.

Эшмат, «айтмовдимми», дегандек Аламазонга маънодор қараб қўйди.

– Биз ёруғ дунёнинг фарзандларимиз, – фахр билан маълум қилди Аламазон. – Сиз тўғри топдингиз, ҳазрат Ҳумо.

Чол ярқ этиб болаларга қаради. Чамаси қайсарпадарларнинг бунчалар тез инсофга келишини кутмаганди. Ҳаяжондан кўзларига ёш тўлган ҳазрат Ҳумо тутқунларни қайта-қайта кучоклаб, галма-гал ўпа кетди. У ёруғ дунё, қуёш, ой, кўм-кўк осмон ва чиройли булутлар ҳақида пала-партиш саволлар берар, гоҳ меҳр тўла кўзларини болаларга қадаганича бирпас жимиб қолар, ора-сира, «ишқилиб, мен мияси суйилган қарияни алдамаяпсизларми», дея сўраб қўярди.

– Шу ёрдан бир кунмас бир кун ёруғ дунё одамлари келишини билардим, – чол кўз остидаги ажинларга тўпланиб қолган тиниқ ёшни артиб, мунгли жилмайди. – Шу боис, қувгинди бўлганимдаёқ тўғри шу ерга – Иссиққорга яқинроқ жойга кўчиб келдим. Лекин ёруғ дунё одамларини кўриш менга насиб қилмай қолишидан қўрқардим. Ахир неча замонлардан бери бу ёрдан биз томонга ҳеч ким ўтиб келмаган.

– Мана, биз келдик, – бошқалар эплай олмаган ишни биз удаладик деган оҳангда гап қотди Аламазон.

– Доҳий эшакка салламно, – деб қўйди чол товуши қалтираб ва шу заҳотиёқ қўл силтади. – Тил курғур ўрганиб қолган-да. Мен ҳам бошқалардек аҳмоқ бўлиб, бир умр шу зоти паст махлуққа сиғиниб келибман-а.

– Қанақа махлуққа? – Аламазон чолнинг оғзига тикилди.

– Эшакка-да.

Ҳазрат Ҳумонинг эс-ҳуши жойидалигига хануз шубҳада бўлган Эшмат, унинг бу гапидан кейин «энди ишонгандирсан» дегандек Аламазонга зимдан қараб қўйди.

– Эшакка дейсизми? – Эшматнинг ишорасига парво қилмай, таажжубланиб сўради Аламазон.

– Бизнинг Юлдузистонда ҳамма эшакка сиғинади, – афсус-надомат билан бош тебратди чол. – Бизнинг бобокалонларимиз дастлаб бу ерга кириб келишган пайтда ўз дини, ўз худосини чала-чулпа танийдиган ёшда бўлишган...

Чол гапини тугатмай, ўрнидан қўзғалди.

– Ҳа, майли, бу тўғрида кейинроқ гапириб берарман. Аввал сизларни меҳмон қилишим керак. Атайлаб ёруғ дунёдан келиб, Ҳумо Хартум Али Абдурахмоннинг зиёфатида бўлмаслик – уят.

Меҳмонлар ҳам бу маросимни орзиқиб кутишаётганди. Дастурхонга нон, яхна гўшт, туршак ва мева қоқи тортилиб, учта бўш коса билан жигарранг суюқлик тўлдирилган кўза келтириб қўйилди. Ҳазрат Ҳумо чой деб узатган совуқ ичимлик лимонли қандчойни эслатарди.

Зиёфат давомида меҳмонлар чурқ этмай ўз вазифаларини сидқидиллик билан ва кутилганидан бирмунча тез удалашди. Уларни узлуксиз равишда чой билан таъминлаб турган мезбон болаларнинг исм-шарифларини сўраб олишга зўрға ботинди. Бироздан сўнг дастурхонда ушоқ, суяк ва данакларгина қолди. Ёруғ дунёликлар мевақоқиларни ҳеч бир чиқиндисиз танаввул қилишди.

– Ҳазрат Ҳумо, ишқилиб, бор-будингизни таламон тандир қилмадикми? – қорни тўйгандан кейингина чолнинг иқтисодий аҳволи билан қизиқди Аламазон.

– Жулдур чопонда бўлсам ҳам, сизларга ўхшаган меҳмондан яна ўнтасини боқишим мумкин, – косадаги чойни хўплаётиб кулиб қўйди чол. – Ҳозир сизларни ўзимнинг хўжалигим билан таништираман. Кейин Юлдузистон тўғрисида гаплашсак ҳам бўлади.

Болалар чолга эргашиб ташқарига чиқишди. Улар чакалакзор оралаб боришаркан, ҳазрат Ҳумо шакарқамишга ўхшаган ўсимликни кўрсатиб, унинг чой эканлигини айтди.

Бу ўсимликнинг бир парчаси совуқ сувга ташлаб қўйилса, бутунлай эриб, тап-тайёр чой ҳосил бўларкан.

Пича юришгач, чакалакзор тугаб, буғдойзор бошланди. Қизиғи шундаки, бу мамлакатда экин суғориш, дон сочиш деган гаплар йўқ экан. Буғдойлар ўзи униб чиқиб, ўзи пишиб ётавераркан.

Орқага қайтиб келишгандан кейин чол ҳужра ёнидаги қўлтегирмонда буғдой тортиб кўрсатди. Қўлтегирмондан пича нарида қайноқбулоқ бўлиб, юлдузистонликлар гўштни тўғридан-тўғри шу булоқда пиширишар, ҳамирни ҳам сувида қоришаркан.

Булоқнинг суви салгина шўр бўлгани учун масаллиғнинг тузини ўзи ростлаб қўя қоларкан.

– Мамлакатда юзлаб мана шунақа булоқлар бор, – изох берди чол. – Булоқ қаерда кўп бўлса, ўша жойда одамлар зич яшашади.

Булоқнинг ёнгинасига қўйилган кўктошнинг ажойиб хусусияти бўлиб, у кечқурунлари илимилиқ турар, кундузи эса ҳаддан зиёд қизиқ кетар, юлдузистонликлар нонни шу тошга ёпар эканлар. Бундай тошларни ўша Иссиққорнинг тепа қисмидан кўчириб келишаркан.

«Бу тошга гўшт ёпиб есанг, росаям мазза бўлади-да», деб ўйлаб қўйди Эшмат, сўнг ўша масаллиғнинг манбаини суриштирди.

– Гўштни қатган оласиз, ҳазрат Ҳумо?

– Чорвам йўқ, – жавоб қилди чол. – Лекин бу ерда паррандалар кўп. Уларга тузоқ қўяман.

Чол қўли билан сой тарафни кўрсатиб, қўшиб қўйди:

– Бу томонлар мевазор. Бекорчиликда бир айланиб келарсизлар.

– Бу ерда ҳеч ким оч қолмас экан, – атрофга ҳавас билан қараб қўйди Аламазон. – Фақат, қишга кўпроқ дон ғамлаб олишингиз керак, ҳазрат Ҳумо. Хохласангиз, биз ёрдам берворамиз.

– Қиш? Нима у? – сўради чол.

«Наҳотки, бу ерда қиш ҳам бўлмаса?» – дея таажжубланиб ўйлади Аламазон ва дарс бераётган муаллимдек ўзини эркин тутиб, завқ-шавқ билан тушунтира бошлади:

– Қиш, бу – қаҳратон. Ҳаво совиб кетади, ер музлайди, экин-у майсалар қурийди, дарахтлар ёппасига барг ташлайди. Одамлар беш қаватдан кийим кийиб олишсаям, тишларини такиллантиб дилдирайверишади, дилдирайверишади.

– Бизда совуқ ва иссиқ сув бор, аммо совуқ ҳаво йўқ, – ўз мамлақати номидан гапира бошлади чол ҳам, – Юлдузистонда ҳеч бир экин ёппа қуриб кетмайди, ҳеч бир дарахт буткул яланғочланиб қолмайди. Буғдойзорда битта поя қуриса, ёнидан бошқаси униб чиқади, дарахтдан қовжираб узилган барг ўрнини эндигина ниш уриб келаётган янги куртак эгаллайди.

«Зап ғалати мамлакат экан-да, – ўйлади Аламазон. – Ёруғ дунё одамлари бунга сезиб қолгудек бўлишса, қулоғимни гаровга тикиб айтаманки, ёпирилиб келишади. Ана ўшанда ҳатто меҳмондўст ҳазрат Ҳумо ҳам бир пайтлар ғор оғзида уларнинг йўлини пойлаб ўтирганидан қаттиқ пушаймонланган бўларди».

Аламазон бу ғаройиб мамлакат ҳақида тўлароқ тасаввурга эга бўлишга ошиқар, чол айтиб беришни ваъда қилган Юлдузистон мавзуидаги ҳикоянинг бошланишини сабрсизлик билан кутарди.

Ҳазрат Ҳумо ёруғ дунёликларни ҳужрага таклиф қилди.

ҚЎТИРЛАР СУЛОЛАСИНИНГ ИНҚИРОЗИ

Ҳумо Хартум шаҳаншоҳ Қўтир Тўртинчининг ҳукмронлиги даврида туғилиб вояга етди. Унинг отаси саройда бош айғоқчи лавозимини эгаллаб тургани учун, улар машҳур лаъл қасрнинг шинам хоналаридан бирида истиқомат қилишар ва шаҳаншоҳлик томонидан яратилган қатор имтиёزلардан баҳраманд эдилар. Ҳумо ҳукмдорнинг якка-ю

ягона ўғли Қўтир Бешинчи билан тенгдош бўлиб, улар саройда бир устоддан таълим олишар, бўш вақтларини доимо бирга ўтказардилар.

Қўтир Бешинчи йигирма бир ёшга тўлган пайтда отаси оғир касалликдан вафот этди, ўғил тахтга ўтирди ва эртаси куниёқ Хумо Хартум Али Абдурахмонни бош вазирлик мансабига тайинлади. Подшоҳ кўпчилик билан кенгашмай туриб, мамлакат миқёсида ҳеч бир ишни амалга оширмасди. Ўзининг мулоҳазалилиги ва тадбиркорлиги билан кейинчалик ҳазрат Хумо деб ном олган бош вазир унинг биринчи маслаҳатчиси эди.

Қўтир Бешинчининг қирқ йиллик ҳукмдорлик даврида юрт фаровонлашиб, вилоятлар кўркамлашди, илм-у фан соҳиблари кадр топиб, маърифат юксалди, маъмурчилик ошиб, қурилишлар авж олди.

Юлдузистон икки йирик вилоятдан иборат бўлиб, шулардан бири – Тандир ўзининг олтин сарой ва лаъл қасрлари, кўркам кумуш бинолари, гавҳар фавворалари, сон-саноксиз мрамар ҳайкаллари билан ажралиб турарди.

Иккинчи вилоят – Аждаробод эса асосан Қўтир Бешинчининг ҳукмдорлик даврида кенгайди ва ободонлашди. Бу хушманзара жойдаги пастқам тошкапалар ўрнида ярақлаган кумуш ва мрамар бинолар қад кўтарди.

Ййловларда, чакалакзорларда тарқоқ ҳолда яшаб келаётган оилаларнинг асосий қисми марказ атрофида тўпланиб, вилоят аҳолиси кескин кўпайди.

Баланд, сип-силлиқ қоялар тизмасидан иборат баҳайбат девор Тандир билан Аждарободни бир-биридан ажратиб турар, вилоятдан-вилоятга фақат Қоратуйнук деб аталувчи улкан туйнук орқалигина ўтиш мумкин эди.

Дон, гўшт, мева ва каноп мамлакатнинг асосий бойлигини ташкил этиб, асосан Тандир шаҳри атрофида уйилиб ётган лаъл, олтин, гавҳар сингари йирқиоқ тошлардан сарой қасрларини безаш, тақинчоқлар яшаш учунгина фойдаланиларди. Юлдузистоннинг энг қадрли моли каноп эди. Каноп Аждаробод ва Тандир вилоятларининг жуда кичик қисмида ўсар, бирор ўсимликни кўчириб экиш, экин майдонини кенгайтириш бу мамлакатда ҳали одат тусига кирмаганди. Бўзчилар канопдан юпқа ва қалин газламалар тўқишиб, уларни турли гиёҳлар ёрдамида ҳар хил рангларга, жумладан, оқ рангга ҳам бўяр эдилар.

Аҳолининг катта қисмини деҳқон, чорвадор ва соҳибкорлар ташкил этар, бу юртнинг косиб-хунармандлари бўзчи, меъмор, наққош, мискар, дурадгор, кулол, этикдўз, бичувчи кабилардан иборат эди. Созанда, хонанда, шоир, сураткаш, ҳайкалтарош, айниқса табиблар эл ичида энг нуфузли кишилар ҳисобланишарди.

Қўтир Бешинчи узоқ вақтгача фарзанд кўрмади. Унинг хотини малика Мастон бош лашкарбоши Бурбулит Идрик Иброҳимнинг опаси бўлиб, жудаям устомон ва муғамбир аёл эди.

Шаҳаншоҳ охири Аждаробод вилояти ҳокими Нодим Улуғнинг ёш ва сулув синглиси малика Рузвонга уйланди. Саройда ёш келин пайдо бўлгандан кейин, тақдирнинг тақозоси билан, малика Мастон ҳам қутилмаганда ҳомиладор бўлди-ю, малика Рузвоннинг кўзи ёришидан уч кун аввал уни ҳам тўлғоқ тутди. Шундай қилиб шаҳаншоҳ бирин-кетин иккита ўғил кўрди. Каттасини Фонус, кичигини Феруз деб атай бошладилар.

Малика Мастон шундан кейин бошқа фарзанд кўрмади, малика Рузвон эса яна битта қизлик бўлди. Унга Хазина деб исм қўйишди.

Қари ва жоҳил малика Мастоннинг ҳаддан зиёд талтанглантиши натижасида шаҳзода Фонус ишەкмас, инжиқ ва овсар бўлиб улғая бошлади. У юз-қўлини ювиш, ечиниш-кийиниш, ҳатто, бурнига келиб қўнган пашшани ҳайдашга ҳам эринар, муаллимлардан юз димоғ-фироқ билан сабоқ олар, камон отиш ва қиличбозлик машқларидан умуман бош тортарди.

Шаҳзода Феруз, аксинча, босиқ, одобли ва тиришқоқ эди. Унинг суҳандонлиги, зеҳн-фаросатининг ўткирлиги сарой олимларини ҳайратга соларди. У ўн ёшидаёқ камон ўқини ҳалқага бехато санчадиган бўлди, ўн бир ёшида қиличбозлик санъатини пухта эгаллаб, устодларини ҳам қойил қолдирди. Унинг аниқ ва чакқон ҳаракатлари бир пайтлар

Юлдузистондаги энг шоввоз қиличбоз ҳисобланган Барри Бараканинг такрорланмас услубларини эслатарди.

Синглиси Хазина эса ўзининг кўғирчоқдай ёқимтойлиги, ширинсўзлиги ва покиза хулқ-атвори билан саройдагилар меҳрини қозонганди.

Ўғиллари ўн икки ёшга тўлганда Қўтир Бешинчи қўққисдан вафот этди. Шундан сўнг тож-тахт талашишлар бошланди. Шаҳаншоҳ тахтни Ферузга васият қилиб қолдирган бўлишига қарамай, бош лашкарбоши Бурбулит Идрик Иброҳим ўз жиянини ёқлаб чиқиб, Феруз Фонусдан уч кунлик кичик, мамлакат тақдирини муштдек болага ишониб топшириш ақлдан эмас, деган даъвони илгари сурди.

Бош вазир Ҳумо Хартум Али Абдурахмон, Аждаробод вилояти ҳокими Нодим Улуғ ва шу вилоят лашкарбошиси Палахмон полвонлар шаҳаншоҳнинг васияти бузилмаслиги кераклигини талаб қилишди. Лекин хуфия ишлар бошлиғи Фисқиддин Макру Мараз, бош айғоқчи Исом Итту Искабтопар, Тандир вилояти ҳокими Ҳошим Ҳезиддин Хум ва ана шу вилоят лашкарбошиси Шаламон Шилдир кабилардан иборат нуфузли кучларни ўз атрофига тўплаб олган Бурбулит охири ғолиб чиқиб, тахтни шаҳзода Фонус эгаллайдиган бўлди.

Бундан қаттиқ ранжиган Нодим Улуғ синглиси ва жиянларини олиб Аждарободга жўнади. Палахмон полвон ўз лашкарлари билан унга эргашди. Шу тариқа Юлдузистон ўз тарихида илк бор икки ҳокимликка бўлиниб, Тандир ва Аждаробод вилоятлари ўртасида кўриқланадиган чегара пайдо бўлди.

– Мана, икки йилдирки, кунимиз ўша инжиқ гўдакка қолган, – чуқур хўрсиниб кўйди Ҳумо Хартум. – Бу давр ичида оддий авомнинг аҳволи жуда оғирлашиб кетди. Янги подшоҳ энг серҳосил мевазорларни, энг серўт яйловларни, энг бўлиқ буғдойзорларни ўз арбоб-уламоларига тақсимлаб берди. Саройдаги бир тўп лаганбардор машшоғ-у шоирларни ҳисобга олмаганда, илм-у фан аҳли хор бўлиб, санъаткорларни ҳеч ким кадрламай кўйди. Юртимизнинг ўтмишини ўзида мужассамлаштирган шоҳона санъат асарларини ўқиш, ўқитиш тақиқлаб қўйилди. Юрт ифлос хандакқа, етти пушти покиза ўтган халқ ирkit махлукқа айланди. Хуллас, Искирт Биринчининг пойқадами эл-юрт учун қутлуғ келмади.

– Искирт Биринчи дедингизми? – сўради Аламазон. – Ким у?

– Бу ўша Фонуснинг янги дабдабали исми, – заҳархандалик билан сўз қотди чол. – Мамлакатнинг тобора гуллаб-яшнашига сабабчи бўлган Қўтирлар сулоласи тугаб, юртга фақат пуштсизлик, иснод келтирувчи Искиртлар даври бошланди.

– Етти пушти покиза ўтган халқ! – чолнинг бояги гапини алоҳида урғу билан таъкидлаб, ўйланиб қолди Аламазон. – Етти пушти покиза...

ИСҚИРТЛАР МАМЛАКАТИ

Тож-тахт учун бошланган можаро Бурбулит тарафдорлари фойдасига ҳал бўлган куни қувончдан ўзини саройга сиғдиролмай қолган малика Мастон омадли шаҳзода Фонусни ўпиб-ялаб эркалатишга тушди.

– Эртага эрталаб санга тож кийдиришади, ширингинам, – рўмолчаси билан эндиликда Қўтир Олтинчига айланган Фонуснинг бурнини арта туриб гап бошлади малика.

– Энди олдинда ҳамма етти букилиб таъзим қилади, сан бўлсанг кеккайиб тураверасан. Кеккайиб тургин, хўпми?

– Тоғам ҳам манга таъзим қиладими? – завқланиб минғирлади Фонус.

– Бурбулитми? – ўз укасининг номини назар-писандсиз тилга олди малика. – Буюрсанг, оёғингни ялайди.

Шундан сўнг малика унга ҳаммомда яхшилаб ювиниб олиши лозимлигини айтди. Фонуснинг капалаги учиб, бунга ўлса ҳам рози эмаслигини маълум қилди. Малика одамларнинг кўзига шу аҳволда кўриниш уят эканлигини уқтириб, ҳеч бўлмаганда юз-

қўлингни ювиб олишинг керак, деб туриб олди. Фонус маликанинг юрагига ғулғула солиб, ювинадиган бўлсам, подшоҳлик қилмайман, дейишгача бориб етди. Бу можаронинг устига Бурбулит келиб қолди.

– Ювин дегандан кейин, ювингин-да, – хотин билан эркакнинг гапи ўртасида от билан эшакча фарқ борлигини опасига кўрсатиб қўйиш учун жиянини дабдурустдан ўдағайлашга тушди у. – Эртага тож қиясан-а, тирмизак!

– Бор, тошингни тер! – кутилмаганда унга шанғиллаб берди Фонус. – Тож кийганимдан кейин санга оёқларимни ялашни буюраман.

Бурбулит Идрик Иброҳимдек такаббур ва совуққон банда бу гапни эшитиб, хийла довдираб қолди. У ўзининг қаршисида тирмизак бўлишига қарамай, агар истаса, эртага чиндан ҳам кир оёқларини ялатиши мумкин бўлган ҳукмдор турганини чуқур ҳис қилди.

– Нималар деяпсиз, жиян? – тездаёқ ҳовридан тушиб, жиянини умрида биринчи марта сизлай бошлади Бурбулит. – Шунчаки жигарчилик қилиб айтдик қўйдик-да. Хоҳласангиз ювининг, хоҳламасангиз...

– Хоҳламайман!

– Балли! Мана бу ҳақиқий шаҳаншоҳнинг зардаси, – Бурбулит сохта тиржайиш билан малика Мастонга юзланди. – Ҳали кўрасиз, опа, жиянимдан шундай бир ҳукмдор чиқадики, бунақасини ҳали кўҳна Юлдузистон кўрмаган, қайтиб кўрмайди ҳам.

Бу гапдан сўнг Фонус анча юмшади.

– Сизни бош вазир қилиб олсам керак, – деди у Бурбулитга нописанд боқиб.

– Вой, «олсам керак» деганинг нимаси, ширингинам? – ўғлини енгил-елпи тергаб қўйди малика. – Сани тахтга ўтқизгунча тоғанг озмунча куйиб-пишдимми? Ювиниб ол, дегани – санга жон тортишгани. Саройдагилар жиянимнинг исқиртлигидан кулишмасин деяпти-да.

– Кулишади? – хонани бошига кўтаргудек бўлиб шанғиллади Фонус. – Унда ман ўшаларнинг ўзлариниям ёппасига исқирт қиламан!

Эртаси куни у ишни шундан бошлади. Тож кийдириш маросими тугагач, тахтга дурустроқ ўрнашиб улгурмай, ўзининг дастлабки фармонини эълон қилди. Фармон жуда қисқа бўлиб, унда: «Вилоятдаги ҳамма ҳаммомлар аямасдан мажақлаб ташлансин!» дейилган эди. Шаҳаншоҳликнинг бу кескин тадбири туфайли мамлакатга келадиган наф нимадан иборат эканлигини тушунолмай қолган арбоб-уламолар ўзаро висир-висирни бошлаб юборишди.

– Жим! – тахтдан йиқилгудек бўлиб қичқирди янги хоқон. – Ҳамманг билиб қўй, бугунча индамайман, эртадан бошлаб кир-чир юрмаган одам саройда кўзимга кўринмасин. Бу – биттаси. Иккинчиси – ман энди шахзода Фонус ҳам, Қўтир Олтинчи ҳам эмасман. Ман – Исқирт Биринчиман. Ҳамманг шунақа деб чақирасан! Хўш, қайсинингда гап бор?

Ҳеч ким чурқ этмади. Эндиликда бош вазирлик лавозимини эгаллаб турган Бурбулит Идрик Иброҳим ранги оқариброқ кетган бўлишига қарамай, хоқонга сиполик билан таъзим қилди.

Саройнинг эртанги кунидан кўнгли тўқ хоқон энди мамлакатдаги авомни тартибга солиш ҳақида қайғура бошлади. Бироздан сўнг ўнлаб жарчилар бозор ва гузарларда шаҳаншоҳликнинг янги фармонини овоза қилишга тушишди:

– Ҳе-хе, ҳе-е-е-й! Эсликлар-у нодонлар, хафалар-у шодонлар, гўнг ҳидлаган чўпонлар, гул ҳидлаган жувонлар, эшитмадим демангларо-о-в! Исқирт Биринчи падари олийлари мамлакат аҳолисига катта ғамхўрлик кўрсатиб, бугундан эътиборан уларни ювиниш ва чўмилишдек мушкулотдан бутунлай озод қиладилар. Авомга берилган бу улгуржи имтиёздан баҳраманд бўлмай, ўзининг покиза бадани билан шаҳаншоҳликнинг саховатини ҳақорат қилган юрт ғанимлари дарҳол қамоққа олиниб, тавбасига таянгунича дўппосланади. Қасддан ювинаётган ёки чўмилаётган пайтда қўлга туширилган балиқпадарлар эса хавфли ғалаёнчи сифатида ачиган зиндонга ташланадилар. Ҳе-хе, ҳе-е-е-й!!!

Сарой арбоблари туни билан ухламай чиқишди. Улар шошилиш равишда иложи борича дурустроқ ирkitлашиш чораларини кўра бошладилар. Чунки улар ўзларини қанчалар расволаштиришса, хоқон олдида шунча кўп еътибор қозонишларини сезиб туришарди. Бири тинмай қум-тупроққа юмалар, иккинчиси баданига елим суртиб кейин устидан чанг тўзгитар, яна бошқа бирови уқаланадиган қоратош билан вужудини ишқалашга киришганди. Аслида, аввал сувга шўнғиб олиб, сўнг қоратош суртилса, иш анча осон кўчган бўларди. Лекин, у ҳали қоратош суртишга улгурмай туриб қўлга тушгудек бўлса, чўмилаётган хавфли ғалаёнчи сифатида зиндонга ташланиши турган гап еди. Шаҳаншоҳлик дастурхонидан тегадиган улгуржироқ сарқит евазига ўз онасини бадном қилишдан ҳам қайтмайдиган сотқин айғоқчилар ҳар қадамда изғиб юришарди.

Арбоб-уламолар эртаси куни ахлат титиб чарчаган пўмқарғалардай қаторлашиб, хоқон ҳузурига кириб келишди.

– Мана энди ҳаммамиз бир хилмиз, – тумшуғини юқори чўзганча, бўридек ушлаб кула бошлади Исқирт Биринчи. – Энди бир-биримиздан куладиган жойимиз қолмади. Ув-ув-ув-ув...

Таомилга кўра, келибоқ, хоқоннинг ўнг ёнбошидан жой олган Бурбулит Идрик Иброҳим қоратош тимдалаган дўрдоқ лабларини ишшайтириб, тавозе билан бош эгди. Бошқалар шатмоқ бурунларини ерга теккизгудек бўлиб таъзим қилишди. Шундан сўнг бир кечадаёқ қораялоққа айланиб улгурган сарой шоири Дуторий уч-тўрт қадам олдинга чиқиб, шаҳаншоҳга қайтадан таъзим бажо келтиргач, хезланиб деди:

– Агарким жоиз десалар, суманрухсор шаҳаншоҳимизнинг нусрати ҳувайдоларига бағишлаб хижо қилган ғазалимни ўқиб берурдим.

– Қани, ўқи-чи, – талтайганича рухсат берди Исқирт Биринчи.

Дуторий ҳошиядор салласига қистириғлик қоғозни олиб ўпгач, ғазални ўқишга киришди:

«Ювилмаган бетингиз мунча чиройли...»

Шоир ўз одатига кўра бироз тўхталиб, четдан ёғиладиган рағбатларни кутди. Лекин бу ҳақоратомуз мисра арбобларнинг энсасини қотириб қўйган бўлса керак, улар миқ этмай туришаверди. Биринчи бўлиб ҳушини йиғиб олган Бурбулит: «Офарин!» дея хитоб қиларкан, дадилроқ бўлсаларинг-чи, дегандек пастдагиларга ўқрайиб қўйди.

Дуторий иккинчи мисрани ўқиди:

«Могор босган этингиз мунча чиройли...»

– Баракалла! – хириллади бош айғоқчи Исом Итту Искабтопар.

– Ҳай-ҳай-ҳай! – деб тебранди лашкарбоши Шаламон Шилдир.

Бундан кўнгли кўтарилган Дуторий кейинги байтни завқ-шавқ билан қуйлади:

*«У ёнингиз кир эрур, бу ёнингиз кир,
Олдингиз ва кетингиз мунча чиройли...»*

Арбоблар бу сафар анча уюшқоқлик ва дадиллик билан хитоб қилишди:

– Офарин!

– Тасанно!

– Ҳай-ҳай-ҳай!

Асилзодалар янги тартибга жуда тез мослашишди. Аммо ўша киборлар «қаланғи-қасанғилар подаси» деб атовчи оддий авомни ирkitликка кўниктириш анча мушкул кўчди. «Маданийлаштириш»нинг дастлабки пайтларида қамоқхона ва зиндонлар маҳбусларга тўлиб кетди. Тавбасига таянганлар зудлик билан озод қилиниб, уларнинг ўрнига қайсарларнинг янги туркуми ҳайдаб келинар ва беаёв калтакланарди.

Орадан бир йилча вақт ўтгач, аҳолининг асосий қисми шаҳаншоҳликнинг янги имтиёздан тўла-тўқис фойдалана бошлади. Дуч келган тақдирга тан беравермайдиганлар тоифаси эса ҳануз қамоқ ва зиндонларда азобланиб ётишарди.

– Сиз Нодим Улуғ билан Аждарободга кетсангиз бўларди-ку, – таажжубланди Аламазон.

– Кетавурмабсиз-да, ҳазрат Ҳумо, – гап қистирди Эшмат ҳам.

– Бирга кетамиз, деб Ферузнинг менга ёпишиб олганини кўрсангиз эди, – ўша сонияни ғамгин ёдга олди чол. – Мен бўлсам, унга бу ерда қолаётганимнинг сабабини айтолмай қийналардим.

Чол ўрнидан туриб, тоқчадаги сарғайиб ва титилиб кетган жулдур китобни олди. Китобнинг варақлари ўта дағаллигига қараганда, кишилар қоғоз ясашни ҳали унча билмаган даврларда ёзилган эди.

– Мени бу ерда қолишга мажбур этган нарса мана шу китоб, – дея чуқур ҳомуза тортиб кўйди чол. – Буни ёруғ дунёдан илк марта Юлдузистонга кириб келган бобокалонларимиздан бири Мажиддин Равшаний ёзган.

БИРИНЧИЛАР

Кўтир Бешинчининг вафотидан бир ҳафта олдин, Ҳумо Хартум сарой ҳаммомидан чиқиб келаётган чоғда гўлаҳ унга мана шу жулдур китобни тутқазди.

– Эски тошкапани бузаётиб топиб олдим, – деди гўлаҳ. – Жуда қадимий китобга ўхшайди.

Бош вазир Ҳумо Хартум Али Абдурахмон китобнинг дастлабки бетига кўз югуртибок: «Салламно-о-о!» деб кўйган бўлса, эртаси куни гўлаҳни чақиртириб, унга сарпо кийдирди.

Ҳумо Хартум даставвал китоб билан батафсил танишиб чиқиб, пухта мушоҳада қилиб олгач, ўзини айрим саволларга жавоб қайтаришга қодир деб билгандан кейингина, бу ноёб топилма ҳақида шаҳаншоҳга гап очишни мақсад қилган эди. Бевақт ўлим туфайли Кўтир Бешинчи бу сирдан воқиф бўлолмай қолди.

Бу китоб топилгунга қадар барча юлдузистонликлар каби Ҳумо Хартум ҳам ўзи туғилиб ўсган мана шу улкан ғорни олам деб тушунарди. Кейинчалик у ўзини баҳайбат кўйхона ичида ивирсиб юрган бефаросат махлуқдек ҳис қила бошлади.

Болакайлар билан ёруғ дунё ҳақида, уларнинг Жандағор оғзидан бошланиб, Иссиқфорда давом этган кечинмалари тўғрисида гаплашгандан сўнг чолнинг бу китобга бўлган эътиқоди янада ортди. Ёруғ дунёнинг табиати, Жандағорнинг тузилиши, Иссиқфордаги силжувчи харсанглар ҳақида болалар берган маълумот Мажиддин Равшанийнинг китобида баён этилган гапларига деярли мос тушарди, лекин ёруғ дунё одамларининг турмуш шароити тўғрисидаги янги ва эски маълумотлар ўртасида жуда катта тафовут бор эди.

Равшанийнинг «Ғурбатнома» китоби тинч ва обод Тоштақа қишлоғига бир гала очкўз хорижийларнинг бегона тилда шовқин-сурон кўтарганларича кўкқис бостириб кириши тафсилоти билан бошланган эди. Унинг дастлабки саҳифаларида ўркач устида пода боқиб юрган қишлоқи болаларнинг босқинчилар таъқиби остида Жандағорга қараб қочганликлари, курак ва оёқларига камон ўқи санчилиб йиқилганларнинг зорланиб чинқиришлари, улардан бор-йўғи тўққиз нафари ғорга соғ-омон етиб кела олгани тасвирланганди.

Кейинги саҳифаларда баён қилинишича, ёвнинг таъқиби давом этаётганини сезган болалар даҳшатдан эслари оғудек бўлиб, тобора ғорнинг ичкарасига қараб қоча бошлашибди. Тор туйнукдан ўтиб, бир томонда шалола гувиллаб турган улкан ғорга киришгач, деворларида камалакранг нурлар жилоланувчи йўлакни учратишибди. Қаердандир келаётган зириллоқ товушга бирпас кулоқ солиб туришгач, жон илинжида яна олдинга қараб югуришибди.

Омон қолганларнинг йўл бошловчиси ўн бир ёшлар чамасидаги Жаброил исмли бола эди. У ўз тенгдоши, Руқия деган қизнинг тўрт ёшли укаси Мадумарни опичлаб олган, қолганлар – ёшлари тўққиз-ўн атрофидаги ўғил-қизлар эса иссиқдан нафаслари бўғилганича унинг кетидан чопиб боришарди.

Яна бошқа бобларда ҳикоя қилинишича, Юлдузистонни кашф этганлар дастлабки ойларда жуда қийналишибди. Улар асосан мева, хом буғдой ва ёввойи паррандалар тухуми билан овқатланишар, тандирдан янги узилган нон тез-тез тушларига кириб тураркан. Онасининг кенжатоғи бўлгани учун ханузгача эмиб юрган Мадумар: «Бувимга бораман, бувимга», дея ҳар куни тикилинч қиларкан.

Болалар қайноқбулоқ ва кўктошнинг хусусиятини билиб олганларидан кейин ишлари бирдан юришиб кетибди – уларнинг дастурхонига пиширилган гўшт, қайнатилган тухум ва нон келиб қўшилибди.

Шунга қарамай, улар аллақачон култепага айланган қишлоқларини соғинишар, ваҳшийларча қириб ташланган ота-оналари ва болаларни эслашиб эзилишар, бундай пайтда эл-юртни душманлардан сақлай олмаган ландавур подшоҳларини аямай қарғашга тушишарди.

– Бизнинг пошшомиз ҳам йўқ, – деб қолибди бир куни болалардан бири. – Дунёда бунақа мамлакат бўлмаса керак.

Шунда тили чучук Мадумар гердаийб туриб: «Мен пошшоман», дебди. Ҳамма кулиб юборибди. Бир вақт Жаброил ғалати таклиф киритибди:

– Келинглр, шунга пошшо қилиб кўя қолайлик, – дебди у. – Барибир уни боқишимиз керак.

Шундан кейин барчага эрмак топилиб қолибди. «О, подшоҳим, тустовуқ овлашга ижозат берсалар!» – унинг қаршисида тиз чўкиб ёлғондан илтижо қиларди бири. «Балиқни хомича ейсизми, пиширибми?» – бош эгиб сўрарди бошқаси ва шоҳнинг: «Пишириб бер», деган жавобини эшитиб, қотиб-қотиб кулишарди.

Қизлар баъзида уни харсанг устига ўтқизиб, атрофида ҳолдан тойгунча рақс тушишар, сўнг, «энди пича дам олсак майлими, шоҳим», дея қикирлашганича рухсат сўраганларида туғма овсар Мадумар қовоғини очмасдан аста бош қимирлатиб кўярди.

Охири ҳазилнинг тағи зил бўлиб чиқибди. Мадумар ўз нонини ўзи топиб ейдиган ёшга етгандан кейин ҳам тахтдан тушишни истамабди. Тоштақадаёқ муштумзўрлиги билан донг таратган Жаброил унинг опаси Руқияга уйлангандан кейин эса, бошқаларнинг подшоҳга тобелиги янада ортиб, натижада Юлдузистоннинг биринчи ҳақиқий шаҳаншоҳи пайдо бўлибди.

Равшаний бундан кейинги саҳифаларда Юлдузистонга келганига йигирма йилдан кўпроқ вақт ўтгач, ўттиз белгидан иборат ҳарфлар мажмуасини тузиб, ўзининг ва бошқаларнинг фарзандларини саводли қилишга бел боғлаганини айтиб ўтган эди.

Улар бунга қадар ёруғ дунёга қайтиш умидида Юлдузистоннинг барча қавак-кандикларини тимироскилаб чиқишибди. Озодликдан умидларини узишиб, тақдирга тан берганларидан сўнг, келажак авлод бу ердан чиқолмагани ҳолда нурафшон оламга армон билан талпиниб яшамасликлари учун болаларига ёруғ дунё ҳақида сўзламасликка онг ичишибди.

Мамлакатда қачонлардир ёруғ дунё сари йўл оча оладиган қудратли кучлар юзага келишига умид қилган Равшаний ўзининг узоқ зурриётига аталган бу китобни Юлдузистондан ташқарида инсон орзусидек бепоён олам борлиги, улар яшаб турган юрт эса ўша чексизликнинг буғдой донасидек кичик бир зарраси эканлигини маълум қилиш билан яқунлаган эди.

Маждидин Равшаний йиллар ўтиб тириклик, севги ва хоҳиш замирида вужудга келадиган юзлаб оилалар эҳтиёжи учун бу митти маскан торлик қилиб қолишидан жиддий ташвишланган, Юлдузистон фарзандларининг келажаги учун ёниқиб қайғурган биринчи инсон эди.

ЭШМАТ ИШМАНИНГ КАШФИЁТИ

– Демак, ёруғ дунё сари йўл ҳозирча битта, – Мажиддин Равшанийнинг «Ғурбатнома»сини ёпиб, ўйга чўмди Ҳумо Хартум. – У ҳам бўлса – Иссиқғор.

– Тўғри, йўл бор эди, – ноумид бош силкиб деди Аламазон. – Энди беркилиб қолди.

– Иссиқғор равшанийлар ўтгандан кейин ҳам беркилиб қолган эди, – деди чол. – Сизларга қайтадан очилди. Бу йўл ўн икки йилдан кейин яна очилади.

Эшматнинг энсаси қотиб, кўзлари олайиб кетди.

– Вой, ву-у-й! Яна икки ойларда биз мактабга борадиғонмиз-ку, ҳазрат Ҳумо.

– Қаёққа шошиляпсан? – мийиғида қулди Ҳумо Хартум. – Ўн икки йилдан кейин Иссиқғор очилди ҳам дейлик. Аммо бу ёруғ дунёга йўл тайёр деган гап эмас.

Иссиқғор устидаги кўктош ҳар ўн икки йилда бир марта куярди. Бу ҳодиса қачон содир бўлишини сарой олимлари «Мажиддин жадвали»га асосланиб аниқ айтиб беришар, лекин аҳоли кўктош қуядиган кунни олимларнинг жадвалисиз ҳам яхши биларди. Чунки тошқуйди бошланишидан пича олдин мамлакатдаги борлиқ ҳайвон ва паррандалар жон ҳалпида ўзларини пана жойларга уришар эди. Улардан ўрнак олган одамлар зудлик билан уй-уйларига тарқалишиб, бу безарар ёнғиннинг тугашини бетоқат кутиб ётишарди.

Мамлакат осмонидаги энг нурафшон юлдуз – Онаюлдузнинг нур устунни одатда сойнинг юқори қисми томон силжиб бориб, шоввадан бироз юқори кўтарилган пайтда бирдан сўниб қоларди. Кўктош қуядиган кунда эса, бу нур янада юқорироқ кўтарилиб, Иссиқғорнинг устки қатламигача етиб борарди. Шундан кейин мамлакат шунақаям чароғон бўлиб кетардики, бу ҳодисани биринчи марта кузатаётган ёш болаларнинг айримлари борликни бирдан аланга қоплади деб ўйлаб, додлаб юборишарди. Бир неча дақиқадан сўнг Юлдузистонни қамраб олган нурафшонлик аста-секин сўна бошларди.

– Иссиқғор устидаги кўктош нега фақат нур тушган паллада қуяди? – таажжубланди Ҳумо Хартум. – Қояларни икки тарафга суриб юборадиган куч наҳотки ўша кўктош бўлса?

– Тўғри! – қичқирди Аламазон. – У иссиқдан кенгаяди. Қулоғимни гаровга қўйиб айтишим мумкинки, тагидаги қояларни ўша кўктош силжитади.

– Иссиқдан кенгаяди? – ҳайратланди чол.

– Ҳа, кенгаяди, – такрорлади Аламазон. – Кейин, совуқдан тораяди. Масалан, тахтачага орасидан танга бемалол ўтадиган қилиб миҳ қоқамиз. Кейин тангачани қиздирсак, у бояғи миҳлар орасига сиғмай қолади...

Ҳумо Хартум «Физика»дан андак таҳсил кўргач, унинг қаршисида ёруғ дунёнинг болақайи, лекин Юлдузистоннинг етук олими ўтирганини пайқаб қолди.

Кекса ва ёш олим алламаҳалгача қизгин суҳбат қуришди, ёруғ дунё фани ютуқларига таянган ҳолда айрим ғаройиб ҳодисаларнинг сирини ечиб, Юлдузистон ҳақида иложи борица аниқ тасаввур ҳосил қилишга муваффақ бўлишди. Эшмат эса математика дарсида ўтиргандек аввал эснай бошлади, сўнг пишиллаб уйқуга кетди.

Кейинчалик Юлдузистон номини олган бу улкан ғорда инсонлар кириб келмасдан бир неча асрлар илгари ҳам ҳаёт мавжуд бўлиб, бундай муҳитнинг юзага келишига асосан Онаюлдуз ва сув сабабчи эди. Онаюлдуз – ғор шипида қачонлардир ҳосил бўлган туйнук, у ғорга қуёш нуруни олиб кирган. Туйнук қуёш йўналишига нисбатан тасодифан жудаям қулай жойдан ўпирилган бўлиб, ундан тушиб турган нур Юлдузистондаги сой сувлари юзасидан Иссиқғор тарафга қараб бир неча соат давомида ҳаракат қиларди ва ҳар гал тепадаги кўктошлар қатламига яқинлашган вақтда бирдан йўқолиб қоларди.

Туйнук ғорга қуёш ва ой нуруни олиб кирган бўлса, сой уни ёруғликка айлантирди. Онаюлдуз нури сув сатҳида жилоланиб турган маҳалда Юлдузистон шипидаги йирқироқ маъданларда (балки, олмослардир) минглаб призмалар ҳосил бўлиб, ўша кучсиз нур қудратли ёруғлик даражасига етарди.

Онаюлдуздан қуёш нури тушиб турганда мамлакат уфқи қизғиш товланар, ой нуридан эса кулранг тусга кирар, ёруғ дунёда тимқоронғи бўлган пайтда Иссиқғор устидаги кўктош ўзида тўпланган ёруғликни юрт билан баҳам кўрарди.

Ёруғликка ўта таъсирчан бўлган бу номаълум маъдан – кўктош ўзига илк бор ёруғлик нурини қабул қилган давридаёқ бениҳоят катта куч билан «керишиб», атрофидаги тош қатламларини қаттиқ ларзага солганди. Қуёш нури сўниб, торая бошлаган дамда устки қатламдан ажралиб, остки харсангга дўппидек кийилиб қолган эди. У ёнига кенгайган чоғда ўша остки харсангни тарс иккига бўлиб юборган, натижада табиатнинг мўжизаси билан маълум бир вақтда очилиб-ёпилиб турадиган баҳайбат тош дарвоза ҳосил бўлганди.

Тош дарвоза очилган тақдирда ҳам бу ёқдан ёруғ дунёга ўтишнинг иложи йўқ эди. Чунки кўктош дарвозанинг Юлдузистон тарафдаги қисмида жойлашган бўлиб, бу томондан борган киши ҳали ғорга кириб улгурмаёқ жизғанак бўлиб қолиши турган гап эди. Ёруғ дунёдан келувчиларни ҳалокатдан сақлаб қоладиган омилнинг биринчиси кўктошнинг узоклиги бўлса, иккинчиси – Аламазон билан Эшмат ажал чангалидан кутулиб қолгандан кейин учратган, ғор деворидан тарнов бўлиб тушаётган ўша иссиқ сув эди. Чамаси, қоя оралиғидаги асрий тарновчалардан сизиб келиб, Иссиқғор ёнидаги шоввада бирлашувчи ўнлаб ирмоқлардан бири беркилиб қолар ва қаердадир улкан ҳавза бўлиб тўплана бошларди. Тош дарвоза ёпилаётганда эса тўпланиб қолган сув тошқин ҳосил қилганича кўктош устига ёпирилар ва унинг одатдагидан тезроқ совушига сабабчи бўларди. Бу тошқиннинг бир қисми тош дарвоза деворларини ювиб оқа бошлар, қизиб ётган харсангда пешма-пеш буғланаётган сув қоянинг пастки қисмига ёмғир томчилари сифатидагина етиб келарди. Ҳамма нарса ўз ўрнига қайтгач, ирмоқ яна аввалги ўзанини топиб оларди.

Босириқиб қолган Эшмат чўчиб кўз очган онда Ҳумо Хартум билан Аламазон қуёш нури кўктошга нега фақат ҳар ўн икки йилда бир марта урилиши устида бош қотиришаётганди.

– Бувам раҳматли одам ҳар ўн икки йилда бир мучал яшайди деб айтувди, – уйқусираб туриб гап қистирди Эшмат. Сўнг «бор гапим шу, ўртоқлар», дегандек яна бошини буркаб олди.

Аламазон ярқ этиб Эшмат тарафга ўгрилди ва беғам шеригининг нафас олишига монанд кўтарилиб-пастлаётган кўрпачага тикилганича бир зум ўйланиб қолди. У бундан бир неча ой олдин ёруғ дунёдаги бир қўшниси гузарда ўтирган чолларга мучал ҳақида нималарнидир уқтираётганини тасодифан эшитиб қолувди, ҳозир ўша гапни эшлашга ҳаракат қилди.

«Илгариги одамлар ҳам анойи бўлишмаган, – деганди ўшанда қўшниси, – улар мучални ҳар ўн икки йилда такрорланадиган тартибда тузишган. Орадан юз йиллар ўтиб маълум бўлдики...»

– Сен катта кашфиёт қилдинг, Эшмат! – қайтадан хуррак ота бошлаган шеригини турткилаб кичқирди Аламазон. Сўнг, шоша-пиша кўзларини ишқалаётган Эшматга парво қилмай, Ҳумо Хартумга юзланди. – Ҳар ўн икки йилда Юпитер Қуёшнинг атрофида бир марта айланиб чиқади. Тушунапсизми, ҳазрат Ҳумо?

– Тушундим ҳам дейлик, – унинг сўзини бўлгиси келмай жавоб қилди чол. – Ҳўш, кейин нима?

Аламазон пешанасини тириштирганича бош қашиб қўйди.

– Кўктошнинг ҳар ўн икки йилда куйиши шунданмикин, деб турибман. Тагин, ким билади, балки бошқа сабаби бордир?

Ётишдан олдин Аламазон ташқарига чиқиб, бироз сайр қилди. Ой нурининг кичик бир парчаси билан улкан ғорни чароғонлаштириб турган Онаюлдузга термилиб, ёруғ дунё нафасини ҳис этди-ю, бадан-баданлари ёқимли жимирлаб кетди. Юлдузистондаги барча тошларни бир жойга қалаганда ҳам бу олис туйнукка етиб бўлмасди.

«Нахотки ёруғ дунёга борадиган бошқа йўл йўк? – ўйлади Аламазон. – Паррандалар бу ерга Онаюлдуз орқали кириб келишган деб тахмин қилайлик. Лекин қўй-эчкилар, айниқса, эшак қаердан пайдо бўлқолдидикин? Балки бир замонлар каттароқ ғор йўл мавжуд бўлиб, кейинчалик зилзилалар натижасида беркилиб қолгандир...»

Сой томондан балиқларнинг шапир-шупур сакрашлари эшитилди, ҳиллоқликлар тиникиб сайрай бошлашди.

ЭШАКНИНГ ПАРВАРДИГОР БЎЛГАНИ

Хумо Хартум меҳмонлари билан нонушта қилиб ўтирганда ташқаридан Тиртиқнинг анъанавий «хих, тфу»си эшитилди.

– Тезроқ йиғиштирининглар, зумрашалар, – ҳовлида туриб буйруқ қилди у, – ҳозир Тандирга жўнаймиз.

Аламазон билан Эшмат биттадан тугун орқалаб ташқарига чиқишди. Уларнинг кетидан китобларни қўлтиқлаб олган Хумо Хартум кўринди.

– Мен Тандирга кўчиб кетяпман, – дея ўз мақсадини тантанавор эълон қилди чол. Энди унинг Иссиқғор яқинида қиладиган иши қолмаганди.

Тиртиқ жосуслардан олинган ўлжани (тугмачирокни) суриштирган эди, чол, «тағин бу одамни захарлайдиган нарса бўлмасин», деб ўйлаб, уни сойга ташлаб юборганини айтди.

– Хих, тфу! Шунақаям кўрқоқ бўласанми, чол? – жаҳл билан тўнғиллади Тиртиқ ва уларни олдинга ўтишга имлади. – Қани, кетдик бўлмаса, хўп-па!

– Хўп-па! – шанғиллади Шилпиқ ҳам.

Улар сой ёқалаб йўлга тушишди. Чакалак, мевазор ва буғдойпояларни ортда қолдириб, Қоратуйнук яқинига келишгач, шохлари тарвақайлаган чинорсимон букри дарахт остига ўтириб, ҳордиқ чиқара бошлашди.

Шунда Эшмат Тиртиққа мурожаат қилиб, аста минғирлади:

– Майлими, анави дўнгликнинг орқасига ўтиб келсам?

– Дўнгликнинг орқасида пишириб қўйибдимми? – жеркиб берди Тиртиқ.

Эшмат кўзларини бўзрайтириб, тарвузнусха қорнини силади.

– Майда-чуйда ишим бор демайсанми, жунбош, – унга қараб тиржайиб қўйди Шилпиқ. – Борақол, хўп-па.

Эшмат дўнгликнинг орқасига ўтиб улгурмай, хумдек бошига моғор салла чандиган пакана киши қиличининг учини ерга судраганича уларнинг ёнига келди. У Қоратуйнук яқинидаги камончи-чегарачилар сардори Кандир Калта эди. Сипоҳилар дарҳол ўринларидан туриб, унга таъзим қилишди-да, аждарободлик жосусларни Тандирга олиб кетишаётганини айтишди.

– Ҳалиям тирик эканлар-да, – бемалол ёнбошлаб ётган Хумо Хартумга қараб бурнини жийирди Кандир Калта. – Киши ҳазар қиладиган тоза оёқлар билан қаёққа кетяптилар? Зиндонгами? Унда, кўрпа-ёстик ортиқчалик қилмасмикан?

Хумо Хартум чегарачилар сардорига масхараомуз назар ташлади.

– Товушинг анча таниш, – дея гап бошлади у. – Адашмасам, бундан икки йил олдин оёғимни уқалаб ўтириб, мени роса мақтаган эдинг.

– Ҳей, чол! – қиличининг сопига қўл югуртиб қичқирди Кандир Калта, лекин негадир уни кинидан суғиришга журъат этолмай, лаблари титраганича сўзсиз туриб қолди.

– Шу жинни билан ўчакишиб нима қиласиз, сардор, – Кандир Калтага хушомадгўйлик билан таскин берди Тиртиқ, сўнг «хих тфу» деб четга бўйин чўзди.

– Жинни – жинни-да, – ялтоғланди Шилпиқ ҳам.

Кандир Калта ўзини босиб олиш учун қўйнидан носковок чиқариб, нос каплади-да, «ма, чеквол», дея қовокни Тиртиққа узатди. Тиртиқ носни отиб олгач, атрофига кунгурадор садаф қадалган қовокни завқ билан кўздан кечирди.

– Уста Халил безаганми дейман буни? – сўради у ғўлдираб.

– Ҳа, яқинда ясаб берди, – унинг гапини тасдиқлади сардор. – Аввалгисини кўлимдан сойга тушириб юборсам бўладими.

Аламазон худди шунга ўхшаган носқовокни илгари ҳам қаердадир кўрган эди. У яна бироз ўйланса, қаерда кўрганини аниқ эслаб олиши мумкин эди, лекин чегарачилардан бирининг жонҳолатдаги кичқириғи унинг фикрини бўлди.

– Оғайнила-а-р, қаранглар, қаранглар! – кўли билан дўнгликни кўрсатиб, айноҳаннос сола кетди чегарачи. – Парвардигорни миниб юрибди!

Ҳамма дўнг томонга қараганича донг қотиб қолди. Эшмат дайди эшаклардан бирининг ёлига маҳкам ёпишиб олиб, устида зўр-базўр илашиб турар, бундай ҳақоратга кўникмаган «худо» эса ўзини шаккок бандадан хориж қилиш мақсадида тинмай шаталок отарди. Охири Эшматнинг оёғи осмондан бўлиб, гурсиллаганича ерга йиқилди. У лат еган чиканоғини силаб, аста ўрнидан тураркан, пастдан ўзига ҳайрат ва ғазаб билан тикилиб турган ўнлаб кишиларга кўзи тушди-ю, жойида сўррайиб қолди.

– Ушланглар муттахамни! – қатъий буйруқ берди Кандир Калта.

Шунда Шилпиқ бир қадам олдинга чиқиб, кўлларини икки ёнга ёйганича кичқирди:

– Тўхтанглар, хўп-па! Биз уни жаноб Фисқиддин Макру Маразнинг кўлига тирик топширишимиз керак.

Хуфия ишлар бошлиғининг исм-шарифи тилга олингандан сўнг, Кандир Калтанинг шашти пасайди.

– Майли, унга тегманглар, – дея кўл силтаб қўйди у. – Унинг ўзи парвардигорнинг қаҳрига учрайди.

Энди бу ерда узоқ туриб бўлмасди, яна йўлга тушишди. Кўм-кўк яйлов бошланиб, улар ёйилиб юра бошлашган пайтда Аламазон Хумо Хартумни четроққа имлади.

– Эшак қанақасига худо бўлиб қолган ўзи? – елкасидаги тугунчани бир силтаб олиб сўради у.

Чол кинояли жилмайиб, мошқичири соқолини силаганича бир неча қадам индамай йўл босди, кейин аста ҳикоя қила бошлади.

Мажиддин Равшанийнинг «Фурбатнома»сида баён этилишича, улар Юлдузистонга кириб келган дастлабки кунлардан бирида ёш Мадумарнинг яйловда ўтлаб юрган қари эшакни эмаётганини кўриб қолишибди-ю, болақайнинг ҳам, эшакнинг ҳам роса таъзирини беришибди. Мадумар улғайиб, подшоҳ бўлгач, бу исноддан кутулиш учун эшакни худо деб эълон қилибди ва муштумзўр поччаси Жаброилнинг ёрдамида бошқаларни ана шу махлуққа сиғинишга мажбур этибди. Эшак дохий бўлгач, уни эмган Мадумарни пайғамбар деб атай бошлабдилар.

Хумо Хартум ҳикоясини тугаллаган маҳалда минглаб юлдузлардан ҳосил бўлган нурлар тумани аро деворлари турли рангда ярақлаб турган мухташам сарой ва бинолар ғира-шира кўзга чалина бошлади. Улар Тандирга жуда яқинлашиб қолишганди.

Йўловчилар шаҳарга кириб боришдан олдин яна бир марта дам олволиш учун чўпонлардан қолган ташландиқ тошкапа ёнига чўзилишди.

– Бу аҳволда сизларни саройга олиб боришга уялади киши, – тўнғиллади Тиртиқ. – Баданларинг топ-тоза. Сал одамга ўхшаб олсанглар-чи. Кирликларинг ҳурмати балки зиндонга ташлашмай, шунчаки қамаб қўйишар. Хих, тфу!

– Зиндон нималигини биласанларми, жунбошлар? – ваҳимали оҳангда гап қотди Шилпиқ. – Айтиб қўяй, ҳов, зиндон – зах, қоп-қоронғи бир жой.

– Шаҳарга яқин қолдик. Ўзимни қанақасига дарровда кир қилволаман? – зиндонни кўз олдига келтириб, пўкиллаб қолган Эшмат Аламазон билан маслаҳатлашиб ўтирмай, ўз жони учун қайғурди.

– Бу қийинмас, жунбош, – жонкуярликни давом эттирди Шилпиқ. – Мана бу майсаларни баданингга ишқаласанг, бир зумда биздан ҳам чиройлироқ бўп қоласан.

Эшмат озгина майса юлиб олиб, уни билагига суртиб кўрган эди, этининг ўша қисми пўпаланг босган ошқовоқ тусида товланди.

– Зиндонда овқатниям мўндароқ беришмаса керак, – мунгли қиёфада Аламазонга юзланди у. – Озгина тасқара бўлволсак нима қипти? Хўп десанг, сенга ўзим майса суркаб кўярдим.

«Бу кўрқоқ барибир уларга сотилиб кетади, – йиғламсираб турган Эшматга боқиб ўйлади Аламазон. – Ишқилиб, мени сотмай турса бўлди. Усиз ҳам бир куним ўтар».

– Биладан, сен овқат емасанг жудаям қийналиб кетасан, – аччиқланганини сездирмай гап бошлади у. – Сен суркайвер. Мен... Қани, кўрамиз-да.

Эшмат бироз иккиланиб турди, сўнг кўйлагини ечиб ишга киришди. Салдан кейин кулранг маймун қиёфасига кириб олгач, Аламазонга қараб, «хоҳламасанг, ўзингдан кўр», дея пўнғиллаб кўйди. Аламазоннинг кулгиси қистади, айти пайтда негадир Эшматга раҳми келди.

Улар йўлга чиқишга шайланишган чоғда Хумо Хартум Тандирга бормай, мана шу тошкапада қолишга қарор қилганлигини билдирди.

– Бир куним ўтиб турар, – деди у Аламазон билан хушлашаётди. – Ажабмаски, яхши кунларни кўриб ўлсам.

Ёруғ дунё фарзандининг руҳи баланд эди.

– Яхши кунларни кўрасиз, ҳазрат Хумо, – қувлик билан жилмайди у. – Қулоғимни гаровга кўйиб айтаманки, етти пушти покиза халқни кирликдан мен қутқараман.

Хумо Хартум софдил ва довюрак болакайга бир дақиқа меҳр билан тикилиб турди.

– Қийин, хатарли бўлса ҳам, сени бу йўлдан қайтаришга ҳаққим йўқ, – Аламазонга умидвор боқиб гапирди чол. – Энг аввало, нима қилиб бўлсаям, авомнинг олдида Исқирт Биринчининг обрўйини тўкиш керак. Ўз хоқонини масхаралашга ботинган халқ уни тахтдан ағдариб ташлашдан ҳам тоймайдиган бўлади.

– Майли, ишни шундан бошлайман, – Юлдузистон аҳли унинг фармонларига мунтазир тургандек бамайлихотир сўзлади болакай. Сўнг Хумо Хартум билан қучоқлашиб хайрлашди.

«Одамларни зўравонлардан қутқариш қандай яхши нарса-я, – йўл-йўлакай юраги тўлқинланиб ўйлаб борарди Аламазон. – Мен энди ҳақиқий Спартак бўламан. Мен – Спитаменман!»

Қалбини саркардалик нашидаси чулғаб олган Аламазон бутун бир халқни озодликка олиб чиқиш қандайдир хазиналар билан бир тўп кишиларга яхшилик қилишдан миллион карра фахрлироқ эканлигини умрида биринчи марта юрак-юракдан ҳис этаётганди.

– Бошингни баландроқ кўтар, шатмоқ пиёдам, – хомуш одимлаб бораётган Эшматнинг елкасига туртиб кўйди у. – Муқаддас юриш давом этади. Олдинда – Тандир!

ИСҚИРТ БИРИНЧИ

Аждарободлик икки жосуснинг ҳибсга олингани тўғрисидаги хабар Фискиддин Макру Маразни беҳад қувонтириб юборди. Чунки, эндиликда мамлакат аҳолисининг асосий қисми ирқитланиб бўлган, айрим покизаларнинг майда-чуйда хуружлари ҳақидаги хабарлар хоқонни ортиқча ташвишга солмай кўйган, хуфия ишлар бошлиғининг фаолияти тобора эътибордан четда қолиб бораётганди.

– Мана бу бошқа гап, – қўлларини бир-бирига ишқади Фискиддин. – Салтанат хавфсизлиги учун нақадар керакли одам эканлигимни фақат хоқонга эмас, бутун сарой аҳлига ҳам билдириб қўяман энди.

Ҳозир бу ишни амалга оширишнинг айти пайти эди. Саройдаги ишратхонада шаҳаншоҳга озик тиш чиққани муносабати билан катта базм бўлаётганди.

У шоша-пиша ишратхонага кириб келган дамда шоир Дуторий шаҳаншоҳга атаб ёзилган ғазалнинг сўнги байтини ўқиётган эди:

*«Эй Дуторий, онангга суйканмагил кўп,
Сенинг пуштипаноҳинг – Исқирт Биринчи».*

Ишратхонанинг ўртасига ёзилган дастурхонлардаги ноз-неъматларни тинимсиз кавшаб ўтирган сарой арбоблари – ғазални эшитганлар-у, эшитмай қолганлар таомилга кўра «Офарин!», «Тасанно!» дея бир-бир жавраб қўйишди.

Хуфия ишлар бошлиғининг, «юрт бошига катта фалокат тушиб турибди-ю, сизлар айш-ишратдан бўшамайсизлар», деган маънони англатувчи зардали қиёфада шоҳ сари йўналганини кўриб, дутор-ғижжагини нағмага шайлаган созандалар, шўхи-кофар хониш олдидан томоқ кириб турган хонандалар, хиромонга эндигина қадам жуфтлаган раққосалар бирдан тисарилиб қолишди. Арбоб-уламолар овқат чайнашдан тўхташиб, Фисқиддин Макру Маразнинг навбатдаги совуқ хабаридан огоҳ бўлиш учун кулоқларини динг қилишди. Жиянининг ёнида гердайиб ўтирган Бурбулит Идрик Иброҳим силамоқчи бўлган мўйловининг бир томонини бармоқлари орасига қистирганича ҳаракатсиз туриб қолди. У хуфия ишлар бошлиғига: «Нахотки менинг иштирокимсиз шаҳаншоҳга бирон янгиликни айтишга журъат қилган бўлсанг», дегандек хўмрайиб қараб турарди. Бош вазир билан зимдан кўз уриштириб олган Фисқиддин унинг нигоҳидаги ана шу таънани дарров уқиб олди. У тахт олдидаги пиллапояга қовоқ бошини теккизгудек бўлиб хоқонга таъзим бажо келтиргач, кўзларини чакчайтирганича бурро-бурро қилиб гап бошлади:

– Салтанатимиз бобокалонлари бўлган жамики ҳукмдорларнинг энг одили, энг доноси Сиз падари олийларига Муқаддас эшакдан омад тилаб, бир неча калима сўз айтишга ижозат сўрайдурман.

– Майли, – деди Исқирт Биринчи, бурнини енгига арта туриб. – Гапир-чи.

– Мамлакатимиз оройишининг буюк жонкуяри бош вазир Бурбулит Идрик Иброҳим жанобларининг махфий топшириғига биноан ҳар эҳтимолга қарши Иссиқғор яқинига пистирма қўйган эдим. Зукко-ю тадбиркор бош вазирнинг Аждарободдан Иссиқғор тарафга лаҳим қазилиши мумкинлиги тўғрисидаги тахмини исботланиб, айнан ўша жойда икки хавфли жосус ҳибсга олинди.

Хуфия ишлар бошлиғи гапни тугатиб, Бурбулитга муғамбирона қараб қўйди. Кўнгли таскин топиб, ниҳоят мўйловини силай бошлаган бош вазир унга миннатдорчилик билан кўз сузди. Бундан: «Мен учун шуёғи етади, энди ўзингни ўйлайвер», деган маънони англаган Фисқиддин Макру Мараз бўрттирмани янада кучайтирди:

– Алоҳида таълим-тайёргарлик кўрган икки фидойи сипоҳи ўта муғамбир жосусларни устомонларча қўлга тушириб, мамлакатни бесаранжом қилиши мумкин бўлган катта офатнинг олдини олгани, шаҳаншоҳлик манфаати йўлида мислсиз қаҳрамонлик кўрсатганлиги учун уларнинг ҳар бири ўттиз бошдан қўй билан мукофотланишга лойиқ деб ҳисоблайман.

Исқирт Биринчи кўзлари жавдираб Бурбулитга қаради. Бурбулит хуфия ишлар бошлиғи иккала «фидойи» сипоҳига биттадан қўй бериб, қолганларини ўз подасига қўшиб юборишини пайқаб турган бўлса ҳам, розилик берган маънода бош ирғади.

– Бўпти, берамиз, – бурнини тортиб қўйди Исқирт Биринчи. – Ўша жосусларни кўрсат-чи бизга.

Хуфия ишлар бошлиғининг ишораси билан сарой ясовуллари жосусларни турткилаганча ичкарига олиб киришди. Исқирт Биринчи уларни қизиқиш билан кўздан кечираркан, Эшматга боқиб чехраси очилгандек бўлди ва ундан сўради:

– Кўринишдан дуруст болага ўхшайсан-у, нега унақа... жосуслик қиласан? Бошқа иш қуриб кетувдими санга?

Эшмат дам Аламазонга, дам шаҳаншоҳга қараб тили ғўлдираб турган онда Бурбулит уни жеркиб берди.

– Падари олийлари сенга сўз исроф қияптилар. Жавоб бер, ҳароми!
– Ҳали шуни жосус деяпсизларми? – Эшматга бармоғини бигиз қилиб, бирдан қаҳ-қаҳ отиб кула бошлади Аламазон. – Бу Эшмат ишма-ку! Шатмоқлиги билан Аждарободда ҳаммага масхара бўлиб юрарди. Юввош бола бўлгани учун раҳм қилиб, ўзибоп мамлакатга етаклаб келдим.

– Айтдим-ку, биттаси яхши болага ўхшайди деб, – билағонлигидан фахрланиб чийиллади Искирт Биринчи. – Нима, мани каллам ишламайдими?

Шаҳаншоҳнинг аҳмоқона мурувватидан безовталана бошлаган Фисқиддин Макру Мараз, «биттасини қўлдан чиқарганим ҳам етар», дегандек шоша-пиша Аламазонга дағдаға қила кетди:

–Хўш, ҳали ўзим ҳам жосус эмасман дерсан? Сенга ишониб бўпмиз, аблах покбадан.

– Мен жосусман, бу – тўғри.

Хуфия ишлар бошлиғи енгил нафас олиб қадини ростлади ва айна пайтда Бурбулитга умидвор қараб қўйди.

Фисқиддин жосуслардан бирининг қўлдан чиқиб кетганига қаттиқ ачинаётганини сезган Бурбулит шаҳаншоҳ тарафга эгилиб, ўз рўмолчаси билан унинг бурнини артаркан, Эшматни кўрсатиб деди:

– Бу сурбет бизни лақиллатаётган бўлмасин тагин. Жосуслар жудаям туллак бўлишади.

– Унинг кирлигини қаранг, тоға, – Эшматни ёқлаб инжиқланди Искирт Биринчи. – Кўриниб турибди, у ўзимизникилардан.

Яна пича жаҳлини чиқарса, жиянининг хўнграб йиғлаб юборишидан чўчиган Бурбулит тезда тўнини тескари кийди.

– Гапингиз тўғри, падари олийлари. Ҳарҳолда бир синаб кўрайлик дегандим-да.

– Ҳа, бўпти, уни синаб кўрамыз, – Искирт Биринчи тоғасига розилик билдириб, Эшматнинг кўзига тикилди. – Қани, манга айт-чи, Эшмат Ишма, ҳалиги... Нодим Улуғ қанақа одам?

– Уми? – ер остидан Аламазонга қараб, бирпас чайналиб қолди Эшмат. Аламазоннинг, «буёғини боппайвер энди», дегандек боқиб турганини кўриб руҳи кўтарилди. – У... У – ҳаммомга тушган така!

– Ув-ув-ув-ув, – тиззасига уриб кула бошлади Искирт Биринчи.

Сарой арбоблари бирин-кетин унга жўр бўлишди:

– Ҳи-ҳи-ҳи-ҳи.

– Ваҳ-ҳаҳ-ҳаҳ-ҳа.

– Хўх-хўх-хўх-хў.

– Қий-ёв!

Искирт Биринчи кулгидан ўзини базўр тўхтатиб, гердаиганича сўради:

– Энди айт-чи, ман кимман, ман?

– Сиз... Сиз – Юлдузистондаги энг зўр, энг эси кўп, энг яхши боласиз, – дастлабки муваффақиятдан янада руҳланиб, баралла сайрай кетди Эшмат. – Сиз менга ўхшаган мусофирларга одамгарчилик киптурасиз. Акамсиз!

– Нима дединг, ҳароми? – ҳали ҳам ишни чаппасига айлантириб юбориш мумкинлигидан умид қилиб, Эшматга ўшқирди Бурбулит. – Забардаст заковати билан бутун бир мамлакатни тебратиб ўтирган шаҳаншоҳга сен ялангоёқ ўзингни ука қилиб кўрсатмоқчимисан ҳали?

Лекин Эшмат ҳаддан зиёд расво афт-ангори билан шаҳаншоҳни ўзига тамоман мафтун қилиб олганди.

– Тегманглар мусофирга! – ўжарлик билан чинқирди Искирт Биринчи. – Бечора манга суяняпти. Шундай ажойиб болани зиндонга ташлаб бўладими?

– Сиз ғоят мурувватлисиз, офарин! – яна тездан шароитга мослашиб олди Бурбулит.

Теваракдан ҳам «Офарин!», «Тасанно!», «Ҳай-ҳай-ҳай!» деган хитоблар янгради.
– Ке буюққа, Эшмат Ишма, – карами беқиёслиги билан бошқаларни янаям қойил қолдиришга тиришиб, Эшматга кучоқ очди шаҳаншоҳ. – Ке, ошна бўламиз.
Эшмат Аламазонга ўнғайсизланиброқ қараб қўйгандан сўнг, қўпол ҳаракатлар билан шаҳаншоҳнинг бағрига отилди.
– Фақат, ўпишмаймиз, – Эшматни огоҳлантирди Искирт Биринчи. – Бетимиздаги кирлар эриб кетмасин тагин.
Хокон мусофир ошнасини оёғи остидаги гиламчанинг бир четига ўтказиб, чап қўлини унинг ўнг елкасига тираганича хуфия ишлар бошлиғига юзланди.
– Энди анови жосуснинг ниятини билайлик-чи.
Фисқиддин Макру Мараз терговни жосуснинг исм-шарифини сўрашдан бошлади. Унинг исмини билиб олгач: «Қонун бўйича тўлиқ айт!» – деб ўшқирди.
– Аламазон-гулдирамазон, – ўйлаиб ўтирмай жавоб қилди қув болакай.
– Ҳа-а-аш, падари лаънати Аламазон Гулдирамазон, – тишларини омбурдек ғижирлатиб сўради хуфия ишлар бошлиғи Фисқиддин, – ювиниш ва чўмилишдан озод этилган бахтиёрлар мамлакатига қандай ёвуз ниятлар билан келгансан?
– Мен шаҳаншоҳнинг тожини ўғирлашим керак эди, – бир зумда «ният»ни ҳам тўқиб ташлади Аламазон.
– Буни сенга ким буюрди?
– Шахзода Феруз.
– Ферузга... Ферузга – чўпоннинг қалпоғи! – иршайиб чийиллади Искирт Биринчи.
– Ув-ув-ув-ув!

Дастурхон атрофида ўтирганлар шу захоти унга жўр бўлишиб, қийқирик кўтарганларича маза қилиб кулишди. Хуфия ишлар бошлиғи ҳам кўпчиликка қўшилиб илжайиб қўйган бўлса-да, яна дарров жиддийлашиб, жосусни тергашда давом этди. У Аламазондан бу ишни қандай амалга ошироқчи бўлганини сўради. Аламазон ҳамма ширин уйқуда ётган пайтда сарой ясовулларининг кўзини шамғалат қилиб, тожни ўмариб кетишни мўлжаллаганлигини айтди.

– Жосуснинг нияти нақадар хатарли эканлигини энди англаб етгандирсиз, жаноб арбоб-уламолар, – ғурур билан қошларини кериб, атрофдагиларга мурожаат қилди Фисқиддин Макру Мараз. – Бахтиёрлар мамлакати ҳукмдори тожсиз қолишининг ўзи оламшумул фалокатдир. Лекин бу ўша мудҳиш кечада рўй бериши мумкин бўлган бошқа бир фожиа олдида ҳеч гап эмас. Бу писмиқ жосус, ҳатто, шаҳаншоҳнинг ўзини...

Фисқиддин гапни шу ерда пича тўхтатиб, шаҳаншоҳга зимдан бир қараб қўйди. Сўнг яна арбоб-уламоларга юзланиб, сўзлашда давом этди.

– Ҳа, у ҳатто шаҳаншоҳнинг ўзини чавоқлаб кетиши мумкин эди.
– Зиндонга! – даҳшатдан кўзлари олайиб, асабий ҳолатда чинқирди Искирт Биринчи. – Тезроқ зиндонга ташланг уни!

Аламазон икки барзанги ясовулнинг найзалари орасида ишратхона эшигидан чиқиб бораркан, унинг ортидан термилиб қолган Эшмат йиғлаб юборишдан ўзини зўрға тийиб турарди. Уни қанча балоларга гирифтор қилган бўлмасин, жасур дўстини барибир яхши кўрарди.

АЛАМАЗОННИНГ САҒИР ПИЁДАЛАРИ

Ясовуллар арқоншотини ишлатиб ўтиришга эринишиб, зиндоннинг панжара-қопқоғини очибоқ Аламазонни пастга итариб юборишди. У гурсиллаганича намхуш похолнинг устига тушди ва бирпас қайишиб тургач, лат еган тиззасини аста ишқалай бошлади.

Аламазоннинг кўзи қоронғиликка кўникиб улгурмай, шундоққина ёнгинасидан хириллоқ товуш эшитилди.

– Кимсан, вей турхат?

Аламазон бутун Юлдузистонга машхур номни тилга олаётгандек кеккайиб ўз исмини айтди.

– Вой вў-ў-й, ўзинг зиндонда бўлсанг ҳам бурнинг осмонда-ку, – деворга чаплиниб турган шарпанинг калла қисмида бир жуфт кўз чакнади. – Қани, маҳмаданачилик қилмай, берироқ кел-чи. Айтмоқчиманки, увишиб кетган оёқларимни бир уқалаб қўйсанг.

– Аввал ўзимнинг тиззамни уқалаб олай, – қайсарлик билан бамайлихотир жавоб қилди Аламазон.

Қоронғида мушукникидек ёниб турган кўзлар остида энди тиржайиш шаклида йилтиллаётган тишлар ҳам пайдо бўлди.

– Қўнишни билмасанг, учиб нима қилардинг?

Зиндонда қайкириқ кўтарилди. Эндиликда қоронғиликка кўзи анча мослашиб қолган Аламазон ортга ўгирилиб, бу тарафда ҳам икки маҳбуснинг чўзилиб ётганини кўрди. Бу ердагиларнинг ҳаммаси тахминан ўзи қатори болалар эканлигини сезган Аламазон уларга кўшилиб бирга-бирга кула бошлади. Сал ўтмай апоқ-чапоқ бўлиб кетишгач, Аламазон уларнинг исмини суриштирди.

– Етимчада исм нима қилади, – деди боя оёғимни уқалаб қўй деган бола. – Мени ёшлигимдан Шалпанг деб чақиришади. Чунки, бурним пучуқ бўлсаям, кулоқларим каттагина. Булар ака-ука созандалар. Каттасининг лақаби Шиппак, кичкинасиники – Масалан. Ҳаммамиз етимчамиз.

Бу етимчалар тўйма-тўй юрадиган саёқ яллагилар бўлиб, ташландиқ тошкапада бирга яшашиб, топганларини ўртада баҳам кўришаркан. Бир куни баданлари хаддан зиёд кичишқоқ бўлгани, сойда ҳам бирга чўмилишаётган пайтда ҳар ерда ҳозир-у нозир айғоқчилар уларни кўкқис тутиб олишибди.

– Бизни зиндонга ташлашган маҳалда бу ер одамларга лиқ тўла эди, – ижирғаниб эслади Шалпанг. – Айтмоқчиманки, оғзинг сувлашса, ўрнингдан туриб ўзинг ўтирган жойга тупуришга тўғри келарди. Хайрият, улар бирин-кетин тавба қилишиб, бизга жой бўшатиб кетишди.

– Сизлар-чи? – сўради Аламазон. – Нега тавба қилиб қўя қолмадиларинг?

– Эшитишимизга қараганда, Исқирт Биринчининг оёғини ўпмасанг, тавбанг ижобат бўлмасмиш, – дея четга туфлаб қўйди Шалпанг. – Ўша ифлос мушукнинг терисини ялаш бизга зарур кептими!

Болаларнинг қайсар ва довюраклиги Аламазонга ёқиб қолди. «Бунақа пиёдалар билан ҳеч қачон доғда қолмайсан», деб ўйлаб қўйди у. Айниқса, кичкинтой Масалан, ниҳоятда ёқимтой бўлиб, ҳақиқатанам ҳар икки гапнинг биттасида «масалан» деган сўзни қўшиб айтар, кувноқ ва очиккўнгил эди. У захга кўниқолмай, бироз бетоб бўлиб қолган, тунлари ўқчиб-ўқчиб йўталар, шунга қарамай, шерикларининг биркесарлигидан нолишни хаёлига ҳам келтирмасди.

Шиппак бадқовоқ бўлса ҳам, дадил ва тўғриси ўз эди. Шалпангнинг айтишича, унинг бирон даврага келиб қўшилгани ёки туриб кетганини ҳеч ким пайқамай қолар, шарпасиз юришга одатлангани туфайли Шиппак деган лақаб орттирган экан.

Аламазон туни билан ўйлашиб чиқди. Қандай бўлмасин, бу мамлакатнинг содда ва бўйсунувчан аҳолисини тезроқ оёққа турғозиш, асрлар давомида фаришталардек пок, ҳалол яшаб келган элатнинг қонига ирқитлик микробларини юқтира бошлаган зўравонлар салтанатини таг-томири билан қўпориб ташлаш лозим эди. Аламазон бу ҳолни соддагина қилиб, «етти пушти покиза ўтган халқни кирликдан қутқариш», деб таърифларди ўзича.

«Энг олдин Исқирт Биринчининг обрўйини тўкиш керак, – Ҳумо Хартумнинг хушлашув олдидаги насиҳатини эслади Аламазон. – Аввал одамларни унга қарши қайраб кўрайлик-чи, қолгани бир гап бўлар».

Эрталаб у ўзининг сағир дўстларига бир илож топиб бу ердан қочиш зарурлигини айтди.

– Қочганинг билан қаёққа борардинг? – Аламазоннинг таклифини нохуш қарши олди Шалпанг. – Узоғи билан бир ҳафтада айғоқчиларга ем бўласан. Айтмоқчиманки, мамлакатда яширинадиган дурустроқ жой йўқ.

– Нега беркинадиган жой йўқ дейсан? – гапга аралашди кичкинтой. – Масалан, хў халиги ўракудук-чи?

– Ақлингга балли, Масаланвой! – бирдан севиниб кетди Шалпанг. – Дарров эсимга келмаганини қара-я!

Саёқ яллачилар бир куни тўйдан қайтишаётиб, сой бўйидаги тошлоқ жойга келишганда Шиппакнинг бир оёғи қандайдир тешикка тушиб кетибди. Қарашса, битта одам зўрға сиғадиган бу тешикнинг тағи беш-олти киши бемалол узала тушиб ётиши мумкин бўлган ўра экан. Болалар ўшанда ўракудук тешигини катта чағир тош билан ёпиб кетганларича, у томонга қайтиб йўллари тушмаганди.

– Ўшандай зўр жой турганда, бу оғилхонада нима қиламиз? – шерикларининг юрагига ўт ташлади Аламазон. – Зиндондан тезроқ ковушни судраб қолиш керак.

Улар қандай қилиб қочиш ҳақида бош қотиришди. Тирноқлаб лаҳим кавлаб бўлмасди. Мабодо, бирон асбоб топилган тақдирда ҳам, бу жуда узоқ вақтга чўзиладиган иш эди.

Кутилмаганда Аламазоннинг калласига ғалати бир фикр келиб қолди.

– Топдим! – деб кичқирди у Шалпангнинг биқинига туртиб. – Сен Шиппак полвоннинг елкасига минасан, мен сенинг елкангга минаман.

– Мақсадингга тушунаётган бўлсам ўлай агар, – дея анграйиб боқди Шалпанг. – Айтмоқчиманки, нега энди менинг елкамга минаркансан?

– Хоҳласанг, мени елкамга минақол, – кулди Аламазон. – Лекин, билиб қўй, қанча баландда бўлсанг, шунча шалошлаб йиқиласан.

Буни кесатик деб тушунган Шалпанг жилмайиб қўйди. Аслида, ғаройиб хўққабозлик ўйинини бошлашга шайланаётган Аламазон унга гапнинг тўппа-тўғрисини айтиб қўя қолганди.

Бу – жазоланувчилар кўпайиб кетган пайтларда шошилишч қурилган кўшимча зиндонлардан бири бўлса керак, унчалар чуқур эмасди. Аламазоннинг мўлжалига кўра, агар уч киши хўққабозлардек бир-бирининг елкасига миниб олса, энг тепадаги одамнинг панжара-қопқоққа бемалол бўйи етиши мумкин эди. Ясовуллар уни зиндонга ташлашаётганда панжара-қопқоқнинг ҳеч қанақа қулфи йўқлиги ва панжара гирдига боғланган арқоншоти қопқоқнинг шундоққина ёнига турмаклаб қўйилганини Аламазон яхши эслаб қолганди.

– Энг тепадаги хўққабоз арқоншотини панжарадан секин ичкарига тортиб олса, бўлди, – уқтирди Аламазон. – Кейин, шотига ўрнашиб олиб, панжара-қопқоқни бемалол кўтариш мумкин.

Хўққабозлар ўйинини томоша қилиш жудаям хузурбахш эса-да, хўққабоз бўлиш, аксинча, бениҳоят машаққатли иш экан. Дастлабки машқлар бошлаб юборилгандан кейин орадан бир соат вақт ўтмаёқ бандиларнинг аъзойи бадани моматалоқ бўлиб кетди. Улар деворга суяниб туриб, бир-бирларининг устига чиқиб олишгандан сўнг зиндон шипининг қоқ ўртасида жойлашган туйнукка қараб юра бошлардилар. Лекин уч қадам юрмаёқ, учга бўлиниб кетишарди. Бундай пайтда энг тепада турган Аламазон кўпроқ жабрланар, ўрта ҳалқадаги Шалпанг эса Шиппакдан баландроқда эканидан ошқора нолиб, Аламазондан пастроқда эканлигидан пинҳона севинарди.

Кечга яқин улар мувозанат сақлашни анча ўрганиб олишди. Яна бир неча бор ҳаракат қилинса, туйнуккача йиқилмай боришга эришишлари мумкиндек туюла бошлади. Лекин ҳаддан зиёд шалпайиб қолган хўққабозлар хансираганларича похолнинг устига чўзилишди.

– Қулоғимни гаровга қўяман, яна пича машқ қилсак, ҳамма иш жойида бўлади, – жабрдийдаларнинг руҳини кўтаришга тиришди Аламазон. – Биз озодликка чиқамиз, сағир пиёдаларим!

Шу топда уларга четдан қараган киши зах ва бадбўй зиндонда сулайиб ётган бу мажолсиз бандилар, орадан кўп фурсат ўтмай, бутун бир мамлакатни остин-устин қилиши мумкинлигини хаёлига ҳам келтирмаган бўларди.

ДУТОРИЙНИНГ ХАВФЛИ РАҚИБЛАРИ

Малика Мастонни кўпдан бери азоблаб келаётган кўкйўталнинг бироз тийилиши шарафига саройда катта зиёфат берилишини эшитиб, Эшматнинг аввал иштаҳаси, кейин чехраси очилди. «Бурнимдан чиққунча беданакабоб ейман», дея сўлак ютиб ўйлади у. Сўнг шаҳаншоҳнинг қабулхонасига кириб, одатдагидек унинг оёқлари остидаги гиламча четидан жой олди-да, зиёфат ҳақида хаёл суришни давом эттирди. Бир маҳал, калнинг кўнгли тароқ тусабди деганларидек, базмда мен ҳам ўзимни кўрсатиб қўйсам бўларди, деб ўйлаб қолди. У на соз чертишни, на қўшиқ айтишни билар, ҳатто, ўйин тушишни ҳам удалай олмасди. Охири миясига келган бир фикрдан қувониб, шаҳаншоҳга юзланди.

– Падари олийлари, – аста шивирлаб мурожаат қилди у, – бугун зиёфат вақтида битта шеър ўқиворсам, қалай бўларкин?

Искірт Биринчи икки томонда қаққайиб турган ясовулларга кўз қирида қараб қўйиб, Эшматнинг қулоғига пичирлади:

– Шеър ёзишни эплар экансан, нега олдинроқ айтмадинг? Манга ҳам ўргатиб қўйсанг-чи, Эшмат Ишма.

– Майли, – сира иккиланмай розилик билдирди Эшмат. – Ётоқхонага боравурайлик бўлмаса.

Искірт Биринчи Эшматга ўз ётоқхонасидан жой ажратган эди. Улар хонага кириб келибоқ, қоғоз-қаламга ёпишишди, кейин ифлос кўрпаларга чўзилиб олишиб, шоирона киёфада хаёлга чўмганларича жиддий бош қотира бошладилар.

– Мен айтиб тураман, – бармоғи билан қоғозни кўрсатиб, ёш хоқонга беихтиёр буйруқ қилди Эшмат. – Сиз ёзиб туравуринг.

У шу пайтгача ўзида намоён бўлмаган оташин истеъдод билан шаҳаншоҳга тумтароқ бир шеър ўргатди. Сўнг ўзи учун бундан ҳам тумтароқроқ мисралар битиб, уни Искірт Биринчига бағишлаб қўйди.

– Айниқса, маники зўр чикди, – қўлидаги шеърга қайта-қайта кўз югуртираркан, оғзи қулоғига етгудек бўлиб севинди Искірт Биринчи. – Буни ўқиб бериб, Дуторийни росаям ўсал қиламан.

Арбоб-уламолар ҳар галгидек зиёфатга ўз вақтида етиб келишди. Созандаларнинг ғат-ғути, хонандаларнинг оҳ-воҳи, раққосаларнинг тўс-тўполони, томошабинларнинг қий-чуви ишратхона деворларини яна ларзага солди. Чайналаётган овқатларнинг чапиллаши, ғажилаётган суякларнинг қитирлаши, симирилаётган ичимликларнинг хўриллаши ҳам ўзига хос бир оҳанг касб этган эди.

Икки киши гаплашиб турганини кўрса, ўзининг янги битилган ғазали билан суҳбатга файз киритиш пайида бўладиган шоир Дуторий бундай катта анжумандан четда қолиши мумкин эмасди. У ҳар сафаргидек суюлиб жилмайганича ўртага чиқиб, шаҳаншоҳнинг ижозати ила салласига қистириғлиқ қоғозни оларкан, энсаси қотган арбоб-уламолар унга сохта илтифот билан кўз қадашди. Шоир паришон киёфада бироз шипга тикилиб тургач, янги тўқилган ғазалини қироат билан ўқий бошлади:

*«Ҳаммомингга кирмайман, виждоним бордир,
Ўлдирсанг ҳам кўнмайман, имоним бордир...»*

Ғазалнинг охириги байти қуйидаги янгроқ мисралар билан яқунланган эди:

*«Кечиб совун-лунгидан, менман бахтиёр,
Эй Дуторий, ажойиб замоним бордир».*

Одатдагидек чор атрофдан қалбаки рағбатлар ёғилди:

– Ҳай-ҳай-ҳай!

– Офарин!

– Тасанно!

Базмда ўтирганлар Дуторийдан қутулганларига шукур қилишиб, эндигина эркин нафас олишга олишганида шаҳаншоҳ: «Навбат – дўстим Эшмат Ишмага», дея дафъатан янги хуружни бошлади. Даврадагилар ўлганининг кунидан қийқириб қўйишди.

Эшмат иложи борица олифтанамо қадам ташлаб ўртага чикқач, тартиб бўйича Исқирт Биринчига таъзим қилди-да, чўнтагидан буклоғлиқ қоғоз чиқариб, уни шошилмасдан очаркан:

– Шаҳаншоҳимиз ва паноҳимиз Исқирт Биринчига бағишлайман! – деди.

Яна енгил-елпи қий-чув кўтарилди. Эшмат қўлидаги қоғозни очиб бўлгач, «ие-ие» деб уни дарҳол қўйнига тикди ва чўнтагидан бошқа қоғоз олиб, ниҳоят шеърни ўқишга киришди:

*«Яшасин Исқирт Биринчи,
Биринчи Исқирт яшасинлар!
Тоза юрган хумбошларни
Қамоққа, гулдургун, ташласинлар!
Яшасинлар!!!»*

Арбоблар Дуторийнинг ҳасаддан куйиб ўлишини иташаётгандек, Эшматнинг бошидан аямай рағбат ёғдиришди. Олқиш ва мақтовлар тўлқини пасайгач, Эшмат тантанавор оҳангда эълон қилди:

– Падари олийлари ҳам бўш қолганларида шеър-пер ёзиб турадилар. Мана энди навбат Исқирт Биринчининг ўзларига!

Гулдурас олқиш тўс-тўполонга айланди. Шаҳаншоҳ ўтирган жойида жилмайганича юқорига қўл узатиб, салласига карнай қилиб қистирилган қоғозни суғуракан, фахр билан устма-уст бурун тортди. У қоғозга синчиклаб кўз қадаб тургач: «Ўзимга бағишлайман!» деди чайналиб ва биринчи мисрани таталай кетди:

*«Битта зўр бола бор...»
Пиқ...*

– Офарин, офарин! – рўмолча билан шаҳаншоҳнинг бурнини арта туриб, хитоб қилди Бурбулит Идрик Иброҳим.

«Ўша бола – шаҳаншоҳ...»

– Ажаббо-о! – «такрорланмас гўзал» мисралардан ҳайратланди лашкарбоши Шаламон Шилдир.

*«У доим кир юради,
Чунки ақли кўп, э-воҳ...»*

– Ҳай-ҳай-ҳай! – роҳатланиб кўзини юмди бош айғоқчи Исом Итту Искартопар.

*«Ўша бола соғ бўлсин,
Тозаларнинг юраги доғ бўлсин!»*

Хуфия ишлар бошлиғи Фискиддин Макру Мараз билан эндиликда қозикалон бўлиб олган Ҳошим Ҳезиддин Хум баб-бараварига наъра тортишди: «Тасанно!»

Гарчи: «Бағоят гўзал! Бағоят нафис!» – дея қичқириб қўйган бўлса ҳам, шоир Дуторийнинг юраги тобора зил кетаётганди. Бу икки сурбет шахс қалами ўткирлиги билан эмас, ўз мавқелари билан ҳар қандай номдор шоирни оёқости қила олар, зеро уларнинг бири шаҳаншоҳнинг тувакбардори, иккинчиси эса шаҳаншоҳнинг ўзи эди. «Бағоят хавфли!» дея ичида ўйлаб қўйди Дуторий.

Искирт Биринчи хашаки шеърни пийпалаб чикқач, саройда кўтарилган оммавий қийқирик узоқ-узоқларга акс-садо бериб, ҳатто Қоратуйнук яқинида турган чегарачиларни ҳам бир зум безовта қилди. Бу қий-чувни сойдан кечиб ўтиб, ўрақудуққа яқинлашаётган Аламазон ва унинг сағир пиёдалари ҳам эшитишди.

Хавfli жосус ва уч нафар тартиббузарнинг зиндондан қочиб кетгани ҳақидаги хабар Искирт Биринчининг қулоғига базм охирлаб қолганда етиб келди.

– Лапашанг! – йиғлагудек бўлиб, хуфия ишлар бошлиғи Фискиддин Макру Маразга ўшқирди шаҳаншоҳ. – Манга бунақа ишларинг кетмайди!

– Мен уларни тутиб келтирдим, – балони ўзидан соқит қилишга шошилди Фискиддин. – Уларни чуқурроқ жойда сақлаш бош айғоқчи жаноб Исом Итту Искартопарнинг масъулига киради.

– Иккаланг ҳам меровсан! – чинқирди Искирт Биринчи. – Энди қидириб топ иккаланг. Топмай кўринглар-чи!

Аламазон аллақачон жуфтакни ростлаб қолганини эшитиб, Эшматнинг кўнгли ўз-ўзидан ёришиб кетди.

«БАЙ-БАЙ-БАЙ» АНСАМБЛИ

Аламазон бошлиқ сағир пиёдалар ўрақудуққа кириб, ҳансираганларича ўзларини ерга отишди. Сурункали хўққабозлик машқлари ва зиндондан чиқиб олгандан кейинги тинимсиз югуришлар уларнинг тинка-мадорини қуриб ташлаганди.

– Иккала зиндонбон ҳам уйқуни жа запларкан-да, – завқланиб гап бошлади баданига тобора роҳат қуйилаётган Шалпанг. – Айтмоқчиманки, бунақалар бурнини кесиб кетганингни бошқалардан эшитиб билишади.

– Агар Масаланвой ҳалиги пахмоқсоқолнинг оёғига қоқиниб кетмаганда, улар шу топдаям туш кўриб ётишган бўларди, – кулиб қўйди Аламазон.

Шиппакнинг эса жаҳли қўзиди:

– Одам деган шарпасиз юришни билиши керак-да энди!

Ўрақудуқ, ҳатто, тепадаги туйнук очиб қўйилган пайтда ҳам зиндондан беш баттар қоронғи бўлса-да, зиндондек зах ва сассиқ эмасди. Болалар бир қучоқдан буғдойпохол келтиришиб, тағларига тўшаб олишгач, бу махфий кулба янаям ҳузурижон бўлиб кетди.

Исом Итту Искартопарнинг айғоқчилари инига кесак отилган арилардек ҳамма жойда тўзиб юришар, уларнинг товуш ва шарпалари гоҳи ўрақудуқ атрофида ҳам эшитилиб қолар, ўша исковучлардан бири, ҳатто, туйнук оғзига суриб қўйилган тошни дўқиллатиб босиб ўтганди. Бундай чоғда болалар соатлаб ўрада биқиниб ётишар, яқин орада айғоқчи йўқлигига тўла ишонч ҳосил қилганларидан кейингина аста ташқарига чиқишиб, тирикчилик ташвишига тушишарди. Шалпанг сойдаги камарларга қўл тикиб, зоғорабалиқларни тутиб оларди-да, уларни яқинроқдаги қайноқбулоқлардан бирида пишириб келарди. Аламазон диққат билан атрофга аланглаб мева-чева тераётганда, кичкинтой Масалан тустовуқларни ҳуркитиб, уларнинг тухумини йиғишга киришарди.

Шиппакнинг узоқ йўқ бўлиб кетганидан хавотирлана бошлаган болалар унинг бир даста нон қўлтиқлаб келганини кўриб, қувониб кетишди. Улар нонни жуда соғиниб қолишганди. Шиппак вилоят четидаги маҳаллалардан бирига бориб, одамларнинг кўктошга ёпиб қўйган тайёр кулчаларидан бир қисмини йиғиштириб келганини айтди.

– Биз одамларни вақтинча талаяпмиз, – Шиппакнинг хатти-ҳаракатини оқлаб, нонга биринчи бўлиб қўл урди Аламазон. – Қулоғимни гаровга тикиб айтаманки, уларни бахтиёр қилиб, қарзимизни узамиз.

Аламазон, асосан, писиб ётиш билан ўтаётган бу қимматли вақтларни беҳуда кетказмади. Исқирт Биринчини масхараловчи «Бай-бай-бай» деган шеър ёзиб, уни пиёдаларига ёд олдирди. Ака-ука созандалар ташландиқ тошкапада қолиб кетган чирманда ва сурнайни олиб келишгач, шеърни куйга солишиб, айғоқчилар таъқибидан хориж пайтларида паст товушда куйлаб ўргана бошладилар. Қўшиқни Шалпанг айтар, Аламазон билан Масалан эса унинг «бай-бай-бай» деган қисмига жўр бўлиб туришарди. Шиппак қўшиқнинг ана шу нақаротида сурнайни янада чинқиртириб юбориши керак эди.

– Ансамблимизни қўшиқнинг номи билан атай қолайлик, – қўшиқ тайёр бўлгач, таклиф киритди Аламазон. – «Бай-бай-бай» ансамбли. Зўр, а?

– Аждарободликларнинг кийими ғалати десам, гапийам бошқачароққа ўхшайдими? – тўнғиллади Шиппак. – Ансамбул деганинг нима?

– Яллачилар бир жойга тўпланса, ансамбл-да, – ўйлаб ўтирмай жавоб қилди Аламазон.

Шундай қилиб, Исқирт Биринчига дастлабки руҳий зарбани беришга бел боғлаган Аламазон ўз пиёдаларини биринчи жангга шайлай бошлади.

Бош айғоқчи Исом Итту Искабтопар соҳилдан топилган қалпоқчага асосланиб, холдан тойган жосус ва унинг шериклари шошилишда ўзларини сойнинг нишаб жойига отиб, мушукларча чўкиб ўлганликларини каромат қилган куннинг ўзгинасида «Бай-бай-бай» ансамбли куппа-кундузи вилоят бозорларидан бирига кириб келди. Улар зиндонда қиёмига етказилган ҳўққабозлик ўйинини бозор ўртасидаги супада давом эттиришди. Бир зумда оломон йиғилгач, Масалан «бак-бака, бўм-бўм»га уриб турган чирманда оҳангини «дака-дунг, дака-дунг»га ўзгартирди. Унинг ёнига сурнай овози қўшилгандан кейин, Шалпанг ёқимли товушда куйлай бошлади:

*«Ана Исқирт Биринчи,
Аҳволини кўринг-чи,
Бай-бай-бай!*

*Бошда ифлос салласи,
Ишламасмиш калласи,
Бай-бай-бай...»*

Даставвал одамлар уёқ-буёққа жаланглашиб, хавотирланганларича бироз сўррайиб туришди, кейин аста-секин илжая бошлашди. Қўшиқ эса давом этарди:

*«Шоҳнинг битта сири бор,
Етти қават кири бор,
Бай-бай-бай!*

*Бурбулитга улфатдир,
Эл бошига кулфатдир,
Бай-бай-бай!..»*

Олдинда турганлардан бири қаҳ-қаҳ уриб кулиб юборди. Бошқалар ҳам анча жонланиб, «хириг-хириг»лар эшитилди. Бундан кўнгли кўтарилган Шалпанг янада баралла куйлай кетди:

*«Керилиб гап сотармиш,
Бурнин биров артармиш,
Бай-бай-бай!*

*Ҳаддан ошди тирмизак,
Ўнганмайди урмасак,
Бай-бай-бай!»*

Кўшиққа берилиб кетиб, айғоқчилар ҳақида ўйламай қўйган оломон энди қийқириб кула бошлади. Саёқ яллачилар бирдан қаёққадир ғойиб бўлиб қолганларидан кейин ҳам одамлар тарқалишмай, бу фавкулудда томошани ҳазил-мутойиба сўзлар билан муҳокама қилиб туришди.

Шундан сўнг «Бай-бай-бай» ансамбли ўз гастролларини сурункали давом эттирди. Айғоқчилар қарийб икки ҳисса кўпайтирилганига қарамай, саёқ яллачилар кутилмаган жойда пайдо бўлишар ва жуда усталик билан изни чалғитиб кетишарди.

Кўп ўтмай бу кўшиқ мамлакатнинг ички ва ташқи сиёсатини сариқ чақага олмайдиган жирраки болаларга бутунлай ёдаки бўлиб кетди ва улар катталарнинг қулгисини қистатиб, кўча-кўйларда минғирлаб куйлаб юришарди.

Салтанат ва унинг шаҳаншоҳини таҳқирловчи ҳақоратомуз кўшиқ сарой арбобларининг тобора ғзабини ошириб, уни мамлакат саҳналаридан бутунлай супуриб ташлаш юзасидан кескин чоралар кўрила бошланган кунларда саёқ яллачилар бирдан зимзиё бўлиб кетишди. Туллакиларнинг туллагини ҳисобланган Бурбулит Идрик Иброҳимнинг таъбирича, бу жуда шубҳали бўлса ҳам, Исқирт Биринчининг кўнгли анча таскин топди. Исом Итту Искартопарнинг айғоқчилари шаҳар кўчаларида камроқ изғийдиган бўлиб қолишди. Фақат Эшматгина кутилмаганда жимиб кетган Аламазоннинг тақдирдан хавотирлана бошлади. Аламазоннинг сағир пиёдалари бу пайтда ирқитлар салтанатига қарши қақшатқич зарба ҳозирлаётганидан у бутунлай беҳабар эди.

ЖАСОРАТГА УНДОВЧИ ХАТ

Аламазон тошкапа остонасидан ўтибоқ чолга салом берди. Хира кўзларини пирпиратиб турган Ҳумо Хартум уни товушидан таниб, ўзида йўқ қувониб кетди. Қуюк кўришиб, бир-бирларидан ҳол-аҳвол сўраб бўлишгач, кўрпачага ёнбошлаганларича гуруннга зўр беришди. Аламазон Тандирга келиб кўрган-кечирганларини бир бошдан сўйлаб берди.

– Салламно-о-о! – деди Ҳумо Хартум ҳайратдан ёқа ушлаб. – Бундан чиқди, каламушларнинг инига ҳам чўп суқиб юрган айғоқчилар сизларни ахтаришган экан-да?

– Улар бу ергаям келишдимми?

– Кунига ўн марталаб тумшук тиқишарди. Ҳайронман, кейинги вақтда дараклари йўқ.

– Сизни...

Тозалигингиз учун нега сизни қамаб қўйишмади, деб сўрашга Аламазоннинг тили бормади.

– Сизга тегишмадимми?

– Менга тегишмайди, – кинояли жилмайиб қўйди чол. – Ахир, уларнинг назарида мен жинниман-ку. Бизнинг мамлакатда жинниларгина ўз покдамонлиги билан соғлардан ажралиб туришади.

Аламазон чолнинг аламноқ қиёфада жимиб қолганини кўриб, гапни унинг қалбини кемирмайдиган мавзуга кўчирди.

– Олдингизга битта иш билан келувдим, – деди у. – Менга кўмагингиз керак бўпқолди, ҳазрат Ҳумо.

Бу гапдан кейин чолнинг чехраси ёришиб кетгандек бўлди. Чамаси, одамлар учун бутунлай яроқсиз жуссага айланиб қолмаганини шу топда қайтадан ҳис қилганди.

– Хўш?

– Сиз менга арвоҳларнинг башараси қанақа бўлишини айтиб беролмайсизми?
– Буни фақат парвардигор билади, – қулди чол.
– Ўша парвардигорларлардан биттаси тошкапанинг орқасида турибди, – улардан бир иш чиқармиди, дегандек қўл силтаб қўйди Аламазон. – Мен уни миниб келдим.

Аламазон ҳақиқатан ҳам бу мамлакатдаги эркатой эшаклардан бирини ўзига бўйсундириб олишга муваффақ бўлган, унинг сағир пиёдалари эса яна ўнтача «парвардигор»ни тўплаб олиб, уларни думида икки боғдан похол судраб юришга ўргатишаётган эди.

– Унда, ҳеч йўқ, сал ваҳималироқ гаплардан беш-олтитасини ўргатиб қўйинг менга, – жиддий қиёфада илтимос қилди у. – Масалан, Мадумар авлиёнинг арвоҳи ҳозир шу қапага кириб келса, гапни қаердан бошлаган бўларди?

Чол Аламазоннинг гапларини кула-кула тинглагач, одамларнинг арвоҳлар ҳақида тўкиб чиқарган ривоятларидан бир нечтасини сўзлаб берди. Кейин: «Булар сенга нега керак бўлиб қолди?» – деб сўради таажжубланиб.

– Бунинг таърифи узоқ, – ҳўққабозликдан ҳам ажойиброқ ўйин бошлашга шайланаётгани болакайнинг кўзларидан яққол сезилиб турарди. – Яқинда ўзингиз ҳаммасини кўрасиз.

– Шошма, – қайтишга тараддудланган Аламазонни тўхтатиб, тошкапа қавакларидан бирини тимирскилай бошлади чол. – Омонатингни олиб кетсанг бўларди.

Чолнинг қўлида ярқираб турган тугмачироқни кўриб, Аламазоннинг севинчдан кўзлари чакнаб кетди.

– Дарёга ташлаб юбордим демаганмидингиз? – тугмачироқни қўлига оларкан, ховлиқиб сўради у. – Тиртиқни лақиллатган экансиз-да?

– Бу чакмоғингни ўзинг орқалаб келган кўрпанинг астарига тикиб қўювдим, – чол одамзодга хизмат қила бошлаган парвардигорни ўз кўзи билан кўриш учун Аламазонга қўшилиб, ташқарига қараб юрди. – Қани, бўлмаса сени кузатиб қўяй-чи.

Аламазон ўрақудуққа қайтиб келгач, унинг сағир пиёдалари тугмачироқни қизиқиб томоша қилишди.

– Искирт Биринчини суваракка ошна қилганимиздан кейин, масалан, шу нарсани менга беролмайсанми? – сўради кичкинтой.

– Майли, ўшанда сенга совға қиламан, – қатъий ваъда берди Аламазон. – Лекин олдин сен битта зўр топширикни бажаришинг керак.

– Нима, яна эшак тутиб келаманми? – Аламазоннинг кўнглидагини топишга ҳаракат қилди Масалан.

– Йўқ, бу сафар эшакмиялар яшайдиган саройга борасан, – деди Аламазон. – У ерда битта шилдирвоқи ошнам бор. Мана бу хатни ўшанинг қўлига тутқазасан.

Кечки пайт сарой олдидаги майдонда ивирсиб юрган Эшмат ўзига ўхшаб баданини майса суртиб кирлатган гадой болага йўликди.

– Мен ҳамма нарсани биламан, – кемшиқ тишларини кўрсатиб илжайди гадой. – Сен Эшмат шилдирвоқисан.

– Йўлингдан боравур! – ўшқирди унга Эшмат. – Сенга айтиб қўяйин, аччиғим чикса, ичагингни аралаштирвораман!

– Нега мени ҳайдаяпсан? – овсарлик билан бурнини жийирди гадой. – Масалан, сенга хат олиб келган бўлсам-чи?

Гадой Эшматнинг қўлига эҳтиёткорлик билан қистирган мактубда қуйидагилар баён қилинганди:

«Салом, ошна! Охири сенга ҳам ишим тушиб қолди. Қўшинларимнинг хужумга ўтиши учун чойшаб, дастурхон сингари матолар етишмай турибди. Сен буларни саройдан ўмаришинг керак. Матолар иложи борича ранг-баранг бўлсин. Хатни олиб борган пиёдам хизматингда бўлади. Кўришгунча хайр, деб: дўстинг Аламазон».

Аламазоннинг соғ-саломатлигини билиб, Эшматнинг қувончдан тили осилиб кетди.

– Саройнинг орқасига ўтиб, какликдек писиб тургин, – уёқ-буёққа жаланглаб, гадой қиёфасидаги Масаланга уқтирди у. – Мен сенга кубба ёнидаги олтин дарчадан тугун итқитаман. Тушундингми, пиёда?

Кейин у салобат билан қадам ташлаб, саройга қараб юрди. Қаердалиги ва сон жиҳатидан қанчалиги номаълум бўлган қўшиннинг хужумга ўтиш-ўтмаслиги ҳозирга келиб Эшматнинг қахрамонлик кўрсатишига боғлиқ бўлиб қолган, умрида илк марта «катта жасорат»га бел боғлаётган Эшмат эса бундан ҳақли равишда фахрланаётган эди.

МАДУМАР ПАЙҒАМБАРНИНГ АРВОҲИ

Аламазон бет-қўлига ун чаплаб, ясама соқол-мўйловни иякдан бошига тортиб боғлаб олгач, устига оқ чойшаб ёпиниб, бўйнига ҳарир кўк рўмол чандиди. Шалпанг каттакон ола-була дастурхонни дид билан унинг бошига ўраб, сўйилган таканинг узун бурама шохини салланинг икки четига маҳкам қистириб қўйди.

– Сен эшакни ясангир, – Шиппака қип-қизил юпка матони узатиб буюрди Аламазон. – Буни устига ёп. Кейин тўрттала почасига сариқ латта ўра.

– Масалан, жуда қизиқ томоша бўларкан-да, а? – Аламазоннинг ҳам ваҳимали, ҳам кулгили қиёфасига завқ билан тикилиб сўради Масалан.

– Пайғамбар билан парвардигор томоша кўрсатмайди, – кичкинтойни тергади Шалпанг. – Айтмоқчиманки, улар томоша кўришади.

Буни эшитиб, мамлакатда ўзини «пайғамбар» деб эълон қилиш арафасида турган Аламазон кулиб юборди. Кейин пиёдаларига тайинлади:

– Кўпроқ темир-терсак йиғиб қўйиш керак. Эркалтанг эшаклар думида енгилгина похолни судраб юришгани етар. Уқтиларингми, сағир пиёдаларим?

Сағир пиёдалар Аламазоннинг фармонларига ҳеч қачон бўйин товланмас, бу топшириқлар одамлар номидан берилаётганини доимо юракдан ҳис қилиб туришарди.

Онаюлдузнинг симобранг нур устуни ҳаддан зиёд хиралашиб кетган, сойнинг боя сутранг ҳимарилаётган тўлқинлари эндиликда қорамтир товланаётган, нариги соҳилдан унча узоқ бўлмаган Қоратуйнук кўзга элас-элас чалинаётган сокин кечада чегарачилар қароргоҳи ёнида даҳшатли бир шарпа пайдо бўлди. Уни биринчи бўлиб букри дарахт остида ётган қоровуллар кўришди ва «Буви!» деб бақиришга ҳам мажоллари етмай, жойларида сўлжайиб қолишди.

Бошдан-оёқ оппоқ товланиб турган шохдор махлуқ қизғиш туманга ўралган сариқпоча парвардигорнинг устига миниб олиб, уларга тобора яқинлашиб келар, унинг бўйнига илондек ўралашиб олган кўк туман эса туғ каби ҳилпираб турарди. Шохдор махлуқ қоровуллардан бор-йўғи беш қадамча нарида тўхталиб, тустовуқнинг оппоқ тухумига ёпиштирилган садафни эслатувчи кўзларини чақнатганича хитоб қилди:

– Ҳей, сиз – тўппа-тўғри йўлдан адашган кир-чир бандалар, таниб қўйинг, мен Мадумар пайғамбарнинг арвоҳиман. Ўғри мушукдан тарқаган Искирт Биринчининг ноғорасига ўйнашни тўхтатмасаларинг, қулоғимни гаровга қўйиб айтаманки, қўлимдаги манави юлдузнинг ўтида кўзларингизни ўйиб оламан.

У шундай дея, оппоқ қўлларини олдинга чўзиб, тугмачироқ нурини қоровулларнинг кўзига тўғрилади. Ўтақаси ёрилаёзган қоровуллар юзларини шоша-пиша четга буришди.

Шундан сўнг пайғамбар, эс-хушларини йиғиб олиб, Искирт Биринчига хизмат қилишдан воз кечишлари, тоза кўнгил, пок бадан билан яшашга қайтишлари учун уларга тўрт кун муҳлат бериб, кўзларини мўлтиллайтиб турган сариқпоча парвардигорни йўргалатганича кўздан ғойиб бўлди.

Чегарачилар қароргоҳида эрталабдан бошланган шов-шув кечга яқин ваҳимали васвасага айланди. Мадумар пайғамбарнинг арвоҳи ҳақидаги ҳикояни у билан тўқнашганларнинг ўз оғзидан эшитишга иштиёқмандлар сони кўпая боргани сари тобора

кадри ошаётган тунги қоровуллар ўзларини янада вазминроқ тутишга ҳаракат қилишар, бу ҳикоя қанча кўп такрорланса, шунча узайиб ва ваҳималашиб бораётганди.

– Кўзим илинай деб турган экан, бир пайт анави дўнгликнинг тепасидан каттакон, оппоқ нарса отқулоқдек ўсиб чиқаётганини пайқаб қолдим, – дея ҳикоя қила бошлади биринчи соқчи. – Бу ўнгимми, тушимми – англаб улгурганим йўқ эдики, ҳалиги нарса кўкқисдан устимизга юриш бошлади. Шундан кейин Тўйчи билан Жуманни уйғотдим.

– Яхшиям Хабар уйғоқ экан, – дея гапни илиб кетди Тўйчи. – Бир маҳал сонимдан чимчилаб қолди. Кўзимни очиб қарасам, тўрт бошли кўм-кўк аждарҳони бўйнига ўраб олган қўшмуғузли махлуқ қўлидаги юлдузни ўйнатганича, бизни ютишга чоғланиб турибди. Бу Мадумар пайғамбарнинг арвоҳи эканлигини унинг ўз оғзидан эшитиб билдим.

– Пайғамбар ҳазрати олийлари парвардигори оламнинг елкасига миниб олган эдилар, – дея сиполик билан ҳикояни давом эттирди Жуман. – Қип-қизил туманга бурканиб олган парвардигори олам муқаддас думини елпиғичдек тебратиб, сарик почаларини ерга уриб-урмай, ҳавода текис сузиб келарди.

Парвардигорнинг елкасига миниб олган Мадумар пайғамбарнинг арвоҳи эртаси кунни ярим кечада Тандирнинг қоқ марказида пайдо бўлди. У ҳеч бир тап тортмай лашкарлар ўрдасининг соқчиларига яқинлашди-да, уларга ҳам узундан-узоқ маъруза айтди. Жумладан, ўрда лашкарларининг эсларини йиғиб олиб, ҳақ йўлга ўтишлари учун уч кун муҳлат берилиши ҳақида гапираркан, қулоқларини чимириб олган зукко парвардигор соқчиларга бу гаплар қай даражада таъсир қилаётганини диққат билан кузатиб турарди.

Индинига худди шу пайтда эса пайғамбарнинг арвоҳи вилоятдаги бадавлат хонадонлардан бирида бўлаётган тўйга бостириб кирди.

– Яна икки кундан кейин ўша қасмоқ босган Олтинсаройнинг кулини кўкка совураман, – гапни тантанали ваъда беришдан бошлади у. – Ювуксиз арбоб-уламоларни яхшилаб савалашда бизга кўмак бериш учун ҳамма одам биттадан таёқ йўниб қўйиши керак. Тагимдан сизга қараб турган парвардигорнинг номидан айтаманки, бизга эргашмаган иккиюзламачиларни бир қарғашда кўзини кўр, оғзини маймоқ қилиб ташлаймиз.

Узоқдан қондошларидан бирининг овозини эшитиб қолган бўлса керак, қизил чойшаб ёпинган эшак ер депсиниб ханграй бошлади. Атрофдагилар икки қўлни кўкракка босганча итоатгўйлик билан таъзим бажо келтиришди.

Мадумар пайғамбарнинг арвоҳи билан боғлиқ миш-мишлар оғиздан-оғизга, қулоқдан-қулоққа ўтиб, мамлакатдаги борлиқ тирик жоннинг юрагини така-пука қилди, ўзининг аҳмоқона ишлари билан пайғамбару парвардигорни ҳам безовталантираётган Искирт Биринчи оломоннинг оммавий қарғишига дучор бўлди. Салтанатга қарши жангга пайғамбарни елкалаб олган парвардигорнинг ўзи шахсан бошчилик қилишини эшитган халқ, арвоҳнинг васиятига кўра, дарҳол таёқ йўнишга киришди.

Иркитлар салтанатини жиг-жигидан ларзага солишга муваффақ бўлган Аламазон ва унинг сағир пиёдалари сўнгги – ҳал қилувчи жангга жиддий тайёргарлик кўра бошладилар.

НОТИНЧ КУН

Искирт Биринчи саройда хонама-хона қочиб юрганмиш, ёппасига таёқ билан қуролланган оломон зинғиллатиб қувиб келаётганмиш. Бир қарашда, одамлар жуда имиллаб чопаетганга ўхшар, лекин ёш ҳокон қанчалар жон-жаҳди билан югурмасин, барибир улардан олислаб кетолмасмиш. Охири ишратхонага кириб, эшикни ичкаридан тамбалаб олибди. Бир пайт орқага ўгирилса, қўшмуғузли ўша арвоҳ қип-қизил туманга ўралган эшаквойни миниб олганича, унинг қаршисида ваҳимали тиржайиб турганмиш. Бу орада оломон эшикни пачақлаб ташлаб, «ур-ҳо, ур» билан ичкарига ёпирилибди.

– Шошманглар, одамлар! – дея оломонга қараб қичқирибди арвоҳ. – Аввал мен унинг кўзларини ўйиб оламан, ана ундан кейин савалайверасизлар.

У шундай дея, қўлидаги чакноқ юлдузнинг нуруни унинг кўзига тутибди.

Искирт Биринчи томоғи йиртилгудек бўлиб, «Бувижо-о-он!» деб қичқирган эди, «мен бувингиз эмас, ошнангиз Эшмат Ишмаман», деган товушдан уйғониб кетди.

Қабулхонага ланж ва мотамсаро қиёфада кириб келган Искирт Биринчи ҳали тахтга ўтириб улгурмай, Бурбулитга қараб ўшқирди:

– Нега хўшшайяпсиз, тоға? Пайғамбарингиз мани тинч қўядими, йўқми?

– Буларнинг ҳаммаси куп-қурук васваса, – шаҳаншоҳни юпата бошлади Бурбулит.

– Мен олди-қочди гап тарқатаётганларни ҳибсга олишни, уларга ишонаётган ҳаромиларни аямай калтаклашни буюрдим.

– Яна-чи? – бу тадбирлардан кўнгли тўлмай сўради хоқон.

– Қолаверса, пайғамбарнинг бевош арвоҳини гумдон қилиш чораларини кўряпмиз, – тап тортмай гапирди Бурбулит. – Бу ҳақда хуфия ишлар бошлиғи Фисқиддин Макру Маразга, бош айғоқчи Исом Итту Искартопарга, лашкарбоши Шаламон Шилдирга махсус топшириқлар бердим. Кандир Калтага махфий хат жўнатдим.

Чегарачилар сардори Кандир Калта бош вазирнинг мактубини эрта тонгдаёқ олган эди. Мактубда бундай дейилганди:

«Мадумарнинг арвоҳи қароргоҳингга яна тумшуқ суқадиган бўлса, камончиларинг билан дарҳол қуришаб, безбетни галвир қилиб ташлашингни буюраман. У туллакнинг ёнини олиб тўполон қилган ёки қаттиқ ханграган тақдирда, салтанатимиз шавкати йўлида парвардигорни ҳам дангал қиличдан ўтказ. Айтганларимни бажарсанг, мартабанг улуғ бўлади.»

Бурбулит Идрик Иброҳим».

Сардор мактубни ўқиб бўлиб, ўйланиб қолди. Бурбулитнинг пайғамбар ва парвардигорни қатл этишга ундовчи совуқ гаплари унинг энсасини қотирди. Лекин «мартабанг улуғ бўлади» деган охириги жумла юрагига дадиллик бағишлади.

«Балки бош айғоқчи бўларман, – тўлқинланиб ўйлади у. – Э, бор-е, дейишса, лашкарбоши бўп кетишим ҳам ҳеч гапмас».

Мансабпарастлик Кандир Калтанинг туғма касали эди. Ҳозир у ўша касаллик иситмасида алаҳсираб ўзи шу дамгача сиғиниб келган илоҳий сиймоларга бўлган ҳурматини нафрат билан алмаштирди ва қиличнинг сопидан чангаллаганича: «Ўлдираман уларни», дея чираниб қўйди.

Бу пайтда тўрт кундан буён ҳаловат нималигини билмай қолган чегарачилар ўртасида баҳс тобора кучайиб бораётганди. Ҳақ йўлга ўтиб олиш учун уларга авлиё отанинг арвоҳи томонидан берилган муддат бугун кечқурун тугаши керак эди.

– Арвоҳ билан жанг қилсак, обрўйимиз икки пул бўлади, – дерди биринчи камончи, – унга қилич ҳам ўтмайди, ўқ ҳам.

– Борди-ю, пайғамбарга отган ўқинг хато кетиб, парвардигорнинг ўзига тегадиган бўлса, унда нақ энангни кўрасан, – дея, шошилишда юз бериши мумкин бўлган фожиали хатони олдиндан каромат қилди иккинчиси.

Бошқаси эса уларни калтабинликда айблаб деди:

– Камонни мўлжалга олгунингча арвоҳ бечора лаллайиб тураркан-да! Қўлидаги юлдузнинг чақинида кўзингни ўйволади, ҳов!

– Кандир Калтанинг гапига кириб, ўлиб кетадиган аҳмоқ йўқ, – ниҳоят дадиллик билан биринчи бўлиб мақсадга кўчди Хабар. – Жонидан тўйган бўлса, арвоҳ билан подшоҳнинг ўзи уришсин. Бизга ўзи нима кераги бор ўша Искиртнинг? Тўғримми, Жуман?

Жуман иккиланганича пича ўйланиб қолди. Кейин бошини қашиб туриб қўлдиради:

– Гапинг тўғрику-я, Хабар... Лекин нонкўрлик бўлмасмикин? Нима бўлгандаям, Искирт Биринчи падари олийлари ҳозиргача қорнимизни оч қолдиргани йўқ. Масалан, ўзимни олайлик, бола-чақаларим тўқ яшайпти.

– Шунақа дегин? – келиб-келиб дардимни сенга гапирдимми дегандек Жуманга ҳафсаласизлик билан қаради Хабар. – Агар биз фақатгина қорнимизнинг тўқлигидан қувонадиган бўлсак, унда эчкилардан фарқимиз йўқ экан-да? Ҳайвонларнинг қорнини тўйдириб қўйсанг бас, шилта гўнгнинг устида ётиб ҳам маърашмайди.

Кейин атрофдагиларга юзланди:

– Бир ўйлаб кўрсаларинг-чи, биродарлар, – зорланиб мурожаат қилди у. – Наҳотки қўй-эчкилардан афзалроқ жойимиз бўлмаса? Агар биз ҳайвонларга қараганда кўпроқ нарсани хоҳламасак, нега унда ўзимизни одам деб атаяпмиз?

Пойтахтдаги ўрдада ҳам васваса авжига минганди. Бутунлай тарқалиб кетишга юраги бетламай, ҳаяжонланганларича ивирсиб юрган сипоҳилар: «Парвардигор ҳамма нарсани кўриб-билиб туради, биз унга ўқ отмасак, у биринчи бўлиб бизга ёмонлик қилмайди», дея ўзаро шивирлашиб қўйишарди. Лашкарбоши Шаламон Шилдир ўрдада интизомни мустаҳкамлаш учун жон куйдираётгандек кўринса-да, аслида нодон сипоҳиларнинг пайғамбарга ҳамла қилиб, ишнинг пачавасини чиқариб қўйишлари мумкинлигидан қаттиқ хавотирланаётган эди.

Дуч келган васвасачини дарҳол зиндонга тикишга ваколатли айғоқчилар ўз бошлиқлари Исом Итту Искартопардан ўрдада олишиб, салтанат муҳри кимнинг қўлига ўтиши номаълум бўлган бу алғов-далғов кунда бировга озор беришдан ўзларини тийиб туришарди. Улар хўжакўрсинга кўча айланиб юришар, ҳатто, турли кесатиклар билан эрмаклар, орқаларидан ҳуштак чалиб қолганларга ҳам парво қилишмасди.

Айғоқчиларнинг бир гуруҳи Чилтонариқ кўпригига яқинлашиб қолганида тиржайганича уларни кутиб турган Ҳожимат жиннини кўришиб, афтлари бурушди.

– Келинлар, қувлаш ўйнаймиз, – одатдаги хуружини бошлади жинни. – Ҳей, эшиттилариңми?

Ҳеч ким индамагач, у лўкиллаганича бориб, айғоқчилардан бирига суйқанди.

– Ке, қувлаш ўйнаймиз. Қўлга тушсанг, бурнингга чертаман. Ваҳ-ваҳ-ваҳ...

– Нар и тур-чи, – уни четга туртиб, йўлида давом этди айғоқчи.

Ҳожимат эса унинг кетидан эргашиб, инжиқланганича қистай бошлади. «Ўйнайсан, ўйнайсан...»

– Йўқол кўзимдан! – унинг қўкрагидан итариб ташлади айғоқчи.

Ҳожимат аразчи боладек бўйнини қисиб ортга қайтаркан, унинг қилиқларидан ичкалари узилгудек бўлиб кулаётган одамларга йиғламсираган қиёфада юзланиб, минғиллаганича айғоқчининг устидан шикоят қилди:

– Ўйнамади...

Айғоқчилар кўприқдан ўтиб, Жанжалмаҳаллага кириб боришгач, бу ердаги ғайритабиий осойишталикдан таажжубга тушишди. Чунки бу маҳаллада муштлашув бўлмаган кунни яқин-атрофдаги бирон-бир қария аниқ эслолмасди. Кўчанинг ўнг ва чап тарафида яшовчиларнинг иккига бўлиниб жиққамушт бўлишлари учун кўчанинг у томонида турувчилардан бири бу томондагилардан биттасининг жиғига тегиши кифоя эди. Шапалоқ базмида маҳалланинг етти ёшдан етмиш ёшгача бўлган аҳолиси тўлик иштирок этар, гоҳ чол болани, гоҳ бола чолни юмдалар, аёллар эса бундай чоғда томларга чиқиб олишиб, «ўзлариники»ларга қий-чувлар билан далда бериб туришарди. Ур-йикитлар баъзан ярим кечагача чўзилиб кетар, охири у ёки бу томоннинг мағлуб бўлиши билан яқунланарди. Ғолиб келган ёқдагилар мабодо ёқалашиб ҳали хумордан чиқмаган бўлишса, шартга иккига бўлиниб, ўзаро муштлаша бошлардилар. Ўзаро олатасирдан ҳам қоникмаган охириги жанжалкаш эса ўзини ўзи дўппослашга тушарди.

Бугун кўчанинг ҳар икки юзидагилар маҳаллий низони вақтинча унутиб, бутун бир мамлакат миқёсида бўладиган катта жанжалга иштаҳа сақлаб туришар ва бу «сол-сол»ни бошлаб берадиган Мадумар отанинг етиб келишини сабрсизлик билан кутишмоқда эди.

Мамлакатдаги барча аҳоли сингари улар ҳам пайғамбарнинг амрига кўра биттадан таёк йўниб қўйишган, айрим эҳтиёткорлар бу қуролни эрталабданок белбоғларига қистириб олишганди.

Хонасида пишиллаганича бемалол ухлаб ётган Эшматни ҳисобга олмаганда саройдаги муҳитни ҳам осойишта деб бўлмасди. Бу паллада шахсан Искирт Биринчининг ўзи, «пайғамбарнинг манда қанақа қасди боракан», дея малика Мастоннинг пинжида йиглаб ўтирарди.

Қозикалон Ҳошим Ҳезиддин Хум саҳардаёқ ишга киришиб, яхшилаб йўнилган таёк ва деҳқонча кийим-бошни аллақачон ҳозирлаб қўйганди. У тўс-тўполонда кўпчиликка қўшилиб, пайғамбар қўлидаги юлдузнинг шафоатидан баҳраманд бўлиб қолишни мўлжаллаётганди.

Арбоблар ичида энг туллардан ҳисобланган хуфия ишлар бошлиғи Фисқиддин Макру Мараз иложи борича саройдаги ишларга аралашмай туришнинг энг осон йўлини топди. У кеча кечқурундан бошлаб ўзини бетобликка солиб олган ва ишнинг нима билан тугашини ўғри мушукдек пойлаб ётарди.

Шоир Дуторий эса хонасини ичкарасидан тамбалаб олиб, янги ғазал битиш билан овора эди. У эртага шу пайтда саройда бошқа бир ҳокон зиёфат бериши эҳтимолдан холи эмаслигини бор вужуди билан ҳис қилиб турар, ёзиб тугалланаётган оташин мадҳия ўша номаълум зотга аталган бўлиб, қуйидаги мисралар билан бошланарди:

*«Келди пок гулгун замон, ҳаммомга бошланглар мени,
Ё суви лим-лим ҳовуз, ё жомга бошланглар мени...»*

Лекин бош вазир Бурбулит Идрик Иброҳим ҳар қачонгидек совуққон ва дадил кўринар, унинг қаттиқ асабийлашаётганини хонада тинмай уёқдан-буёққа юриб туришидангина пайқаб олиш мумкин эди. У Мадумарнинг арвоҳи ҳақидаги ваҳимали гапларга ҳозир ҳам ишончсизлик билан қарар, бу ғаройиб ишларнинг ҳаммаси қандайдир муғамбирнинг жуда усталик билан қилаётган найранглари эканини фақат угина сезиб турарди.

ТАНДИРНИНГ ИШҒОЛ ҚИЛИНИШИ

Чегарачилар сардори Кандир Калта арвоҳлар фақат кечалари изғий олишларини назарда тутиб, Онаюлдуз хиралаша бошлагандан кейингина камончиларини илоҳий жангга сафлади.

– Дадил бўлинглар, азамат такаларим! – учи ерда судралиб юрган қиличининг сопини ушлаб, камончиларга далда берди у. – Ўша арвоҳ кўзимга кўринди дегунча, сомсабоп қилиб қиймалаб ташлайман.

Камончилар, «қўйиб беринглар, ўзидан кўрсин», дегандек бир-бирларига маънодор кўз қадашди. Сардор садафгул ковоқдан нос каплаб олгач, камончилар сафи бўйлаб уёқдан-буёққа юра бошлади. Ора-сира: «Бунақа арвоҳларнинг кўпини кўрганмиз», «Мен уни шундай шарманда қилайинки», дея кўкрак керганича ғўлдираб кўярди.

Ғазотга чиққан пайғамбарнинг шамойили намоён бўлишдан илгари борлиқни унинг ваҳимаси қамраб олди. Дўнглик ортидан даставвал жангира-жунгир овозлар эшитилиб, кейин унга сурнайнинг қайғули ноласи ва чирманданинг «дака-дунг»ги қўшилди. Бирон-бир марднинг биринчи бўлиб қочишни бошлаб беришига мунтазир турган камончилар ён-веридагиларга умидвор жаланглай бошладилар. Кутилмаганда, сардорнинг тиззасига ҳам қалтироқ кирди. Лекин, «Мартабанг улуг бўлади» деган сеҳрли сўз унинг миясида тинимсиз қайтариқланиб турар, ўзини иложи борича дадилроқ тутишга ҳаракат қиларди.

Шовқин-сурон борган сари кучайиб, охири дўнг ортидан ўша шохдор махлукнинг оппоқ жуссаси аста-секин балқиб чиқа бошлади. Унинг кетидан думида алланарсаларни

судраб келаётган зангбоз эшаклар сафи кўринди ва ниҳоят, бири сурнай пуфлаб, иккинчиси чирманда урганича, пиёда келаётган яна иккита оқ арвоҳ пайдо бўлди. Ҳангилар бошчилигидаги бу тўполончи гала аралаш-қуралаш садолар остида дўнгдан пастлаб келаркан, мақтанчоқ Кандир Калтанинг ияги шақиллаб, илигидан мадор кетди ва аста-секин орқага тисарилиб, камончилар сафига чапланиб қолди.

Пайғамбарнинг арвоҳи бир-бирига қапишиб турган камончилар тўдасига яқин келиб, салобат билан юганни тортди. Орқадаги зангбоз парвардигорлар ҳам ҳаракатдан тўхтаб, сурнай ва чирманда садолари бирдан тинди.

– Нега қаторлашиб турибсизлар, мушуклар? – гапни жуда қалтис бошлади арвоҳ. – Сизларни менга қарши қайраган бароқ қани?

Ҳамманинг нигоҳи беихтиёр Кандир Калтага қадалди. Ваҳимали садолар эшитила бошлаган пайтда оғзидаги носни туфлаш ҳам эсига келмай қолган сардор, уни «ғўлк» этказиб ютиб юборди.

– Таппа босинг уни! – қичқирди арвоҳ.

Аламзада Хабар биринчи бўлиб ўзини сардорнинг устига отди. Кейин бошқалар ҳам мўътабар арвоҳнинг кўзи олдида савобга қўл уришга шошилишди. Кандир Калта хаш-паш дегунча қуролсизлантирилиб оёқ-қўли чандиб бўлингач, унинг оғзига латта тикиб кўйиш лозимлиги ҳақида пайғамбардан кўшимча буйруқ олинди.

Бир неча дақиқадан сўнг ўз кўшинини юз нафар камончи ҳисобига мустаҳкамлаб олган Аламазон шўру-шар садолар остида Тандирга юриш бошлади.

«Қадамни каттароқ олинглар, пиёдаларим, – кўз кирида уён-буёнга мамнун боқиб, ўзича шивирлади Аламазон. – Муқаддас юриш давом этади. Олдинда – жанг!».

Бу вақтда аллақачон Қоратуйнукдан ўтиб олган Шалпанг Аждаробод маркази томон чопқиллаб борар, у Нодим Улуғни сўнгги янгиликдан тезроқ хабардор қилишга шошилаётганди.

Шаҳар четидаги ялангликда тўпланиб турган жанжалмаҳаллаликлар Мадумар пайғамбарнинг арвоҳини биринчи бўлиб кутиб олишди. Аввалига улар асир тушган камончиларни пайғамбар бизга калтаклатиш учун ҳайдаб келаётган бўлса керак деб ўйлаб, жуда севиниб кетишди. Вазият ойдинлашгандан кейин, камончилардан ҳам олдинроққа ўтиб олишиб, таёқларини қиличдек ўйнатганларича шаҳарга қараб юришди. Йўл-йўлакай уларга бошқа маҳаллаларнинг одамлари ҳам кўшила бориб, бақир-чақирлар кучайгандан кучайиб кетди. Тарафдорларнинг тез кўпайиб бораётганидан руҳланган арвоҳ созандалар янада шўхроқ куйни бошлаб юборишди. Эшакларнинг думига боғлаб кўйилган темир-терсақлар эса шаҳарнинг тошлоқ кўчаларида майсазордагига нисбатан ўн баравар кучлироқ данғиллай бошлади.

Дехқонча кийиниб олган Ҳошим Ҳезиддин Хум маҳаллалардан биридаги бўш қолган ҳовлига кириб олиб, кўча дарвозаси ортида биқиниб турар, у тобора яқинлашиб келаётган оломонга кўшилиб кетиш учун қулай фурсат пойламоқда эди. Шу вақт елкасига кимнингдир оғир панжаси тушганини сезиб, сесканганича орқага ўгирилди. Тиржайиб турган Бурбулитни кўриб, тили гулала бўлиб қолди.

– Сарупо муборак бўлсин, – Бурбулит унга бошдан оёқ масҳараомуз назар солди. – Қарангки, ниятимиз бир бўлгани учун, иккимиз ҳам битта ҳовлига беркинибмиз.

– Қанақа... Қанақа ният? – ғўлдиради қозикалон.

– Фароғатимизни бузиб, обрўйимизни оёқ ости қилгани учун зоти паст Мадумардан қасос олишингизни билардим, – босиқлик билан муғамбирона қиёфада гап қотди Бурбулит. – Азбаройи сизга бўлган зўр ҳурматим туфайли жасорат кўрсатиб, катта шўхрат қозонишингизга халақит бермайман. Истасангиз, ҳатто камонимдан фойдаланишингиз мумкин.

– Сиз... нималар деяпсиз, жаноб Бурбулит?

– Демокчиманки, пайғамбарни қўлингиздаги таёқ билан уриб ўлдириш жуда мушкул. Жонни гаровга қўйиб, оломоннинг қуршовига кириб юрасизми?! Мана, яхшиси камонимни ола қолинг.

– Кўйсангиз-чи, – Ҳошим Ҳезиддин Хум кўзлари косасидан чикқудек бўлиб, камонни ўзидан нари итарди. – Ахир, бу...

– Менга қара, Хум! – Бурбулит қозикалоннинг ёқасидан тутиб, ханжарини унинг бўғзига қадади. – Камонни олиб, дарров томга чик. Мадумар етиб келгунча писиб ёт. У ёнингдан ўтиб бораётганда салтанатимиз номидан ўқ узасан. Тушундингми, ҳароми?

Ҳошим Ҳезиддин Хум бошини кимираган ханжар бўғзига кириб кетишидан қўриқиб, «ҳа, тушундим», деган маънода кипригини пирпиратди.

– Мана бу бошқа гап, – Бурбулит қозикалоннинг ёқасини кўйиб юбориб, унинг кўлига камонни тутқазди. – Нишонга олаётганингизда қўлингиз қалтирамаслиги керак, муҳтарам қози. Сиз отаётган пайтингизда пайғамбар ҳаракатда бўлади, шу боис мўлжални бир қарич олдириқдан олинг. Мен анави орқадаги томга чиқиб олиб, гумбаз ортидан сизни дуо қилиб тураман. Мабодо, ўқингиз хато кетса, унда манави ханжарим сизни қувиб етади.

Бурбулит Идрик Иброҳим отган ханжар нишонга беҳато санчилишини Ҳошим Ҳезиддин Хум бошқалардан кўра яхшироқ биларди. У ханжарга кўрқа-писа кўз кирини ташлади ва Бурбулитнинг ёрдамида индамай томга кўтарилди.

Томга қапишиб олган қозикалон кўча бошига кириб келаётган мугуздор арвоҳнинг оппоқ жуссасига даҳшат билан назар солганича миқ этмай писиб ётар, гоҳи-гоҳида орқадаги томнинг гумбазига хавотирланиб қараб кўярди. Ёвуз Бурбулитнинг аллақачон жуфтақ ростлаб қолганидан у тамоман хабарсиз эди.

Оломон яқинлашган сари Ҳошим Ҳезиддин Хумнинг юрагига тушган гўлғула орта бошлади. Таёқ ушлаган одамлар ва ҳамон сафни бузмай текис келаётган камончилар у турган том ёнидан ўта бошлаганда қозикалоннинг юраги бежо уриб, ўзини беҳол ҳис қилди. Шу топда у дуч келган томонга қараб қочиш имкониятидан баҳраманд одам дунёдаги энг бахтиёр зот эканлигини англади.

Бу чоғда Мадумарнинг арвоҳи у турган томнинг ёнига яқинлашиб қолганди. Ҳошим Ҳезиддин Хум ҳали замон орқасига келиб санчилиши мумкин бўлган ханжарнинг совуқ тиғини хаёлан тасаввур қилиб, баданлари увишиб кетди, кўли титраб камонни ўқлади. У муқаддас арвоҳни нишонга олганича бироз туриб қолди. Ипни кўйиб юборишга юраги бетламас, пайғамбарга ўқ теккан заҳотиёқ қозикалоннинг эғнидаги кийимлар ўт олиб, уни бир зумда жижганак қилиб ташлайдигандек туюлаётганди.

Айни фурсатда ханжарни отишга шайланаётган Бурбулитнинг ёвуз башараси унинг кўз ўнгида намоён бўлди-ю, бош вазирни шахдидан қайтариш мақсадида камоннинг таранг тортилган ипини кўйиб юборди. Ўқ Мадумарнинг калласига бориб санчилганини кўриб, ваҳимадан кўзлари олайиб кетди, нафаси бўғзига тикилганича ўзини томдан ташлади. У шалоқлаб қандайдир суюқ аланганинг ичига тушгандек бўлди ва жижиллаб куя бошлаган баданидаги оғриқнинг зўридан телбалардек қичқира кетди. «Пайғамбарнинг лаънатига учрадим, тириклайин жаҳаннамга тушдим», деган ўй унинг хаёлида тинимсиз такрорланар, жон-жаҳди билан ўзини уёқдан-буёққа уриб, бор овозда дод соларди.

Томдан сакраб, шошилишда ҳовлидаги қайноқбулоқнинг ичига тушган Ҳошим Ҳезиддин Хум бир зумдаёқ қайнатилган гўштдек гўжанак бўлганича қотиб қолди. Энди у на пайғамбарнинг қаҳридан, на Бурбулитнинг ханжаридан кўрқар, энди уни ҳеч ким, ҳеч нарса безовта қилолмас эди.

Мадумар пайғамбарнинг арвоҳи сифатида оломонни Тандирга етаклаб бораётган Аламазоннинг боши ногаҳоний бир зарбадан қаттиқ силкиниб кетди. У юқорига қўл узатиб, салласига санчилган ўқ-ёйни силтаб суғуриб олди. Саллани ҳаддан зиёд катта қилиб ўрагани учун шу топда у Шалпангдан жуда миннатдор эди.

Ўғри мушукдек ҳар томонга жаланглаб юриш пайғамбар арвоҳининг шаънига тўғри келмасди. Шу туфайли Аламазон ўқ узилган тарафга ўгирилиб қарашдан ўзини тийиб, гердаганича олдинга юришни давом эттирди. Лекин иккинчи ўқ унинг орқа курагига санчилиши эҳтимолдан холи эмасди. Шуни ўйлаб, юраги сал жимирлаб кетди.

«Муҳими – ўқ теккан пайтда қичқириб юбормасам бўлгани, – ўзини чидамлироқ бўлишга ундади Аламазон. – Оғриққа чидашим, ҳеч нарса бўлмагандек олдинга бораверишим керак. Саройга етиб олгунча йиқилмасдан боролсам, қолган ишни пиёдаларим менсиз ҳам бошлашади».

Хайриятки, унга иккинчи марта ўқ узишмади.

Сипоҳиларини сарой олдидаги кенг майдонга тизиб қўйиб, талвасага тушганини сездирмаслик учун қовоғини уйиб олганича аскарлар сафи олдида айланиб юрган лашкарбоши Шаламон Шилдир узокдан келаётган ҳайқирик ва «дангир-дунгир» садоларни эшитиб, қулоғини динг қилди. Бироздан сўнг уларга таёк дўлайиб, олд-кетига карамай ёпирилиб келаётган оломон кўринди. Оломон тўлкини ичра пайғамбарнинг ваҳимали оппоқ жуссаси кўзга чалинган маҳали у аввалига пича иккиланиб турди, кейин лашкар сафини чаққонлик билан ёриб ўтиб, номаълум томонга пойга қўйди. Унга доимо содиқлик билан эргашиб келган сипоҳилар бу сафар ҳам қўмондонларини ёлғиз қолдиришмади.

– Улар қочиб кетишяпти, оғайнилар! – куюкиб қичқира кетди Жанжалмаҳалланинг оқсоқоли. – Улар билан муштлашмасдан қайтиб кетадиган аҳмоқ йўқ.

– Ана, қочишди, – севиниб чапак чалди оломон ичида ўралашиб юрган Ҳожимат жинни. – Энди ҳамма қувлаш-қувлаш ўйнайди, ваҳ-ваҳ-ваҳ...

Оломон юзлаб таёқларни ҳавода ўйнатганича, лашкарнинг кетидан қувиб кетди. «Ур, сол!», «Ур-ҳа, у-ра!» деган бақирик-чақириқлар бутун мамлакатни ларзага солди.

Шиппак хабар етказган палладаёқ жадал йўлга чиқиб, пайғамбарнинг пиёдалари билан изма-из шаҳарга кириб келган Палахмон полвон бошлиқ Аждаробод қўшинлари Тандирни ҳеч бир талафотсиз ишғол қилишди.

ҲОЖИМАТ ЖИННИНИНГ ТАКЛИФИ

Покпадар эл ирқитлик иснодидан бутунлай халос бўлган қутлуғ кун тонгида Онаюлдуз ҳам одатдагидан ёрқинроқ чакнади. Тандир шаҳрининг қуйи қисмидаги Йилтироқдалада шағалдек ёйилиб ётган дур-жавоҳирларнинг камалакранг жилоси уфқни яна товус патидек тўсиб қўйди.

Олтинсарой саҳнидаги мрамор майдон эрталабданоқ одамга лиқ тўлиб кетди. Оломон майдон ўртасидаги шоҳсупа остида чумчуқдек ҳурпайиб турган Искирт Биринчи ва унинг арбоб-уламоларига мушт ўқталиб, асабий киёфада тинмай ҳайқирар, бундан сал олдин ўз жиянлари билан биргаликда шаҳарга етиб келган Нодим Улуғ, кўзи тириклигида яхши кунларни кўришга муяссар бўлган Ҳумо Хартум Али Абдурахмон ва довюрак саркарда Палахмон полвонлар шоҳсупа устида ниманидир ўзаро муҳокама қилиб ўтиришарди.

Чамаси, бу тантананинг асосий қахрамонлари ҳисобланган жасур болакайларнинг кеча тўполонда бирдан ғойиб бўлиб қолганларича хануз бедарак юрганлари, шунингдек, хибсга олинган сарой арбоблари орасида бош вазир Бурбулит Идрик Иброҳимнинг йўқлиги уларни жиддий ташвишга солаётганди.

Бу орада шовкин-сурон янада кучайиб, халойиқ арбоб-уламоларнинг қаттиқ жазоланишини талаб қила бошлади.

– Уларни тошбўрон қиламиз, тошбўрон! – қичқирди кимдир.

– Ўзлари қурган зиндонда ўзлари сулайиб ётишса яхши бўларди, – шахсий фикрини билдирди яна бошқа биров. – Бир ачиган ювинди ичиб кўришсин-чи!

– Яхшиси, уларни бизга қўйиб беринглар, – маҳалладошлари номидан гапирди Жанжалмаҳалла оқсоқоли. – Ўша бўйни йўғонлар билан яккама-якка солишамиз.

Оқсоқолнинг невараси эса бобосининг пинжида туриб, ўзидан бир-икки ёш каттароқ бўлган Искирт Биринчига қараб хўмрайганича чинқирди:

– Биттага битта чиқасанми?

– Хей, одамлар, келинлар, уларни кувлаймиз, – дўпписини яримта қилиб, қулоғига хашак қистириб олган Ҳожимат жинни ҳам ўз навбатида таклиф киритди. – Унисини ушлаб бурнига чертамиз, бунисини ушлаб бурнига чертамиз... Мазза, а? Ваҳ-вах-вах...

Одамларнинг фикри ҳар хил бўлиб, Ҳожимат жиннидан тортиб Жанжалмаҳалла оқсоқолигача – ҳамма энг тўғри таклифни мен киритяпман деб ўйлаётган эди. Нодим Улуғ аста Ҳумо Хартумга ўгирилиб: «Ўзингиз бирон нарса денг энди», дея ундан илтимос қилди. Чол супанинг четроғига бориб, бир қўлини юқори кўтарганича ғала-ғовур босилишини бироз кутиб турди, сўнг салмоқли қилиб гап бошлади:

– Сизларни тушуниб турибман, сизга қийин, – одамларга мунгли қиёфада термилиб қолди у. – Халққа жуда қийин. Шунинг учун қийинки, у – муштипар она, мамлакат эса унинг йўргагидаги гўдақдир. У ўзи ҳолдан тойиши мумкин, лекин гўдагини барибир бағрида опичлаб юраверади. У ўзи оч қолиши мумкин, лекин гўдагини барибир эмизаверади. У ўзи юпун юриши мумкин, лекин гўдагини барибир ясантираверади. Халқсиз қолган мамлакат онанинг сутидан, меҳридан жудо бўлган гўдак каби ўлимга маҳкумдир. Халқсиз қолган мамлакатнинг хокони ҳам, арбоб-уламози ҳам, майда-чуйда амалдори ҳам гўдак вужудидаги кичик аъзолар сифатида у билан бирга ҳалок бўлади. Зеро, амалдор мамлакатнинг қўл-оёғи, кўзи ва қулоғидир. Ношуд амалдорлар мамлакатнинг кўзини кўр, қулоғини қар, қўл-оёғини шол қилиб қўяди ва бу ногирон гўдакка она қанчалар меҳр қўймасин, уни қанчалар тўйдирмасин, у барибир тирик мурдалигича тураверади. Бу тирик мурданинг вақтинча юраги ураётганидан ҳам чексиз завқлана оладиган она, қанчалар ногирон, нечоғли бенаф бўлмасин, ўз гўдагини ҳеч қачон бўғиб ўлдирмайди, бегуноҳ гўдакни унинг заиф аъзолари ҳалок қилади.

Ҳумо Хартум шоҳсура остида бошларини қуйи солганича ҳануз хурпайиб турган арбоб-уламоларга ғазабнок кўз қадаб, сўзлашда давом этди:

– Мана бу текинхўрлар тамоман бенафлиги билан гўдакнинг заиф аъзоларига айланиб қолишганди. Бу билан улар бутун бир мамлакатни ҳалокат ёқасига келтириб қўйишди. Лекин, бахтимизга гўдак ҳалок бўлмади. Энди у қайтадан оёқ-қўли бут, кўзи равшан гўдакка айланди, она халқ меҳри унга шифо берди. Оқибатда, гўрсўхта арбоблар гўдакнинг бармоқларидан кесиб ташланган ортиқча тирноққа айланиб қолишди. Мана шунинг ўзи булар учун энг даҳшатли жазодир.

Ҳумо Хартум Ферузни ёнига чорлади ва қўлларини унинг икки елкасига қўйганича яна халққа юзланиб, маърузасига яқун ясади:

– Янги шаҳаншоҳ бир нарсани умрбод ёдида сақлашини истардим. Она қанчалар тўқ, қанчалар бахтиёр бўлса, гўдак шунчалар кўркам, шунчалар соғлом улғаяди. Гўдаксиз қолган она ғам-ғуссадан адо бўлади, онасиз қолган гўдак эса қаровсизликдан нобуд бўлади.

Кўзларида ёш томчилари йилтиллай бошлаган Ҳумо Хартум оломонга тикилганича бир зум туриб қолди.

– Минг қатла шукроналар бўлсинким, гўдак ва гўдакдек азиз тупроқ она билан она халқнинг мислсиз меҳридан абадий баҳраманддир. Ҳаммамиз учун арзанда бўлган бобомерос мамлакатимизнинг мавжудлиги ва боқийлиги ҳам ана шунда.

– Бу ажойиб сўзларни бир умр эсдан чиқармайман, ҳазрат Ҳумо, – қасамёд қилаётгандек чолнинг кўзларига қатъийлик билан термилди Феруз, сўнг халойиққа қараб кичқирди:

– Она халқим, азизларим, мен сизни яхши кўраман!!

Халойиқ тўлқинланиб ҳайқира кетди. Минглаб юраклар риштасини ларзага солган бу ҳаяжонли сонияда майдоннинг бир четидан сурнай ва чирманданинг шўх садоси янгради. Бу таниш оҳангни эшитган кишиларнинг лабига беихтиёр табассум қўниб, аста жимиб қолишди, ҳибсга олинган арбоб-уламоларнинг эса афти буришди.

Дарз кетган муздек икки тарафга ажралиб, уларни қизгин олқишлай бошлаган оломон ўртасидан тўғри шоҳсупа сари йўл олган «Бай-бай-бай» ансамбли ўзининг машҳур кўшиғини сўнгги бор куйлаб келаётгани:

*«Ана Исқирт Биринчи,
Аҳволини кўринг-чи,
Бай-бай-бай!..»*

Шу пайт дурустгина кийиниб олган лавоқюз болакай халойиқ ичидан сирғалиб чиқиб, «Аламазо-о-н!» деб қичқирганича ўзини қувноқ яллагилардан бирининг бағрига отди. Бу узоқ айрилиқдан сўнг қахрамон юртдоши билан қайта дийдор кўришишга муяссар бўлган бахтиёр Эшмат эди.

БУРБУЛИТНИНГ ҚАСОСИ

Икки вилоят ўртасидаги чегара йўқолиб, Юлдузистон аввалгидек яхлит мамлакатга айланди. Палахмон полвон Аждарободга, Нодим Улуғ эса Тандир вилоятига ҳоким этиб тайинланди. Хумо Хартум Али Абдурахмон яна бош вазирлик лавозимини эгаллади. Саройда бош айғоқчи ва хуфия ишлар бошлиғи деган мансаблар бекор қилинди. Сарой учун ясовуллар ажратиб олиниб, қолган лашкар тарқатиб юборилди.

Шаҳзода Феруз тахтга чиққан дастлабки кундаёқ халқ қатор имтиёзлардан бахраманд бўлди: Исқирт Биринчининг арбоб-уламолари эгаллаб олган ерлар одамларга бўлиб берилди, яйлов ва мевазорлар ҳамманинги мулкига айлантилди, мамлакатда кўплаб ҳаммомлар қуриш учун улгуржи маблағ ажратилди. Туғилганидан бери ювиниш нималигини билмай улғаяётган гўдакларнинг эркини бўғиб, уларни мажбуран жомга ботиришга тўғри келганини ҳисобга олмаганда, ирkit авом баданга тоза кийим кийиб, қичишқоқ азобидан батамом хориж бўлди. Буларни амалга оширишда ёруғ дунё фарзанди берган маслаҳатлар Ферузга жуда қўл келди.

Аламазон сарой аҳли билан биргаликда Палахмон полвонни Аждарободга кузатиб кўйгач, ўзининг сағир пиёдаларини етаклаб, сарой ишратхонасига олиб кирди.

– Мана шу хона энди сизларга, – деди у данғиллама кошонани анқайиб томоша қилаётган болаларга қараб. – Шалпанг сизларга бошлиқ бўлади, маҳаллалардан яллагиларга ишқибоз болаларни топиб, катта тўғарак тузасизлар. Сарой яллагилари эндиликда шаҳаншоҳга эмас, авомга томоша кўрсатадиган бўлади.

– Шуларнинг ҳаммаси бизгами? – ишонқирамай сўради Шалпанг. – Айтмоқчиманки, олтин деворлар-у, зумрад дарчаларга тегишмайдимми?

– Деворларни бузиб, дарчаларни кўчириб кетишадиган бўлса, сен ялангда қоласан-ку, галварс, – Шалпангнинг пешанасига чертиб кўйди Аламазон.

– Тўғри. Дарров эсимга келмаганини қара-я!

Сағир пиёдалар янги қароргоҳларининг жавоҳир шипини кўздан кечиришаётганда Эшмат ўртоғини турткилаб, аста маслаҳат сўради:

– Сен нима дейсан, шуларга кўшилиб ғижжак-пижжак ишқаб туравурайми, а?

– Ғижжакни ўйнаб нима қиласан? – ҳазиллашди Аламазон. – Қулоғимни гаровга кўйиб айтаманки, сендан оғир вазли ажойиб карнайчи чиқади.

Шу маҳал ташқаридан кимнингдир: «Аҳ, баттол!» – деган товуши ва гурсиллаб ерга йиқилгани эшитилди. Аламазон югурганича зумрад дарчанинги ёнига бориб, ташқарига қаради ва сарой ортидаги майсазорда орқасига ханжар санчилган Хумо Хартумнинг мукка тушиб ётганини, узоқда – майсалар бўлиқ ўсган жойда кимдир энгашволиб қочиб бораётганини кўрди. Аламазон чаккон сакраб, дарчадан ташқарига чиққан дамда юқоридан шаҳзода Ферузнинг: «Нима гап, хей Аламазон», деган овози янгради.

– Қиличингни буёққа ташла, Феруз, – қичқирди Аламазон, – ҳазрат Хумони пичоқлаб кетишди.

У ёш ҳоқон ташлаган қилични ҳаводаёқ илиб олиб, «ҳазрат Хумога пойидам бўлинглар», деганича сой тарафга қараб чоғиб кетди.

Бу пайтда аллақачон Йилтироқдалага чиқиб олган қотил оёқ остида қалашиб ётган жавохирларни ғирчиллатиб, сой ёқалаб қочиб борар, гоҳ марваридлар уюмига дуч келиб, сирғалиб йиқилар, уни қувиб келаётганларини кўриб тургани учун яна тезда оёққа қалқиб, югуришда давом этарди. У олтин харсанглар орасига кириб борган вақтда қадам олиши янаям сушлашди, таъқиб этувчи эса харсанглардан чаққон-чаққон сакраганича, унга тобора яқинлашаётган эди.

Сой тугаб, олдинда Юлдузистон осмонига туташиб кетган лаъл девор пайдо бўлгач, қаёққа қараб қочишни билмай қолган қотил потирлағудек бўлиб ноилож орқага ўтирилди.

– Мана, қотил ким экан! – енгил ҳансираб қичқирди, изма-из етиб келган Аламазон. – Жонингдан умидинг бўлса, ўзингни ҳимоя қил, Бурбулит!

– Эшакка минг қатла шукурки, ўзинг панжамга тушдинг, – атрофга аланг-жаланг боқиб, қиличини қинидан суғурди Бурбулит. – Қани, берироқ кел-чи, ҳароми.

Аламазон қиличини ҳавода бир-икки визиллатиб қўйгач, хотиржамлик билан Бурбулитга яқинлашди. Иккала рақиб бир-бирининг кўзига тикилиб олган куйи доира ясаб айлана бошлашди.

– Биламан, бу ғалваларнинг ҳаммасига Хумо жинни билан сен сабабчисан, – рақибини чўчитиш учун хомаки ҳамла қилиб, тишларини ғижирлатди Бурбулит. – Муғамбир калланг танангдан алоҳида қилиб қўйилса, сен жосус жуда безарар бўлиб қоласан.

У шундай дея, зарб билан қилич селпиди. Аламазон ҳозиржавоблик кўрсатиб ўзини ҳимоя қилган чоғда, икки қилич ўртасидан чарсиллаб учқун сачради. Аламазон биринчи зарбани усталик билан қайтарган бўлса-да, рақибига нисбатан жисмонан кучсиз эди. Унинг суяк-суяклари зинғиллаб кетди ва муваффақият қозониш учун кейинги зарбаларга илож борица чап бериб, аввал рақибни буткул чарчатиб олиш лозимлигини англади. Шундан кейин у олтин харсанглар устидан сакраб-сакраб қоча бошлади, Бурбулит «ана санчдим, мана янчдим» билан уни қадамма-қадам таъқиб қила кетди. Лекин аниқ мўлжал билан селпиган қиличи ҳар сафар рақибининг бирон жойини ялағудек бўлиб ўтар, бундан мувозанатини йўқотган Бурбулит гоҳ ўрнида чирпирак бўлиб айланар, гоҳ муккаси билан ерга йиқиларди. У ўридан туриб, қайта ҳамлага отиларкан, бу сафар уни албатта чоғиб ташлайман деб ўйларди-ю, яна ноумид қоларди.

Аламазон аста-секин чекина бориб, сой суви варақлаганича лаъл девор остига кириб кетаётган гирдоб ёқасидаги олтин харсанг устида тўхтади. Яна бир қадам орқага юргудек бўлса, томоғи тақиллаб турган гирдобга ем бўлиши мумкинлигини тушунди.

– Охири қўлга тушдинг-ку, ҳароми, – ўпкаси оғзига тикилаётган Бурбулит тиржайганича унга яқинлаша бошлади. – Янаям орқага сакраб кўр-чи.

У бор кучини жамлаб рақибининг қаншарига қараб қилич тортди. Аламазон бу сафар ҳам совуққонлик билан ҳимояланиб, боши устида визиллаган қилични осонликча четга сирпантириб юборди. Аммо, кутилмаганда, қиррали харсанг устида мувозанатини йўқотиб, бир дақиқа ҳимоясиз қолди. Бу – болақайнинг бутун жанг давомида йўл қўйган бирдан-бир хатоси эди. Мана шу бир лаҳзалик қулай имкониятни кўпдан буён зориқиб кутаётган Бурбулит бор диққатини рақибининг кўкрагига жамлаб, ўлжага ташланаётган йиртқич ҳайвонга хос ўкириб олдинга отилди ва қиличини зарб билан мўлжалга ниқтади. Қилич қовурғаларни мажақлаб ўтиб, «хаёт, хаёт, хаёт», дея тинимсиз зорланиб турган ўша бегона юракка санчилиши керак эди, негадир санчилмади. Ҳимоясиз кўкрак қиличдан тилка бўлишига бир баҳя қолганда, Бурбулитнинг кўз ўнгидан кўкқис ғойиб бўлди ва Бурбулит қандай жодугарлик рўй берганини англаб улгурмай, ўзини ёвуз гирдобнинг чангалида кўрди.

Болакайнинг навбатдаги найрангига лаққа тушган Бурбулит бор баста билан олдинга сапчиган онда Аламазон қушдек енгил сакраб, ён томондаги харсанг устига ўтиб олди-да, мақтанчоқ рақибининг сойга қандай калла ташлаётганини бемалол кузатиб турди. Даҳшатдан кўзлари олайиб кетган собиқ бош вазир қичкириққа оғиз жуфтлаган дамда унга аллақачон бўғма илондек чирмашиб олган гирдоб ўлжани зудлик билан домига тортди, кейин гўё ҳеч нарса кўрмагандек, яна ўз маромида буралиб-буралиб ўйнай бошлади.

«Тапир-тупур» кадам товушларини эшитиб, Аламазон кескин ортга ўгирилди, ёрдамга ошиққанларича ҳарсиллаб чошиб келаётган сарой ясовулларини кўриб, беихтиёр ҳамлага шайланган қиличини аста пастга туширди.

– Қойил, жаноб Аламазон, баракалла! – эндиликда ясовулча кийиниб олган Тиртик кечагина эски гина-кудуратларини унутиб, у билан пича чақчақлашиб олган Аламазондан бироз нарида тўхталиб, пишиллаганича ҳайрат изҳор қилди. – Хих, тфу! Биз югуриб келаётиб, барини кўриб турдик. Қойил-е!

– Ҳа, кўриб турдик, – гирдоб тарафга бўйлашиб, одатдагидек кўпира кетди Шилпик. – Сиз у жунбошни бошингиздан ошириб, сойга улоқтирдингиз. Ҳатто, машҳур қиличбоз Барри Барака ҳам бунақа жанг қилолмаган бўларди.

Учинчи ясовул нафасини ростлаб олиш учун харсанглардан бирига ўтириб, кўйнидан садаф гулли носқовокни чиқарди-да, зўр иштаҳа билан нос каплади. У, Қоратуйнук ёнидаги нутилмас тўқнашувда авлиё ота арвоҳининг амри билан ўз сардори Кандир Калтанинг устига биринчи бўлиб отилган ўша шаддод камончи эди. Аламазон унинг қўлидаги носқовокка яна қизиқиб қаради ва «бир кўрсам майлими», дея аста кўл узатди. Бу вақтда ниманидир ўйлаб ўтирган ясовул унинг гапларини эшитмай қолди.

– Ҳей, Хабар, – унга қараб ўшқирди Тиртик, – жаноб Аламазон носқовоғингни сўраяптилар. Қани, ирғит-чи, хўп-па!

– Хўп-па! – шанғиллади Шилпик ҳам.

Аламазон гулдор носқовокни ҳавас билан кўздан кечираркан, олдин ҳам худди шунга ўхшаган қовокни қаерда кўрганини эслашга ҳаракат қилди. Эслади-ю, бирдан юраги ҳаприқиб кетди. Улар ҳали Жандағорга юриш бошламасларидан бир неча кун аввал Қўчқорсойда чўмилиб юрган болалар сувдан худди шунга ўхшаш носқовок ушлаб олишганди.

– Буни қаердан олдингиз? – ясовулдан сўради Аламазон.

– Кандир Калтадан эсдалик бу, – нос ачиштираётган тилини килдиратиб жавоб қилди Хабар. – Очиғини айтсам, қовокни ундан шилиб олганман. У чаласаводга бунақа чиройли нарсалар хайф.

Шунда Кандир Калтанинг битта носқовокни эҳтиётсизлик қилиб сойга тушириб юборгани ҳақида илгари Тиртикка айтган гаплари ҳам Аламазоннинг ёдига тушди.

«Бундан чикди, Қўчқорсой мана шу гирдобнинг давоми экан-да», дея, ҳозир шу ердан шўнғиса, зум ўтмай Тоштақа шаршараси остидаги булоқдан чиқадигандек қувониб ўйлади у.

Бу ёруғ дунёга олиб чиқиши мумкин бўлган учинчи йўл эди.

ЁРУҒ ДУНЁ ҲАҚИДА ҚЎШИҚ

Аламазон савол назари билан тикилиб турган Нодим Улуғга ҳамма иш жойида деган сиёқда бош қимирлатиб кўйиб, Ҳумо Хартум ётган ўриндиқ ёнига тиззалади. Чол зўриқиб-зўриқиб нафас олар, табиб унинг ярасига гиёҳ сувини томизган чоғда зорланиб ихрар, дам-бадам кўзини очиб, атрофдагиларга маъносиз назар ташларди. Унинг юзларидан тинимсиз қуйилиб келаётган терларни малика Рувон пешма-пеш артиб қўяр ва пешанасига бармоқларини босиб, унинг иситмасини чамалаб кўрарди.

Бу ерга киргандан бери фикр-у ёди чол билан банд бўлган Аламазон мунчоқкўз Хазинанинг анчадан буён миқ этмай унга тикилиб тургани, ҳар бир ҳаракатини диққат ила кузатаётганини сезмади ҳам.

– Жароҳат унчалик хавфли эмас – деди табиб, Ҳумо Хартумнинг ярасини боғлаб бўлиб. – Лекин кўп қон кетган. Қария буни кўтара олармикан?

Сўнг, дори-дармонларини йиғиштириб халтачага соларкан, «унга Муқаддас эшакнинг ўзи шифо берсин», дея илтижо қилди. Бечора табиб ўша олий зотнинг энг яқинларидан бири бўлган Мадумар авлиёнинг арвоҳи ўзидан бор-йўғи бир қадам нарида турганлигидан беҳабар эди.

Аламазон лоҳас одим ташлаб саройдан ташқарига чиқиб бораётган пайтда «Аламазон» деган ипакдай майин ва ёқимли товушни эшитиб, сеҳрлангандек тўхтаб қолди.

– Аламазон, – Хазина кўнғир сочларини селкилатганича диркиллаб келиб, унинг ёнида тўхтади. – Ҳазрат Ҳумони ким чавақлабди? Тутдиларингми уни?

«Қанийди, шу қиз яқин ўртоғим бўлса», деб ўйлади Аламазон, майин товушидан самимийлик, порпироқ кўзларидан меҳрибонлик акс этиб турган хуштабиат қизга тикилиб. Хазина ўзининг нозик жуссаси, гулдай юзи, бежирим хулқ-атвори билан Аламазоннинг ёруғ дунёдаги синфдоши Азизага жудаям ўхшаб кетар, фақат маликаларга хос башанг кийимлари-ю, ярқироқ тақинчоқлари ила фарқланиб турарди.

– Қотилни ушлолмадик, – юришда давом этиб, нохуш жавоб қилди Аламазон, – нариги дунёга қочиб қолди.

Улар саройдан чиқишиб, мрамар ҳайкаллар қаторлашиб турган майсазор томон юра бошладилар.

– Нега хафасиз, Аламазон? – боядан бери ниманидир ўйлаб, жим одимлаб келаётган Аламазонга синчковлик билан кўз қадади Хазина. – Соғиняпсизми... ёруғ дунёни?

– Ҳа!

Хазина ёруғ дунё ҳақида унга турли-туман саволлар беришга тутинди. Унинг саволлари шунақаям содда, шунақаям жўн эдики, Ҳумо Хартумнинг аҳволи оғирлигидан кўнгли ғашланиб турган Аламазоннинг беихтиёр кулгиси қистаб кетди. Айниқса, Хазина: «Ёруғ дунёга чиксак, акам ўша ёқда ҳам шаҳаншоҳ бўладими», деганида, қаҳ-қаҳ отиб юборишдан ўзини зўрға тийиб қолди.

– Феруз жуда эсли бола, – сир бой бермай жавоб қилди Аламазон. – Балки кейинчалик министр бўпкетар. Лекин дастлабки пайтларда маҳаллага оқсоқоллик ҳам қилолмайди.

Шунда Хазина министрнинг кимлигини сўради. Аламазон министрнинг катта одам эканлигини, телефонда узоқ-узоқларга буйруқ бериши мумкинлигини тушунтирди. Буни эшитиб, Хазинани телефон қизиқтириб қолди. Охири унинг фикри айқаш-чуйқаш бўлиб кетиб, ёруғ дунёда ғаройиб тилсимотнинг кўплигидан ташвишлана бошлади.

– Ёруғ дунёга чиксак, росаям бошимиз қотиб қолмасмикан, Аламазон?

– Зарари йўк, ўкитамиз, ўргатамиз.

– Керакмас, – зарда билан қўл силтади Хазина. – Кейин сиз анқовларни биз донолар одам қилдик деб мақтанишга тушасизлар.

– Қўйсанг-чи, Хазина, – ранжиб, юришдан тўхтаб қолди Аламазон. – Наҳотки сен бизларни шунақа паскаш одамлар деб ўйласанг?

Шу вақт сарой тарафдан Шиппакнинг дўриллаган овози эшитилди:

– Ҳў-ҳўй, Аламазон!

– Нима? – гапнинг белига тепдинг-ку, дегандек жаҳл билан жавоб қилди Аламазон.

– Ке, бизнинг ишимизни ҳал қилиб бер.

Аламазон: «Сен ҳазрат Ҳумога бирпас қараб тур, мен кейинроқ кираман», дея Хазинани кузатиб қўйиб, сағир пиёдаларининг ёнига йўналди.

– «Бай-бай-бай» энди эскириб қолганмиш, – Аламазон ҳали етиб келмай туриб жаврашни бошлаб юборди Шалпанг. – Айтмоқчиманки, булар ансамбулнинг номини ўзгартириш керак дейишяпти.

– Янги ном топдиларингми? – сўради Аламазон.

Шалпанг «йўқ» дегандек бош қимирлатганини кўриб, Масаланнинг жаҳли чиқиб кетди.

– Сен топмасанг, мана, мен топганман, – қичқирди у гердайиб. Кейин Аламазонга юзланди: – Масалан, шундай деб атасак-чи: «Авлиё отанинг арвоҳига эргашиб, мамлакатни қирлиқдан қутқариб қолган шоввоз ансамбул».

– Ие-ие, – сиполик билан илжайиб қўйди Эшмат, – чаласавод одам мунақа номни бир йил ўқийди-ку.

– Унда, қисқароғини ўзинг топ, – Аламазон совға қилган тугмачирокни кўйнида пайпаслаб туриб гапирди Масалан. – Менга деса «Шарақапачак» деб атагин.

Кейин у Эшматнинг кўзларига масхараомуз тикилиб, қувлик билан пичинг қотди:

– Ёки, масалан, «Шилдирвоқи» десакмикан?

– Ўтган сафар хат бераётганингдаям жиғимга тегувдинг, – кичкинтойни қорни билан туртиб, жириллай кетди Эшмат. – Сенга айтиб қўяйин, яна аччиғимни чиқарадигон бўлсанг, сулайтириб қўяман.

– Топдим, топдим! – бошланиб келаётган жанжалга барҳам беришга интилиб, шоша-пиша гапирди Аламазон. – Ансамблимизга «Ёруғ дунё» деб ном қўямиз.

– Тушунмадим, – қулоғини динг қилди Шалпанг. Сўнг Шиппак билан Масаланнинг ҳам кўзи гилдираб қолганини кўриб, энди кўпчилик номидан такрорлади:

– Тушунмадик! Айтмоқчиманки, нима у... ёруғ дунё?

Аламазон Эшматга зимдан кўз ташлади. Устида куёш чарақлаб турувчи бепоён оламнинг номини Шалпанг ҳеч бир ҳис-ҳаяжонсиз тилга олаётгани Эшматга оғир ботган бўлса керак, яна афти буришди.

Аламазон содиқ пиёдаларига бор ҳақиқатни айтиш лозимлигини, айтмаса кейинчалик улар ўз қўмондонларидан қаттиқ ранжишлари мумкинлигини ҳис қилди. Лекин, ҳозир лақиллаб ўтиришнинг вақти эмаслигини сезиб, ишни бироз кечроққа суришни маъқул топди. У Ҳумо Хартумнинг аҳволидан хабар олиши керак эди.

– Ёруғ дунёми? – ҳақиқатга яқинроқ жавоб топиш учун хиёл ўйланиб қолди Аламазон. – Ёруғ дунё, бу – Онаюлдуз! Мен унга атаб битта шеър ёзиб бераман.

У пиёдаларини эндигина ичкарига бошламоқчи бўлиб турганда, «Хей!» деган мулойим товушни эшитиб, аста орқага ўгирилди. Юлдузистоннинг энг қувноқ бандаси бўлган Ҳожимат жинни улардан пича нарида бармоғини тишлаганича тиржайиб турарди.

– Юринглар, қувлаш ўйнаймиз, – болаларни қизиқтириш учун турган жойида бир шаталоқ отиб қўйди у. – Кимни ушласак, бурнига чертамыз. Ваҳ-вах-вах...

Болалар кулганларича ичкарига қараб юришди.

Соғинчдан илҳоми жўшиб кетганиданми, Аламазон ёруғ дунё ҳақидаги шеърни жуда тез ёзиб тугатди. Уни болаларга ёдлатишни Эшматнинг зиммасига юклаб, ўзи Ҳумо Хартумдан хабар олгани жўнади.

Ҳумо Хартум ҳануз беҳуш ётарди. Шундай бўлса ҳам, унинг боягидан анча текис нафас олаётганини кўриб, Аламазоннинг кўнгли сал таскин топди. Бу орада хонага сарой табиби кириб келиб, беморнинг жароҳатига яна малҳам қўя бошлади. У ҳам чолнинг аҳволи яхшиланаётганини мамнун таъкидлаб ўтди.

Табиб чиқиб кетгач, Аламазон олтин дарча пардаларини кенг очиб қўйиб, йилтироқдаланинг камалакранг уфқига сингиб кетаётган суронли сойнинг шовуллашига қулоқ солганича узоқ-узоқларга термилиб туриб қолди.

– Нималарни томоша қиляпсиз, Аламазон? – унга яқин келиб, ўша ёқимли товушда сўради Хазина.

– Ҳў, сой тугаган томонга қарагин-а, Хазина, – қўли билан ўша ёқни кўрсатди Аламазон. – Лаъл деворни кўряпсанми?

– Ҳа, кўряпман, – аввалда ҳам минг марта кўрган ўша йилтироқ қояларга бу сафар негадир диққат билан тикилди Ҳазина.

– Қизиқ, а?

– Вой, унинг нимаси қизиқ?

– Шуниси қизиқки, ўша деворнинг орқасида лаъл билан жавохирлардан ҳам чиройлироқ Ёруғ дунё бор. Лекин яркироқ тошлар уни кўзимиздан тўсиб турибди. – Ҳумо Хартум бир пайтлар Мажиддин Равшанийнинг «Ғурбатнома» китобидан ўқиб берган жумлани такрорлади у.

Ҳазина бироз жимиб қолди. Кейин уларнинг бу мамлакатга нима сабабдан келганликларини сўради. Аламазон ғорлар ичида бекиниб ётган хазинани топмоқчи бўлганликларини айтди. Ҳазина дейилганда Юлдузистонда фақат одамнинг исми тушуниларди. Шу туфайли: «Ким у... Ҳазина?» – деб савол берди қиз ва бирдан қизариб кетди. Аламазон ўз ёнида турган қизнинг исми ҳам Ҳазина эканлигини шундагина эслаб, аста жилмайганича, «у – сенсан», деди.

– Мени алдаяпсиз, Аламазон, – қувониб кетгандек кўринган бўлса-да, Аламазоннинг лофчилигини авайлаб юзига солди Ҳазина. – Сиз мени илгари кўрмагансиз-ку!

– Кўрмаганман, тўғри, – том маънода рост, кўчма маънода ёлғон гапира бошлади Аламазон. – Лекин Ҳазина шу тарафда бўлса керак деб тахмин қилганман. Ишонмасанг, Эшматдан буёққа нима учун келганимизни сўраб кўр. Агар у: «Хазинани қидириб келганмиз», демаса, қулоқларимдан кечганим бўлсин.

– Ёруғ дунё ҳаққига қасам ичинг-чи.

– Ёруғ дунё ҳаққига қасам ичиб айтаманки, мен буёққа хазинани топиш учун келганман.

Хазинанинг кўзлари ҳаяжонли порпираб кетган паллада пастдан ёқимли мусиқа садоси янграб, унинг аллаловчи оҳанги бутун сарой хоналари бўйлаб тарала бошлади. Аламазоннинг шоввоз пиёдалари унинг ёруғ дунё ҳақидаги шеърини басталаб бўлишиб, энди уни юрак-юракдан баралла куйлаётган эдилар:

*Олисдаги чақинсан,
Ҳей, Ёруғ дунё!
Кўнглимизга яқинсан,
Ҳей, Ёруғ дунё!*

*Ғорларга нур тутиб тур,
Ҳей, Ёруғ дунё!
Бизни бироз кутиб тур,
Ҳей, Ёруғ дунё!..*

НОЁБ ДОРИ ЁКИ ХОТИМА

Қиссанинг дастлабки бобларидан бирида Аламазон билан Эшмат профессор Оғабек Турканийнинг сеҳрли дорисини ичганларича Зимистонсаройда ухлаб қолишганди. Яна ўша жойга қайтишга тўғри келади.

Ширин табассум билан аста кўзини очган Аламазон ўзини Зимистонсаройнинг ичида кўриб, сесканиб кетди.

«Бу ерга қандай келиб қолдик, – бирдан юраги хижил тортиб, атрофга аланглаб ўйлади у. – Бошқалар қани?»

Дунёни сув босса менга нима, дегандек бемалол пишиллаб ухлаётган Эшматнинг тинимсиз оғиз чапиллатаётгани унинг баттар жаҳлини чиқарди. Эшмат лунжини шишириб ямланганича, «энди кавобни опкелавур», деб хирқираган пайтда, у ортиқ чидаб

туролмади. «Мабодо, шапалоқ есалар қалай бўларкин», дея ғижиниб ўйлади Аламазон ва Эшматнинг бўғздан ушлаб, қаттиқ силтай бошлади.

– Қани, тур ўрнингдан, тур деяпман сенга! Ўлиб қолганмисан? Кўзингни оч, ҳей! Кўзингни очсанг-чи, ишма!!!

Кўзини ғира-шира очган Эшмат бирдан алахсираб валдирашга тушди:

– А? Нима? Қўйвор! Нимага бузясан, ярамас? Бузма ошхонани!

– Ҳалиям овқатнинг дардида юрибсанми, ишкамба? – уни силташда давом этди Аламазон, – Феруз билан Ҳазина қани? Ҳумо Хартум-чи?

– Нималар деяпсан ўзинг? – кўзлари олайиб ўшқирди энди анча ўзига келиб қолган Эшмат. – Қандақа хартум?

– Мана бунақа хартум деб гарданингга қараб тортайми ҳозир? – куюкиб кетди Аламазон. – Нима, танитай қолдингми уни? Сен билан қўшиқ айтаётган сағирларим қани? Ҳали уларни ҳам билмайман дерсан?

– Қилар ишни кип қўйиб, гапни бошқа яққа бурма. Олдин менга айт-чи, нимаичун ошхонамни бузиб ташладинг?

Улар бир-бирига бақира-чақира, туйнукдан соғ-омон ўтиб олишиб, бу ерга дастлаб киришаётганда ярим йўлда ташлаб кетган осмақоччиқларини унутиб қолдирганларича Жандағордан чиқиб келишаётганда ҳам бир-бирини бўралашдан тийилишмади.

Дом-дараксиз кетган икки дайдини қидириб, туни билан мижджа қоқмай чиққан қишлоқ аҳлининг бир қисми бу маҳалда тоғда изиллаб юришганди, болаларнинг товушини эшитиб, ҳаллослаган куйи улар томонга югуришди. Болалар эса уларга парво ҳам қилмай, жанжаллашганча қишлоқ тарафга боришарди. Яйлов этагида ивирсиб юрган одамлар ҳам узокдан уларнинг қорасини кўришгач, ғала-ғовур билан юқорига қараб чопишди. Иккала саёқ бир зумда оломоннинг қуршовида қолди.

Фигони фалакка чиққан ота-оналар бесаранжом бўлган бутун қишлоқ аҳли номидан бу икки бевошнинг бошлаб таъзирини бериб қўйишга тиришаётганда ҳам Аламазон билан Эшмат ўртасидаги даҳанаки жанг қизгин давом этаётганди.

– Менга тегмай туринг, – аллақачон камарини шимдан суғуриб олган дадасининг қўлидан силтаниб чиқиб, Эшматга бўйин чўзди Аламазон. – Бу ишкамба, ҳатто, ҳазрат Ҳумони танитай қолганмиш.

– Мунақа тухмат қиладиғонни биринчи кўришим, – иккала муштини кўксига тираб кичқирди Эшмат. – Каттакон ошхонамни бузвориб, энди гапни айлантиряпти.

– Сотқин! – унинг сурбетлигига тоқат қилолмай, жон-жаҳди билан ўшқирди Аламазон. – Исқирт Биринчининг ювиндихўри!

Профессор Оғабек Турконий буларга тегманглар, ҳаммаси ўтиб кетади, дегандек одамларга маъноли қараб қўйиб, ўзи жиянининг елкасидан ушлаганича босиқлик билан сўради:

– Хўш, жиян, қаёқларда сайр қилдинг? Нималарни кўрдинг?

Аламазон дунёда ҳақиқатни суриштирадиган одам ҳам бор экан-ку, дегандек тоғасига ювошланиб кўз қадади ва жиддий қиёфада, аламзадалиқ билан деди:

– Мен Юлдузистонда бўлдим, тоға. У ердаги одамлар қуёш нималигини билмай яшашяпти. Улар тўқ, ҳаммаёқда дур-жавоҳирлар сочилиб ётибди, лекин у ерда қуёш йўқ. Дўстларимга сизларни Ёруғ дунёга олиб чиқаман, деб ваъда берган эдим. Улар қоронғи ғорда қолиб кетишди. Мен ёлғончи бўлиб қолдим. Уларга яхшилик қилолмадим, тоға.

Аламазон гапни тугатиб, тоғасидан ва одамлардан секин-аста узоклаша бошлади. У бошини тик тутганича қишлоқ кўчаларини кесиб ўтиб, тўғри сой томонга қараб юрди. Соҳил яқинида қўй боқаётган Усмон подачининг ёнида тўхталиб, «мабодо, сойдан биронта ўлик оқиб ўтмадим», деб сўради.

– Йўғ-е, йўғ-е, – шайтонлагудек бўлиб жавоб берди Усмон подачи. – Лекин, худо ёлғончи қилмасин, ҳаром ўлган қўйнинг оқиб ўтганини кўрувдим.

– Алдаётган бўлсам, кулоғим гаровда турибди, – подачининг кўзларига совук нигоҳ ташлади Аламазон. – Сиз Бурбулитнинг ўлигини кўргансиз. Ўлгандан кейин ҳамма одам ҳам кўйга ўхшаб кўринади, деганди Аҳмад гўрков.

Тутуриксиз бошланиб, мужмал тугаган бу совук гаплардан Усмон подачининг эти жунжикиб, шаршара тарафга қараб йўл олган Аламазоннинг ортидан хўшшайганнамо кузатиб қолди.

Аламазон шаршара остига етиб боргач, тиззасигача сувга тушиб, юлдузистонликларнинг ҳайқириғидек бетиним шарқираётган улкан булоққа термилганича узоқ сукут сақлаб турди. Кейин муқаддас жойга сиғинаётган каби аста шивирлай бошлади:

– Мен сизни оғир пайтда ташлаб кетдим, мени кечиринг, ҳазрат Ҳумо! Феруз, Хазина, менинг қадрдонларим, сизларнинг олдингизда ёлғончи бўлиб қолдим, мени кечиринглар. Хушчақчақ сағир пиёдаларим, сизларга Ёруғ дунё ҳақида гапириб беришга улгуролмадим, кечиринглар мени.

Сўнг янғроқ товушда қичқира кетди:

– Азизларим, менга ишонинг, мен барибир сизларни ёлғиз қолдирмайман. Сизларни, сиз билан бирга Юлдузистондаги ҳамма одамларни қоронғи ғордан етаклаб чиқаман. Ҳаммангиз куёшни кўрасиз, куёшни! Ҳе-хе, ҳе-е-ей, эшитяпсизларми, мен Ёруғ дунё номидан гапиряпман!

Унинг ложувард булоққа армон билан тикилиб турган чакноқ кўзларидан бола қалбидек топ-тоза ёш томчилари куйилиб кела бошлади. Бу кўзёшлар асов Кўчқорсой сувларига тонг шабнамидек ярқираб-ярқираб томчилар ва далли тўлқинларга қўшилиб ғалаён кўтарарди.

Аламазоннинг тайини йўқ дур-жавохирлар ҳақида алжираганича сой томонга қараб жўнаб қолгани, Эшматнинг қандайдир бузиб ташланган ошхона тўғрисида тўхтовсиз валдираётгани ҳаммани лол қилиб қўйганди.

– Вой, худо-ей! – бошини чангаллаб, йиғлашга тутинди Эшматнинг онаси. – Доногина болам галдир бўлиб қолса, нима қиламан?

– Ваҳима кўтармасангиз-чи, ахир! – бироз асабийлашиб илтимос қилди Оғабек Турконий. – Айтаяпман-ку, улар дори ичишган, ҳадемай ўзларига келиб қолишади.

Профессор Турконийнинг археолог дўсти Афросиёбда қазилма ишлари олиб бораётган чоғда намхуш тупроқ ичида безавол ярқираб турган кумуш қутича топиб олган эди. Гугурт қутисидан сал катгароқ бўлган бу мўжаз безакнинг қопқоғига ўйиб ёзилган ҳарфлар унинг эътиборини жалб этиб, лупа ёрдамида ҳижжалаб ўқий бошлади: «Ичгилу, мақс... гил». Қутича қопқоғининг бир четига ўша қадим вақтларда қандайдир нарсанинг зарби теккан бўлиб, ўйиб битилган ҳарфларнинг бир қисми чаплашиб кетганди. Шунга қарамай, кейинчалик у қопқоқ устига ёзилган сўзларни тўлиқ тиклаб олишга муваффақ бўлди ва бу сирли сўзлар даъвати билан қутичадаги тўрт дона доридан биттасини ўзи ичиб кўрди.

Ичиб кўрди-ю, ғаройиб сариқ тугмачалар жодусидан ҳайратга тушиб, уни ўзининг энг яқин дўсти бўлмиш профессор Оғабек Турконийга кўрсатишга аҳд қилди. Агар кекса археологнинг гапи рост бўлса, бу сариқ тугмачалар яқин келажакда бутун медицина оламини ларзага солиши мумкинлигини тушунган профессор Турконий табобатнинг номаълум алломаси бундан бир неча аср илгари кашф этган ноёб дорининг хусусиятини катта қизиқиш билан ўргана бошлади. У дорининг турли касбдаги одамларга қандай таъсир қилиши мумкинлигини текшириш, қолаверса, унинг сеҳрига қатъий ишонч ҳосил қилиш учун тугмачалардан бирини истеъдодли ёш архитекторга ичириб кўрди. Архитектор ўн беш соатдан кўпроқ миқ этмай ухлади. Уйқудан уйғониб, ҳали сархушлиги тарқамай туриб, кейинчалик меъморчиликнинг мислсиз ютуғи деб тан олинган улкан ва шинам замонавий бинолар суратини чизишга киришди.

Маълум бўлишича, дорини ичиб уйқуга кетган архитектор минглаб ғаройиб бинолар қад кўтариб турган номаълум шаҳарда гўё бир неча ҳафта сайр қилганмиш. Ўша

бинолардан бир нечтасининг мукамал тузилиши унинг хотирасида мустаҳкам сақланиб қолганлиги ажабланарли ҳол эди.

– Бу ер ютгурлар шундай қимматбаҳо дорини индамай ичиб қўйишганига куяйми, – тақдирга тан бериб уйга қайтиб келишгач, дорининг ножўя исроф бўлганига ачина кетди Аламазоннинг ойиси.

Аламазоннинг акаси эса бошини чайқаб туриб: «Уни дори эмас, китоблар хароб қилди», дея китобтахмон тарафга зимдан назар солди.

Тўқсонни уриб қўйган кампир ҳам одатдаги хуружини бошлади:

– Болани эркалатсанг, мана шунақа бўлади. У маҳмадананинг аллақачон тизгинини тортиб қўйиш керак эди.

– Бизнинг Аламазон ғорда қандайдир одамлар бор дегандек бўлдимиз? – қайтадан шимга ўтказиб олган камарини бир пайпаслаб қўйиб, профессордан сўради Аламазоннинг дадаси. – Яна, тилла-марваридлар сочилиб ётибди дейдими-ей. Ё униям гапида жон бормикан, а?

– Одамлар хусусида бир нима дейиш қийин, – бироз ўйланиб жавоб қилди профессор. – Лекин олтинлар масаласига келсак... Геологлар Жандағор атрофини яхшилаб текшириб кўришса чакки бўлмасди.

– Бундан чиқдики...

– Ҳа, рост бўлиши мумкин, – поччасининг сўзини бўлди Оғабек Турконий. – Масалан, археолог дўстим ўша доридан биттасини ичиб олгач, тушида навқирон Афросиёбга бориб қолибди, ҳатто, кўкқис бостириб келган душманларга қарши жангда ҳам иштирок этибди. Бир пайт у заррин чопонга бурканган кексароқ одамнинг сарой девори остига қандайдир сандиқча кўмаётганини кўриб қолибди. Дўстим уйқудан уйғонгандан кейин археолог шерикларига тушида кўрган ўша жойни кавлашни буюрибди. Харобага айланган сарой девори остидан зеб-зийнатга лик тўла сандиқча топилганда, хайратдан беҳуш йиқилаёзди.

Яна пича суҳбатлашиб ўтиришгач, профессор Турконий ҳайдовчига машинани йўлга ҳозирлашни буюрди.

– Ҳиндистонга отланиб турган эдим, – деб қўйди у костюмини кияётиб. – Мен ўша дорини нишопурлик дўстим доктор Радҳа Кришанга кўрсатиб, фикрини билмоқчи эдим.

– Бу бевош бола биздан кўра кўпроқ сизни куйдирди, – ноёб дориларнинг исроф бўлганига ачинишда давом этди Аламазоннинг ойиси. – Энди бунақа дорини топиб бўлмайди денг?

– Йўк, – аста бош тебратди профессор. – Биз унинг таркибини аниқлаб улгуролмадик.

Профессор Оғабек Турконий шляпасини бошга қўндириб, эшик сари йўналаркан: «Бу мендан Аламазонга эсдалик», дея кумуш қутичани тоқчага қўйиб қўйди. Бўм-бўш бу қутича эндиликда ўзининг ноёблигини йўқотиб, оддий бир безак шаклига кирган, унинг қопқоғига ўйиб ёзилган жимжимадор сўзларнинг ҳам ҳеч қандай сеҳри қолмаганди. Қопқоқ устига «Ичгилу, мақсадга етгил» деган сўзлар битилган эди.

Олтиариқ, 1976–1978-йиллар.

МУНДАРИЖА

Тоштақалик қиличбоз ёки муқаддима.....	
Эшматнинг Френсис бўлгани	
Зимистонсарой	
Қонхўр қоялар.....	
Ажал панжасида	
Тиртиқ ва Шилпиқ	
Ҳумо Хартум	
Кўтирлар сулоласининг инқироzi	
Искиртлар мамлақати	
Биринчилар	
Эшмат ишманинг кашфиёти	
Эшакнинг парвардигор бўлгани	
Искирт Биринчи	
Аламазоннинг сағир пиёдалари	
Дуторийнинг хавfli рақиблари	
“Бай-бай-бай” ансамбли	
Жасоратга ундовчи хат	
Мадумар пайғамбарнинг арвоҳи	
Нотинч кун	
Тандирнинг ишғол қилиниши	
Ҳожимат жиннининг таклифи	
Бурбулитнинг қасоси	
Ёруғ дунё ҳақида кўшиқ	
Ноёб дори ёки хотима	

На узбекском языке

Анвар Абиджан

СВЕТЛЫЙ МИР

Редактор М. Тошпўлатов
Рассом Т. Редкина
Расмлар редактори В. Немировский
Техник редактор Т. Смирнова
Корректор Д. Муҳитдинова

ИБ № 2811

Формати 70 x 100 1/ 16

Тиражи 60 000

